

Ársskýrsla sóttvarna 2019

Farsóttaskýrsla
Tilkynningarskyldir sjúkdómar
Farsóttagreining
Sögulegar upplýsingar

Starfsemi sóttvarnalæknis

Megináherslur
Miðlun upplýsinga
Virkjun heilsugæslu
Viðbragðsáætlanir
Notkun sýklalyfja
Starfsmenn og útgáfa

Nóvember 2020

Embætti
landlæknis
Directorate of Health

Eftirtaldir lögðu til efni í farsóttaskýrsluna:

Agnes Gísladóttir, PhD, verkefnisstjóri heilbrigðisupplýsinga, embætti landlæknis
Arthur Löve, prófessor, yfirlæknir, sýkla- og veirufræðideild Landspítala
Ása St. Atladóttir, verkefnisstjóri, sýkingavarnahjúkrunarfræðingur, sóttvarnasviði embættis landlæknis
Ásdís Elfarsdóttir Jelle, sýkingavarnahjúkrunarfræðingur, sýkingavarnadeild Landspítala
Bergþóra Karlsdóttir, hjúkrunarfræðingur, göngudeild smitsjúkdóma Landspítala
Erla Dóris Halldórsdóttir, hjúkrunarfræðingur, sagnfræðingur, Háskóla Íslands
Hjördís Harðardóttir, sýklafræðingur, sýkla- og veirufræðideild Landspítala
Guðrún Aspelund, yfirlæknir, sóttvarnasviði embætti landlæknis
Guðrún Baldvinsdóttir, veirufræðingur, sýkla- og veirufræðideild Landspítala
Guðrún Sigmundsdóttir, PhD, yfirlæknir, sóttvarnasviði embættis landlæknis
Haraldur Briem, PhD, smitsjúkdómalæknir, sérstakur ráðgjafi á sóttvarnasviði embættis landlæknis
Helga Erlendsdóttir, prófessor, sýkla- og veirufræðideild Landspítala
Hildigunnur Anna Hall, sérfræðingur, sóttvarnasviði embættis landlæknis
Ingibjörg Hilmarsdóttir, sýklafræðingur, sýkla- og veirufræðideild Landspítala
Íris Marelsdóttir, verkefnisstjóri, sóttvarnasviði embættis landlæknis
Júlíana Héðinsdóttir, heilbrigðisgagnafræðingur, sóttvarnasviði embættis landlæknis
Kamilla Sigríður Jósefsdóttir, barnasmitsjúkdómalæknir, sóttvarnasviði embættis landlæknis
Karl G. Kristinsson, prófessor, yfirlæknir, sýkla- og veirufræðideild Landspítala
Magnús Gottfreðsson, prófessor, smitsjúkdómadeild Landspítala
Maríanna Þórðardóttir, PhD, verkefnisstjóri, sóttvarnasviði embættis landlæknis
Már Kristjánsson, yfirlæknir, smitsjúkdómadeild Landspítala
Ólafur Guðlaugsson, yfirlæknir, sýkingavarnadeild Landspítala
Ragnheiður Hulda Fiðdriksdóttir, verkefnisstjóri, lyflækningadeild Landspítala
Rut Guðbrandsdóttir, sýkingavarnahjúkrunarfræðingur, Sjúkrahúsinu á Akureyri
Sigurður Ólafsson, læknir, meltingalækningaeiningu Landspítala
Sigurður B. Þorsteinsson, sérfræðingur í lyflækningum og smitsjúkdómum, Landspítala
Þórólfur Guðnason, PhD, sóttvarnalæknir, embætti landlæknis
Þorsteinn Blöndal, yfirlæknir, Göngudeild sóttvarna, Heilsugæslu höfuðborgarsvæðisins
Þórarinn Tyrfingsson, yfirlæknir, Sjúkrahúsinu Vogu (SÁÁ)

Upplýsingar um tilkynningarskylda sjúkdóma eru fengnar frá rannsóknarstofum Landspítala í sýkla- og veirufræði, rannsóknarstofu sjúkrahúss Akureyrar (SAK) og meðhöndlandi læknum um land allt.

Efnisyfirlit

Efnisyfirlit	3
Inngangur	7
Sýkingar í öndunarvegum	8
Árstíðarbundin influensa árið 2019	8
Heimsfaraldrar influensu á Íslandi	10
Heimsfaraldur á 19. öld.....	10
Heimsfaraldrar á 20. og 21. öld.....	10
Spánska veikin	10
Asíuinfluensan 1957, Hong Kong influensan 1968 og svínainfluensan 2009	11
Berklar árið 2019	13
Berklar á Íslandi	13
Berklafaraldurinn á 20. öld á Íslandi.....	14
Aðgerðir gegn berklum.....	16
Mycobacterium bovis.....	16
Hold sveiki 2019	17
Hold sveiki á Íslandi.....	17
Legiónellusýkingar árið 2019	18
Legiónellusýkingar á Íslandi.....	18
Kynsjúkdómar, HIV og aðrar blóðbornar veirur	19
Klamydíusýkingar árið 2019	19
Klamydía á Íslandi.....	19
Lekandi árið 2019	20
Lekandi á Íslandi	21
Sárasótt árið 2019	22
Sárasótt á Íslandi	22
HIV/alnæmi árið 2019	23
HIV/alnæmi á Íslandi	23
Lifrabólga B árið 2019	25
Lifrabólga B á Íslandi	26
Lifrabólga C árið 2019	26

Lifrabólga C á Íslandi	27
Sýkingar í meltingarvegi og súnur.....	28
Jersínúsýkingar árið 2019	28
Jersínúsýkingar á Íslandi	28
Kampýlóbactersýkingar árið 2019	29
Kampýlóbactersýkingar á Íslandi.....	29
Salmonellusýkingar árið 2019.....	30
Salmonellusýkingar á Íslandi	30
Taugaveiki og taugaveikibróðir (<i>Febris typhoidea</i> og <i>Febris paratyphi</i>)	33
Enteróhemorrhagískur E. coli árið 2019.....	34
Enteróhemorrhagískur E. coli á Íslandi.....	34
Aðrar sýkingar í meltingarvegi.....	35
Bótúlíneitrun á Íslandi	35
Giardíusýking árið 2019.....	35
Giardíusýking á Íslandi.....	36
Kólera	37
Launsporasýking (cryptosporidiosis) árið 2019.....	37
Launsporasýking (cryptosporidiosis) á Íslandi.....	38
Lifrabólga A árið 2019	38
Lifrabólga A á Íslandi.....	38
Listeríusýkingar árið 2019	39
Listeríusýkingar á Íslandi	40
Miltisbrandur.....	40
Hópsýkingar 2019 – iðrasýkingar	41
Sígellusýkingar árið 2019.....	42
Sígellusýkingar (blóðsótt) á Íslandi.....	42
Sullaveiki.....	43
Toxóplasmásýking árið 2019	44
Toxóplasmásýkingar (bogfrymilssýkingar) á Íslandi	44
Sjúkdómar sem berast með smitferjum (vector borne diseases)	44
Beinbrunasótt (Dengue) greind árið 2019	44
Malaría greind árið 2019	44
Malaría (mýrarkalda) á Íslandi.....	45

Sjúkdómar sem bólusettt er gegn	45
Barnaveiki á Íslandi.....	45
Hettusótt árið 2019	46
Hettusótt á Íslandi	47
Bólusótt	47
Kikhósti árið 2019	48
Kikhósti á Íslandi.....	49
Lömunarveiki	50
Sögulegar heimildir um lömunarveiki á Íslandi	50
Bólusetning gegn lömunarveiki á Íslandi.....	51
Vöktun á lömunarveiki á Íslandi	51
Ífarandi sjúkdómar af völdum <i>Haemophilus influenzae</i> gerð b árið 2019.....	51
Sjúkdómar af völdum <i>Haemophilus influenzae</i> gerð b	51
Ífarandi sjúkdómar af öllum gerðum <i>Haemophilus influenzae</i>	52
Meningókokkasjúkdómur árið 2019	53
Meningókokkasjúkdómur á Íslandi	53
Mislingar árið 2019	55
Mislingar á Íslandi.....	55
Ífarandi pneumókokkasýkingar árið 2019.....	56
Ífarandi pneumókokkasýkingar á Íslandi.....	57
Breytingar á hjúpgerðum ífarandi pneumókokkasýkinga	58
Rauðir hundar á Íslandi	59
Stífkrampi á Íslandi	60
Framkvæmd bólusetninga.....	61
Pátttaka í bólusetningum	62
Bólusetningar barna 2019 í samanburði við fyrri ár	62
Bólusetning gegn barnaveiki, stífkrampa, <i>Haemophilus influenzae</i> gerð b (Hib) og lömunarveiki .	62
Bólusetning gegn meningókokkasjúkdómi C.....	62
Bólusetning gegn pneumókokkasjúkdómi	63
Bólusetning gegn mislingum, hettusótt og rauðum hundum	63
Bólusetning gegn vörtuveirum (HPV) og leghálskrabbameini	64

Sýklalyfjanotkun og sýklalyfjaónæmi	64
Sýklalyfjanotkun	64
Sýklalyfjaónæmi	65
Breiðvirkir betalaktamasamyndandi sýklar (ESBL).....	65
Metisillín ónæmur stafýlókókkus aureus (mósa).....	65
Vankómýsín ónæmir enterókokkar (VÓE).....	66
Sýkingar í tengslum við veitingu heilbrigðisþjónustu	66
Atburðir af völdum eiturefna og geislavirkra efna	67
Á undanförunum árum hafa eftirfarandi atburðir komið á borð sóttvarnalæknis:	67
Díoxín.....	67
Gosaska	68
Slys í kjarnorkuverinu Fukushima Daiichi.....	68
Kvikasilfur	68
Brennisteinsdíoxíð.....	68
Loftgæði við áramót.....	68
Reglugerðir sem varða tilkynningarskylda sjúkdóma	70
Tilkynningarskyldir sjúkdómar 2018–2019	71
Tilkynningarskyldir sjúkdómar 2018–2019	72
Starfsemi sóttvarnalæknis 2019	73
Megináherslur	73
Miðlun upplýsinga	73
Breytingar á skráningar- og tilkynningarskyldum sjúkdómum.....	74
Virkjun heilsugæslu	74
Sýkingavarnir	74
Viðbragðsáætlanir	75
Notkun sýklalyfja	75
Fundir og fræðsla	76
Starfsmenn og útgáfa	77
Ritrýndar greinar:	77
Heimildir	78

Inngangur

Sóttvarnalæknir er ábyrgur fyrir því að haldin sé sjúkdómaskrá sem tekur til smitsjúkdóma og sjúkdómsvalda þeirra, sýklalyfjanotkunar og sýklalyfjaónæmra baktería, bráðra sjúkdóma af völdum eiturfna og geislavirkra efna, óvenjulegra og óvæntra atburða sem geta haft alvarlegar heilsufarslegar afleiðingar meðal þjóða heims, og bólusetninga.

Þeir sjúkdómar, sjúkdómsvaldar og atburðir sem sóttvarnalæknir fylgist með eru skráningarskyldir en alvarlegir sjúkdómar sem ógnað geta almannaheill eru auk þess tilkynningarskyldir en þá þarf að tilkynna til sóttvarnalæknis með persónugreinanlegum upplýsingum. Á árinu 2019 voru gerðar lítils- háttar breytingar á tilkynningar- og skráningarskyldum sjúkdómum.

Að þessu sinni er ársskýrslu sóttvarna skipt í farsóttaskýrslu annars vegar og umfjöllun um starfsemi sóttvarnalæknis árið 2019 hins vegar líkt og gert var árið á undan. Farsóttaskýrsla tekur til tilkynningar- skyldra sjúkdóma á árinu 2019 og eru þeir bornir saman við sjúkdómstílfelli á árum áður og í sumum tilfellum áratugi aftur í tímann. Fjallað er stuttlega um hvern sjúkdóm fyrir sig en Haraldur Briem, fráfarandi sóttvarnalæknir, hefur tekið saman sögulegt yfirlit um þessa sjúkdóma. Þá er einnig fjallað um sýklalyfjanotkun, bólusetningar og sýkingar í tengslum við starfsemi heilbrigðiskerfisins.

Árið 2019 lauk hinu opinbera átaki á Íslandi gegn lifrabólgu C sem miðaði að því að bæjja sjúkdómnum frá hér á landi. Átak þetta hófst í ársbyrjun 2016. Starfsmenn Landspítala, í samstarfi við ýmsar heilbrigðisstofnanir, báru ábyrgð á framkvæmd átaksins en yfirumsjón var í höndum sóttvarnalæknis.

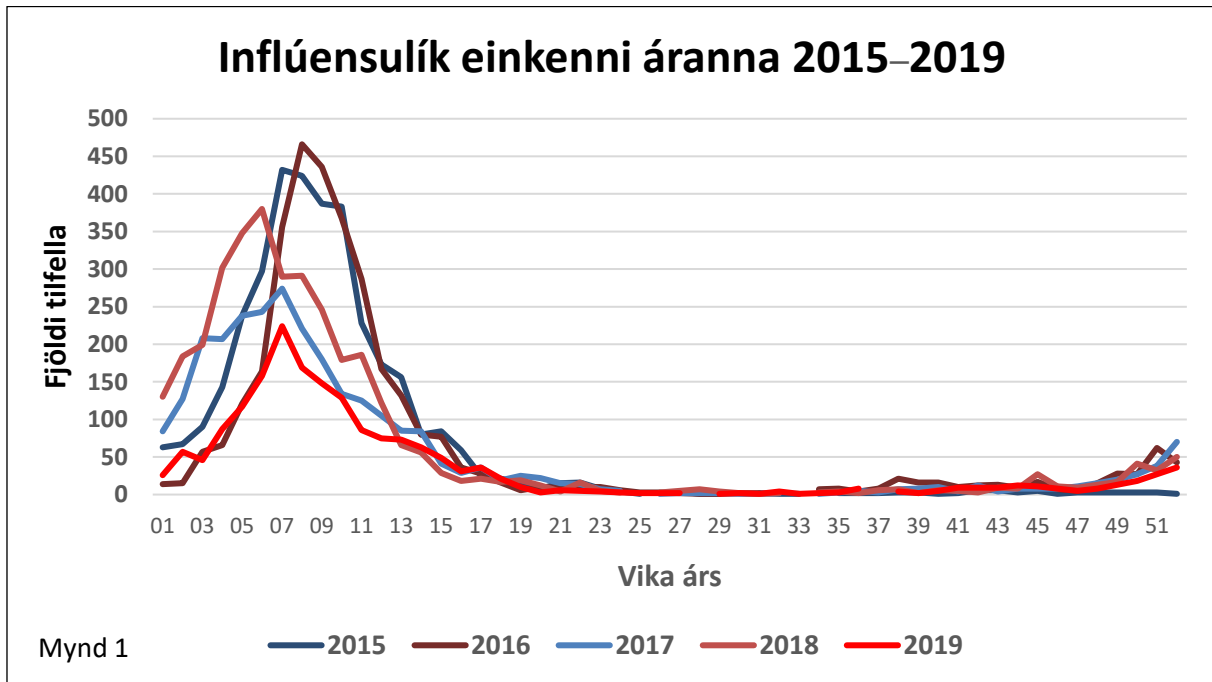
Árið 2019 einkenndist af tíðum fæðubornum hópsýkingum. Alvarlegust var hópsýking sem stafaði af Enteróhemorrhagískum *E. coli* (STEC) og kom upp á sveitabæ á suðurlandi sem stundaði veitingasölu og seldi ís sem var framleiddur á staðnum. Náinn samgangur var á milli gesta og dýra búsinns, þ.m.t. kálfa og kúa. Talið var að sýkinguna mætti rekja til nautgripa búsinns. Sýkingar þessar geta verið mjög alvarlegar, einkum hjá yngri börnum. Sem betur fer eru sýkingar af þessum toga sjaldgæfar hér landi en þessi faraldur sýndi að aðgátar er þörf. Vöktun í rauntíma ásamt nánum samskiptum við Matvæla- stofnun og heilbrigðiseftirlit í landinu eru afar mikilvæg. Í mörgum tilfellum er erfitt að rekja fæðuborið smit og því þarf að efla sameinda- og erfðafræðilega greiningu á sýklum svo unnt sé að greina uppruna þeirra. Það er mikilvægt að til staðar sé gagnabanki með slíkum upplýsingum frá sýnum sem tekin eru í umhverfinu eða frá matvælum sem hægt væri að tengja sýkingum í mönnum.

Þórólfur Guðnason sóttvarnalæknir

Sýkingar í öndunarvegum

Árstíðabundin influensa árið 2019

Árstíðabundni influensufaraldurinn 2018–2019 hófst hér á landi að einhverju marki í ársbyrjun 2019 miðað við influensulík einkenni og náði hámarki um miðjan febrúar. Var faraldurinn að mestu genginn yfir í lok mars. Hann hefur verið, eins og fram kemur á mynd 1, mun minna útbreiddur í samfélaginu borið saman við undanfarin fjögur ár.

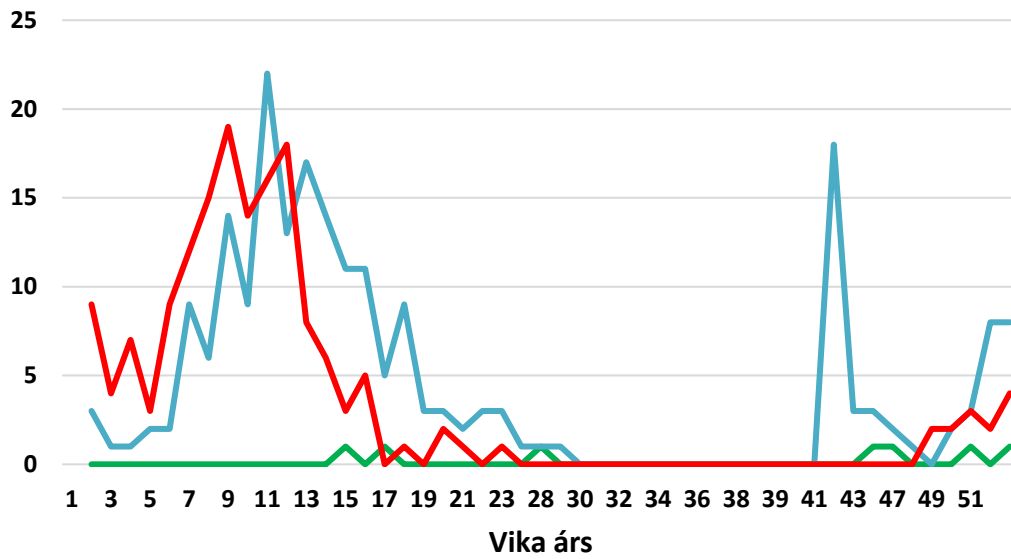

Staðfest tilfelli fyrri hluta vetrar 2019 voru aðallega af völdum Inflúensu A(H3N2) og A(H1N1). Þegar influensan byrjaði aftur að gera vart við sig í október 2019 voru flest tilfelli af völdum A(H3N2) stofni. Mun færri greindust með influensu af B-stofni eða 1,6% (mynd 2). Flestir greindust dagana 7.–13. október þegar smit barst á milli innliggjandi sjúklinga og starfsmanna á Landspítala. Bólusetningum starfsmanna gegn influensu var því flýtt um haustið og í kjölfarið dró úr influensunni á sjúkrahúsinu. Fylgdi þetta hefðbundnu mynstri sem felst í því að á hausti hver árs greinast nokkur tilfelli af influensu sem birtast sem hópsýking en án þess að faraldur sjáist í samfélaginu. Nokkuð var breytilegt hvaða influensustofnar voru ráðandi eftir árstíðum (mynd 2) og einnig eftir aldurshópum (mynd 3)

Mikil eftirspurn var eftir bólusetningu gegn influensu og voru 70.000 skammtar nýttir haustið 2019.

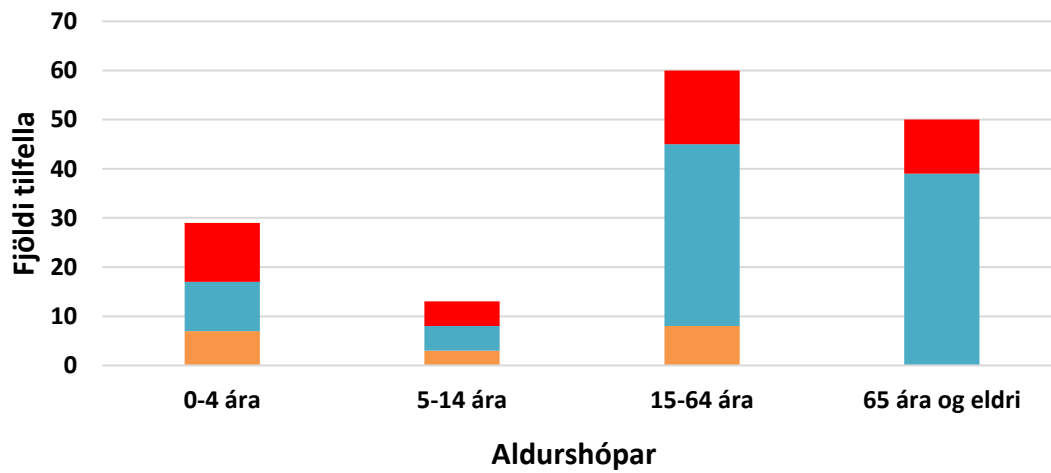
Stofnar inflúensuveiru greindir árið 2019

Mynd 2

— Influenza B — Influenza A(H3N2) — Influenza A(H1N1)

Inflúensustofnar greindir eftir aldurshópum 2019

Mynd 3

■ Influenza B ■ Influenza A(H3N2) ■ Influenza A(H1N1)

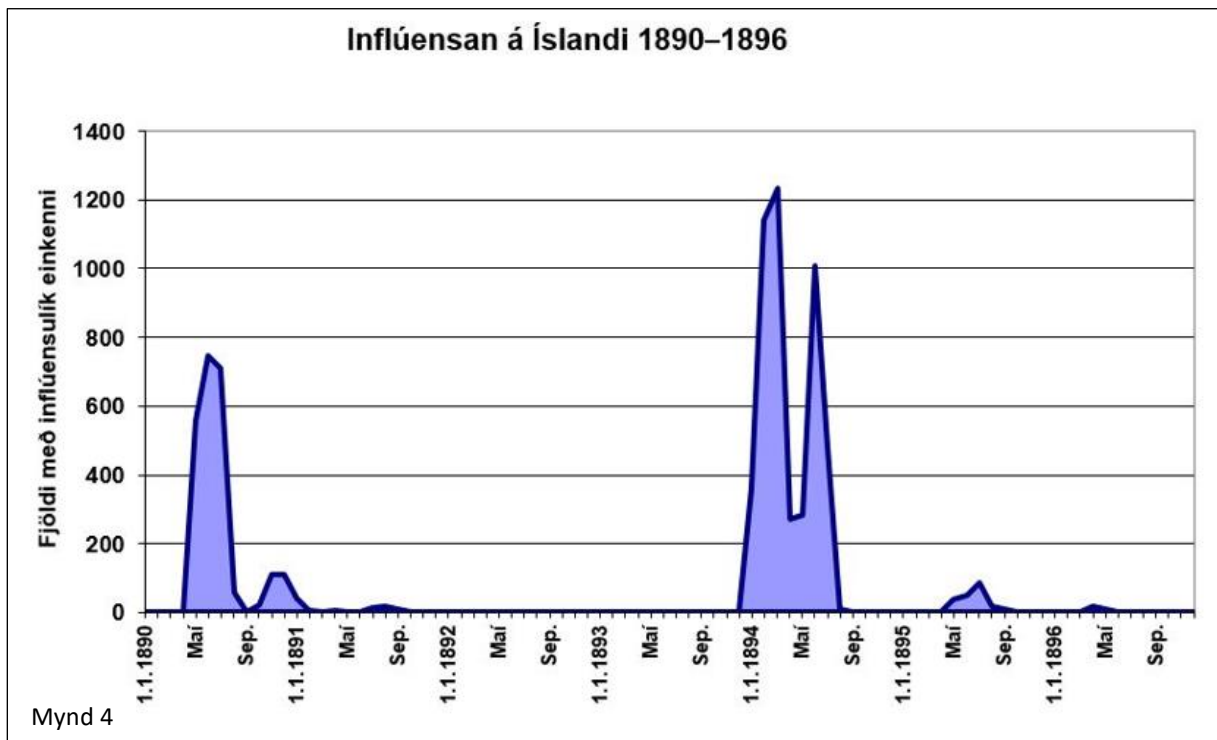
Heimsfaraldrar influensu á Íslandi

Heimsfaraldrur á 19. öld^{1,2}

Heimsfaraldrinum, sem hófst árið 1889, er betur lýst en fyrri faröldrum og sennilega sá fyrsti sem náði raunverulega til allra landa heims. Hann hófst sennilega vorið 1889 í Rússlandi, breiddist smám saman út til aðlægra landa þegar leið á árið en í ársbyrjun 1890 hafði hann náð til flestra landa heims. Til Íslands barst hann í maí 1890. Önnur og þriðja bylgja faraldursins reið yfir heiminn árin 1891 og 1892. Önnur bylgja faraldursins skall ekki á hér á landi fyrr en 1894, væntanlega vegna einangrunar landsins.

Heimsfaraldrurinn var í upphafi ekki skæður, hvorki hér á landi eða annars staðar í heiminum. Dánartíðnin í heiminum jókst á hinn bóginn í seinni bylgjunum og reynslan hér á landi var sú sama 1894. Einkum voru það gamalmenni og fólk sem var veikt fyrir í lungum sem farnaðist illa.

Ekki er vitað með vissu hvaða influensustofn olli faraldrinum en 40 árum síðar, þegar influensuveiran var einangruð, mátti leiða líkum að því, með mótefnamælingum hjá þeim sem voru lifandi 1889, að influensan hafi verið af A stofni með H2 mótefnavaka.

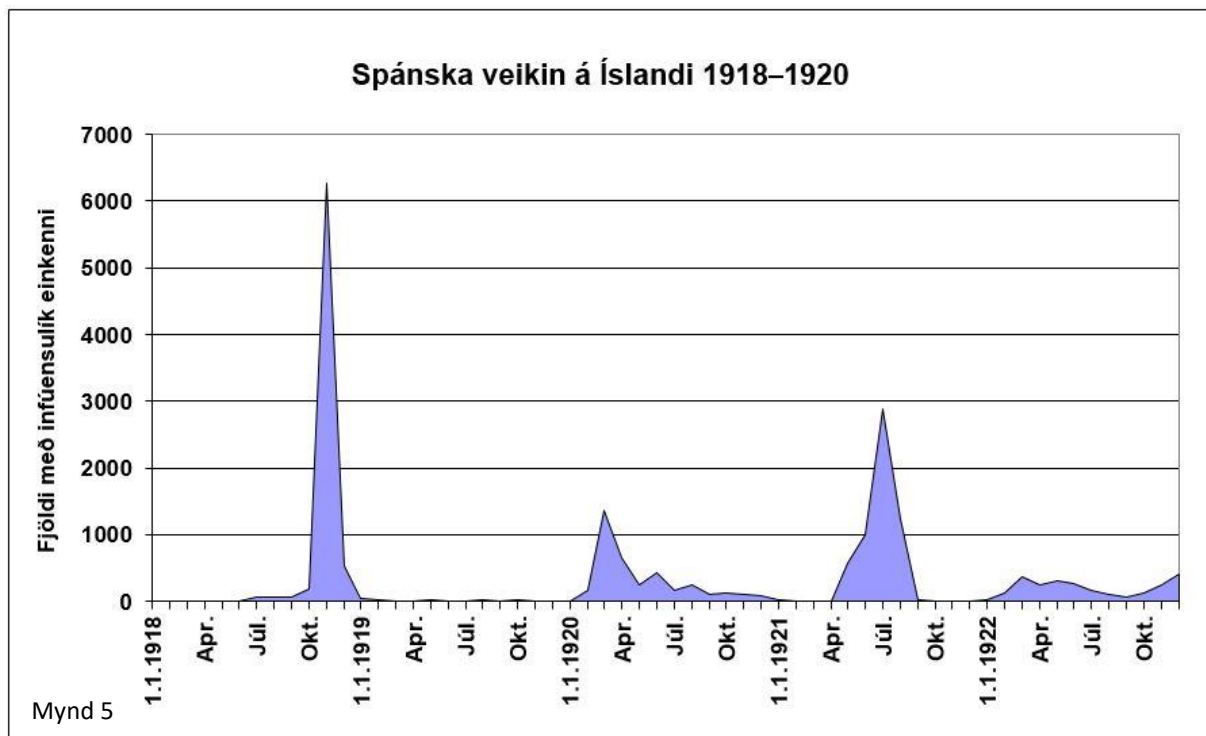
Heimsfaraldrar á 20. og 21. öld

Spánska veikin

Líklegt er að heimsfaraldrur influensu 1918 hafi átt upptök sín í Bandaríkjunum í marsmánuði það ár. Þaðan breiddist hann í austurátt til Evrópu með bandarískum hermönnum sem tóku þátt í heimsstyrjöldinni fyrri. Framan af var influensan tiltölulega væg. Í ágúst 1918 tók faraldrurinn óvænt breytingum á mismunandi svæðum nánast samtímis. Dánartíðni sjúkdómsins margfaldaðist þegar influensan barst til Afríku með skipi frá Bretlandi. Í Frakklandi jókst dánartíðnin skyndilega og einnig í Rússlandi en þaðan barst sóttin með skipakomum til Arkangelsk. Þá barst influensan aftur til Boston og þaðan um öll ríki Bandaríkjanna, mun mannskæðari en áður. Mörg ríki veraldar urðu fyrir annarri og þriðju bylgju faraldursins 1918–1919 og 1919–1920.

Inflúensan barst til Íslands í byrjun júní 1918. Hún gekk um landið og var tiltölulega væg hér eins og annars staðar. Var hún kölluð sumarinflúensan. Í októberlok 1918 sótti inflúensan aftur mjög í sig veðrið og varð skyndilega afar mannskæð. Yfir 500 manns eru taldir hafa látist af völdum veikinnar, flestir á aldrinum 20–40 ára. Í Reykjavík er talið að um 10.000 bæjarbúar (65%) hafi sýkst af spönsku veikinni. Af þeim sem veiktust létust 2,8%³. Hún geisaði fyrst og fremst á suðvesturhluta landsins en líklegt má telja að sóttvarnaráðstafanir, sem fólust í ferðabanni á milli landshluta, hafi skilað þessum árangri og hlíft norður- og austurhluta landsins.

Slæm kvefpest gekk um landið vorið 1919, en óljóst er hvort um inflúensu hafi verið að ræða. Seinni bylgjur inflúensunnar gengu yfir vorið 1920 og sumarið 1921 en voru ekki eins mannskæðar og haustið 1918. Spánska veikin var af völdum inflúensu A(H1N1). Óvenjulegt var að flestir sem létust voru á aldrinum 20–40 ára.

Asíuinflúensan 1957, Hong Kong inflúensan 1968 og svínainflúensan 2009

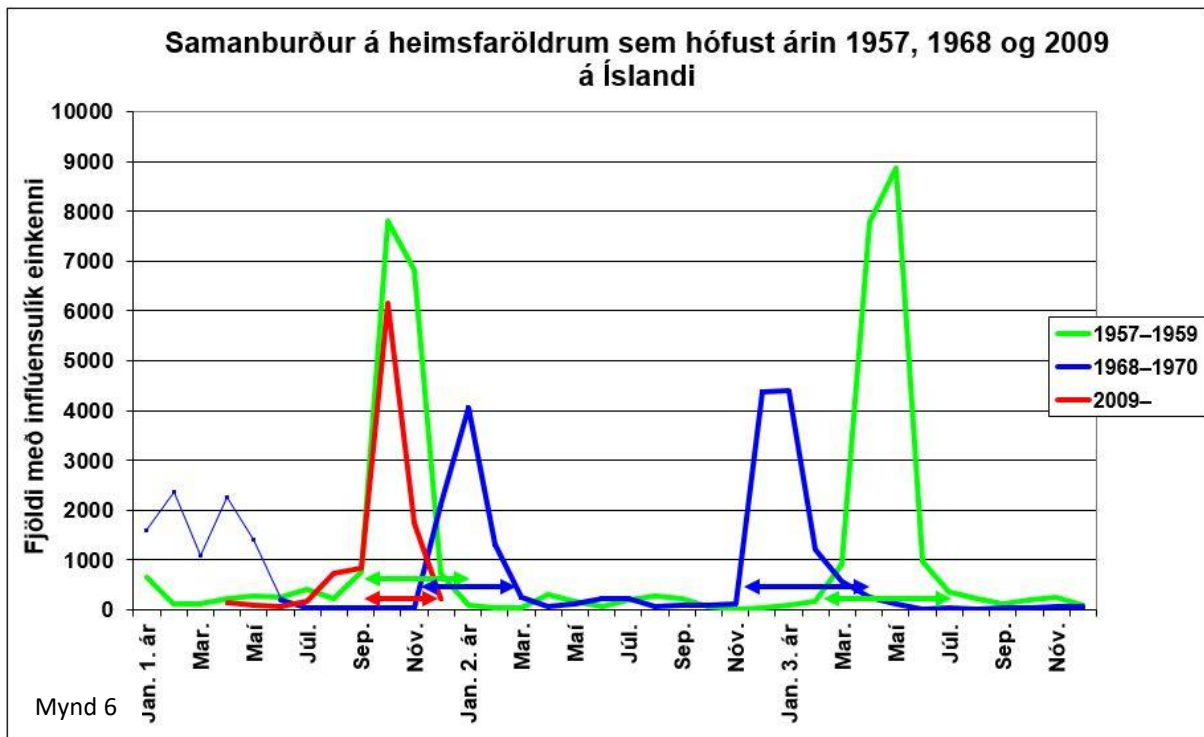
Aðrir heimsfaraldrar inflúensu sem gengu yfir á 20. öld voru Asíuinflúensan 1957–1958, Hong Kong inflúensan 1968–1970 og svínainflúensan 2009.

Asíuinflúensan hófst í Kína árið 1957 og barst þaðan til allra ríkja veraldar. Til Íslands kom hún haustið 1957 beint frá Rússlandi að því er talið var. Inflúensufaraldurinn var ekki mjög mannskæður, hvorki hér né annars staðar þótt um greinilegan umframdauða væri að ræða af völdum hans. Önnur bylgja heimsfaraldursins gekk yfir í ársbyrjun 1958 en á Íslandi gekk önnur bylgja ekki yfir fyrr en vorið 1959. Var önnur bylgja metin mun þyngri en sú fyrri en reynsla annarra þjóða var einnig í þá veru. Lagðist hún þungt á eldra fólk og veikburða. Inflúensan var af völdum A(H2N2).

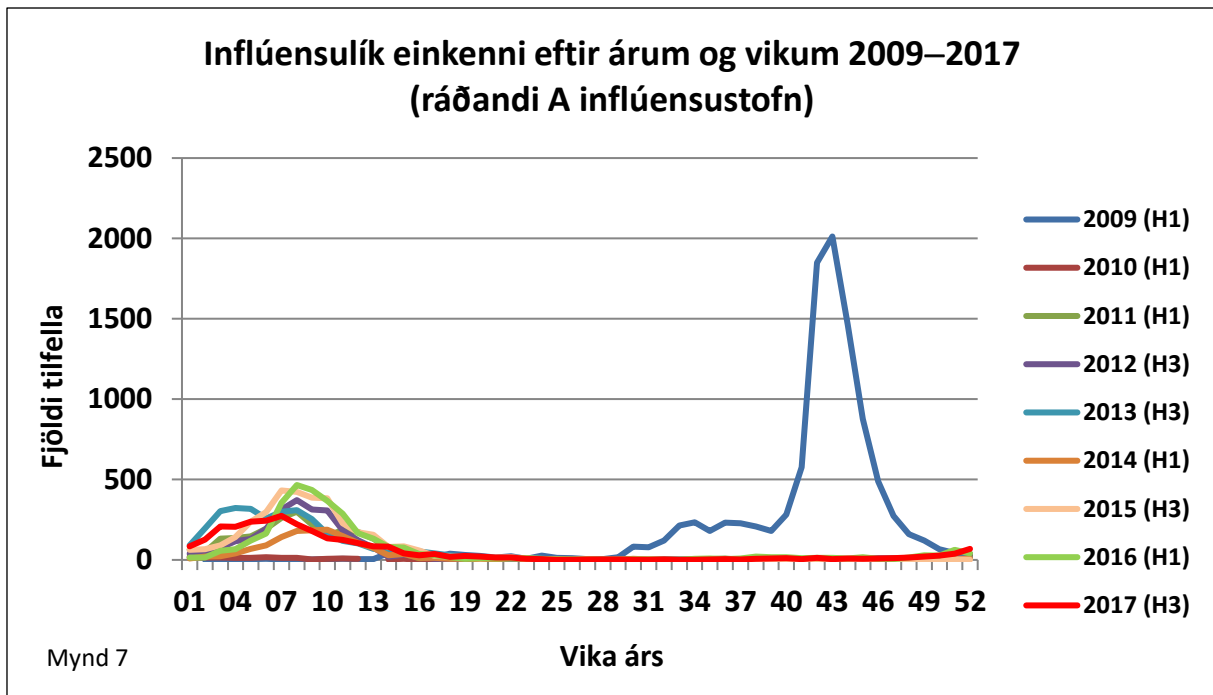
Hong Kong inflúensan hófst í júlímánuði 1968 í Kína og barst þaðan til flestra landa heims þegar leið á árið. Til Íslands barst hún í desember 1968. Önnur bylgja inflúensunnar reið yfir í árslok 1969 og

ársbyrjun 1970. Þessi faraldur var talinn í meðallagi þungur hér á landi sem og annars staðar. Inflúensan var af völdum A(H3N2).

Heimsfaraldur af völdum inflúensu hófst síðvetrar 2009 í Bandaríkjunum og síðar í Mexíkó. Hann barst skjótt um heim allan, fyrst í austurátt til Evrópu um vorið 2009. Fyrstu greindu tilfellið bárust til Íslands í lok maí og byrjun júní 2009. Þegar leið á sumarið fjölgaði tilfellum en veikin reyndist væg framan af, ekki ólíkt og gerðist sumarið 1918. Í lok september og byrjun október 2009 fjölgaði tilfellum mikið með auknu álagi á heilbrigðisþjónustuna og einkum á gjörgæsludeild Landspítala. Inflúensan hafði mikil áhrif í samfélaginu og voru skólafjarvistir áberandi. Bólusetning gegn inflúensunni hófst um miðjan október 2009 og var helmingur landsmanna bólusettur á næstu mánuðum. Inflúensan sem kennd var við svínainflúensu var af völdum A(H1N1)pdm09. Að mati sóttvarnalæknis sýktist um 20% þjóðarinnar af völdum inflúensunnar, a.m.k. tvö dauðsföll af völdum hennar voru staðfest. Ekki bar á nýrri bylgju svínainflúensunnar árin 2010–2015 og kann bólusetningarátakið að hafa skipt þar sköpum.

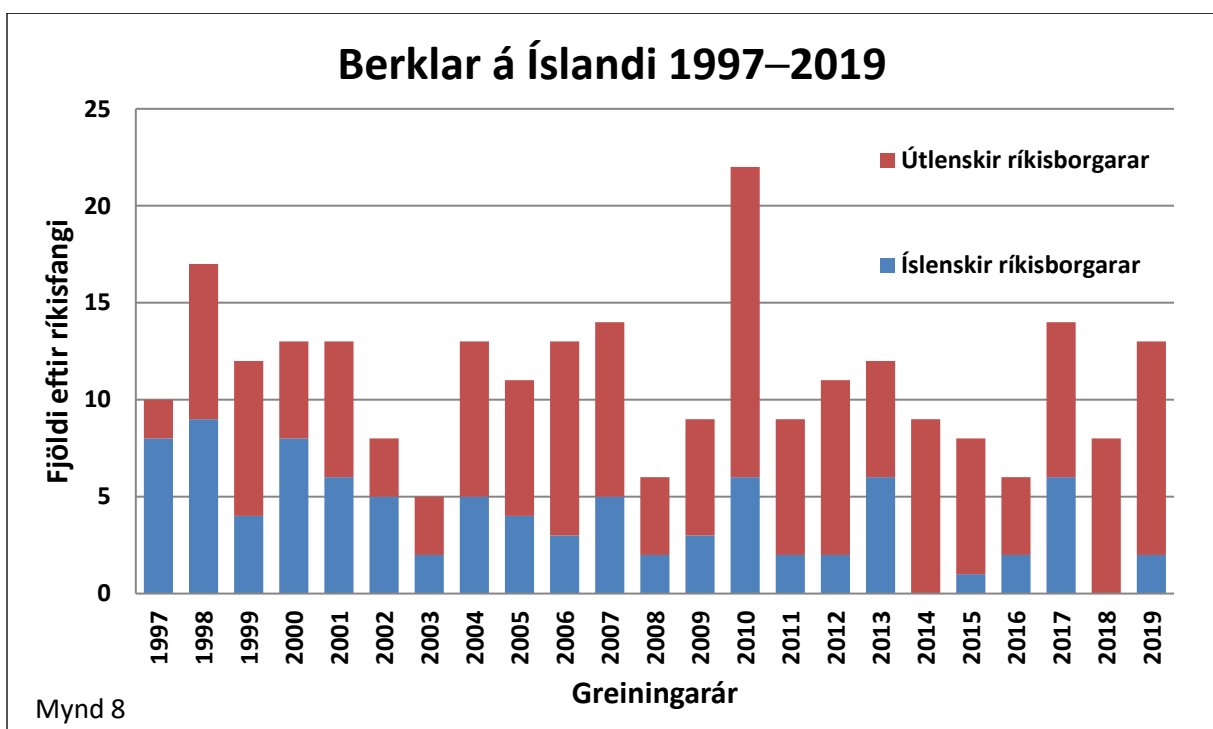

Mynd 7 sýnir mun á umfangi heimsfaraldurs inflúensu 2009 í samanburði við árstíðabundnu inflúensuna sem fylgdi í kjölfarið árin á eftir. Jafnframt er tímasetning heimsfaraldursins frábrugðin árstíðabundnu inflúensunni.

Berklar árið 2019

Á árinu 2019 greindust berklar hjá 13 einstaklingum, 11 voru með erlent ríkisfang og tveir voru íslenskir ríkisborgarar. Berklar voru staðfestir með ræktun hjá 10 einstaklingum en hjá þremur voru berklar greindir klínískt.

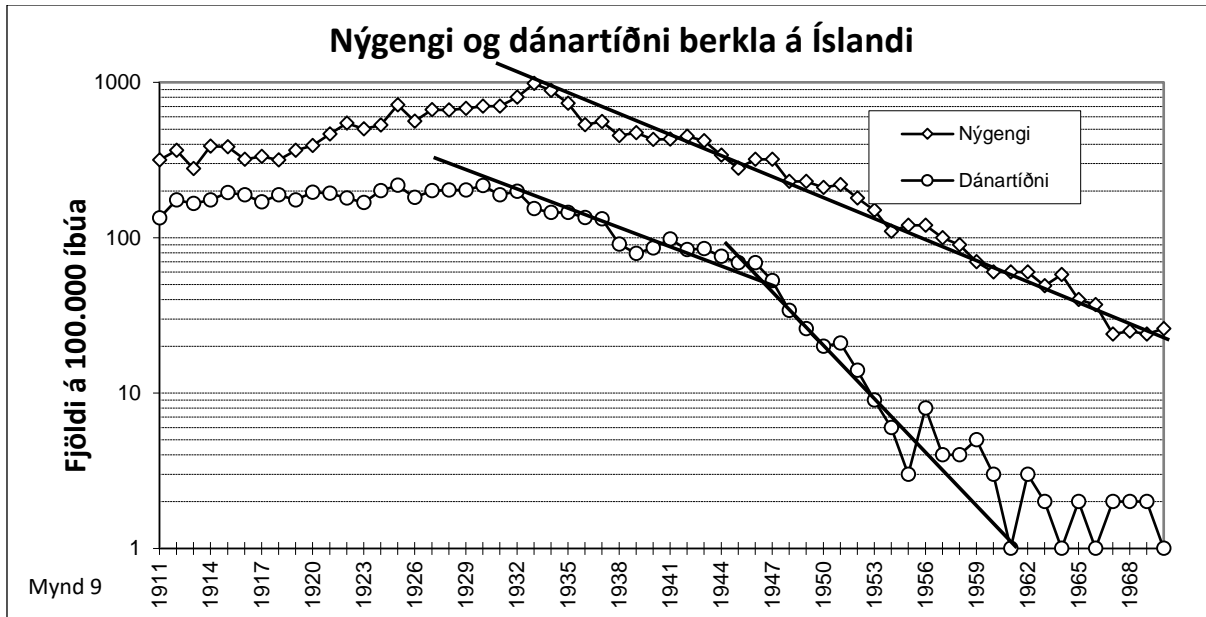
Berklar á Íslandi

Greining berkla byggist á ræktun berklabakteríu eða berklaheildar (complex) sem staðfest er af rannsóknarstofu, smásjárskoðun sýrufastra stafa eða granúloma við vefjaskoðun ásamt klínískri

greiningu (líklegt tilfelli) eða klínískum skilmerkjum eingöngu. Berklar eru sjúkdómur af völdum berklabakteríu. Berklasmít veldur sjúkdómi hjá 10% þeirra sem smitast.

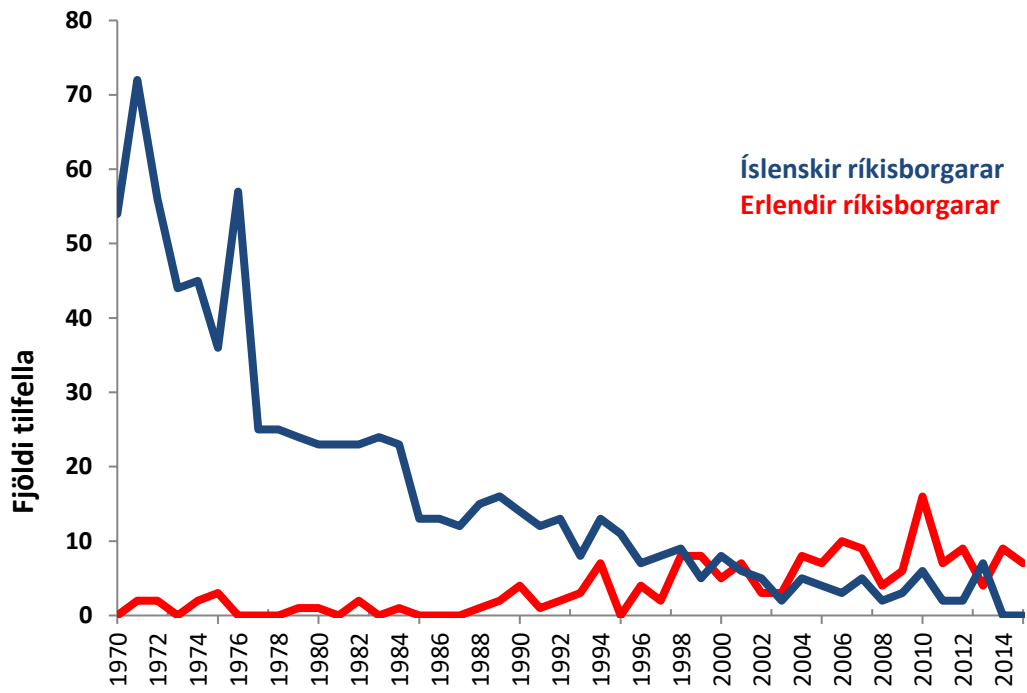
Berklafaraldurinn á 20. öld á Íslandi

Berklar hafa líklega verið til staðar á Íslandi í stöku tilfellum eftir að landið byggðist. Það var þó ekki fyrr en í lok 19. aldar að læknar urðu varir við berklatilfelli í vaxandi mæli og ljóst að berklafaraldur var í uppsiglingu⁴. Berklafaraldurinn náði hámarki á Íslandi í upphafi 4. áratugar síðustu aldar. Eftir það dró jafnt og þétt úr nýgengi sjúkdómsins og dánartíðni af völdum hans, einkum eftir að berklalyf komu til sögunnar.

Þótt dregið hafi úr fjölda berklatilfella undanfarna áratugi hefur orðið aukning í fjölda tilfella meðal útlendinga sem búsettir eru hér á landi. Nú sem fyrr eru Asíubúar hlutfallslega flestir meðal berklaveikra, en tíðni jákvæðra berklaprófa meðal íbúa frá Afríku, Asíu og Austur-Evrópu er einnig há⁵.

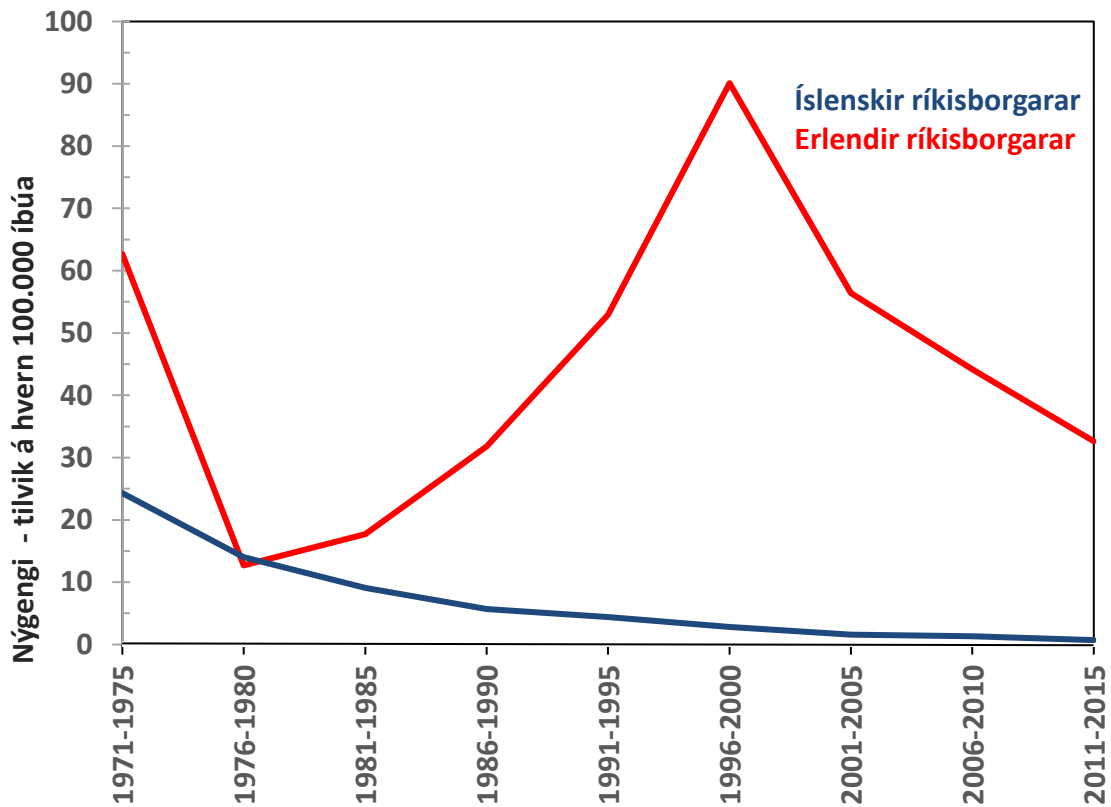
Fjöldi berklatilfella 1970–2015

Mynd 10

Skráningarár berklatilfellis

Nýgengi berkla 1970–2015, meðaltal fimm ára tímabila

Mynd 11

Skráningarár berklatilvika – 5 ára tímabil

Aðgerðir gegn berklum

Hér á landi var aldrei gripið til almennra bólusetninga gegn berklum en þáverandi berklayfirlæknir taldi að hin mikla rénun sem varð á berklum eftir seinni heimstyrjöldina ásamt efasemdum um vernd bólusetningarinnar gegn sýkingu og áhyggjur af aukaverkunum bóluefnisins réttlætti ekki almenna bólusetningu. Þar að auki var bent á mikilvægi berklahúðprófsins til að fylgjast með útbreiðslu veikinnar, en almenn bólusetning var talin draga úr getu prófsins til að finna nýsmit⁶. Fylgst var með útbreiðslu berklasmitis í samfélaginu með því að berklahúðprófa börn á aldrinum 6–16 ára í skólum. Þeim sem greindust með berklasmit fækkaði jafnt og þétt og var svo komið um miðjan 9. áratug síðustu aldar að nánast engin börn á skólaaldri greindust með smit⁷. Í kjölfar þessarar niðurstöðu var almennum berklahúðprófum í skólum hætt. Berklapróf eru þó eftir sem áður mikilvægt tæki til að finna berklasmit hjá þeim sem lifa í næsta nágrenni við berklasjúkling.

Berklapróf, meðal þeirra sem hyggjast setjast hér að, afmarka annan áhættuhóp. Í gildi eru verklagsreglur sem varða læknisskoðun meðal þeirra sem sækja um dvalarleyfi hér á landi. Þar er kveðið á um að dvalarleyfisumsækjendur frá Mið- og Suður-Ameríku, þ.m.t. Mexíkó, Evrópu utan Evrópska efnahagssvæðisins (EES), Asíu eða Afríku skulu gangast undir læknisrannsókn vegna sóttnæmra sjúkdóma. Berklahúðpróf skal gera hjá þeim sem eru 35 ára og yngri. Bendi húðpróf til berklasmitis skal taka röntgenmynd af lungum. Röntgenmynd skal tekin af þeim sem eru eldri en 35 ára. Ef fólk hyggst dvelja skemur en eitt ár má takmarka berklaskoðun við röntgenmynd af lungum⁸.

Á undanföllum áratugum hefur hlutur innflytjenda til landsins meðal berklaveikra farið vaxandi. Ljóst er að ekki næst til allra innflytjenda í læknisskoðun við komu til landsins. Því er afar brýnt að heilsgæslustöðvar hafi í huga berkla þegar fólk sækir læknisþjónustu vegna einkenna sem gætu bent til berkla.

Göngudeild sóttvarna við Heilsgæslu höfuðborgarsvæðisins gegnir mikilvægu hlutverki við að rekja berklasmit í samfélaginu þegar berklatilfelli greinast. Haft er upp á öllum þeim sem hafa haft náin samskipti við berklasjúkling og þeir berklaprófaðir. Sýni prófið merki um berklasmit er gefin fyrirbyggjandi lyfjameðferð gegn berklum. Mikilvægt er að hafa í huga að berklasmit jafngildir ekki berklasjúkdómi, en talið er að 10% þeirra sem smitast fái sjúkdóminn.

Mycobacterium bovis

Mycobacterium bovis sem fyrirfinnst í nautgripum en getur einnig sýkt menn telst þó ekki til berkla í mönnum samkvæmt sjúkdómsskilgreiningu Evrópusambandsins. Eftir að einn Íslendingur greindist með nautgripaberkla (*Mycobacterium bovis*) 2010 hefur ekki borið á þeim sjúkdómi. Ekki er ljóst hvernig smitið bar að og ekki er vitað til þess að berklar herji á nautgripi hér á landi um þessar mundir.

Berklar í nautgripum, sem eru vandamál víða um heim, komu upp á skólabúinu að Hólum í Hjaltadal 1958⁹. Talið var að danskur fjósamaður hafi borið smitið en hann var farinn af staðnum þegar sjúkdómsins varð vart. Margar kýr á búinu sýndu einkenni berklasmitis og að endingu var öllum nautgripum á staðnum fargað. Notuð var ógerilsneydd mjólk á staðnum og smituðust a.m.k. tveir nemendur og var það reyndar kveikjan að því að sjúkdómurinn uppgötvaðist. Nautgripaberklar eru því svokölluð súna (*zoonosis*), en það er sjúkdómur sem er sameiginlegur dýrum og mönnum. Ekki hefur orðið vart við nautgripaberkla í nautgripum né í mönnum hér á landi frá árinu 1958 þar til greiningin var gerð 2010.

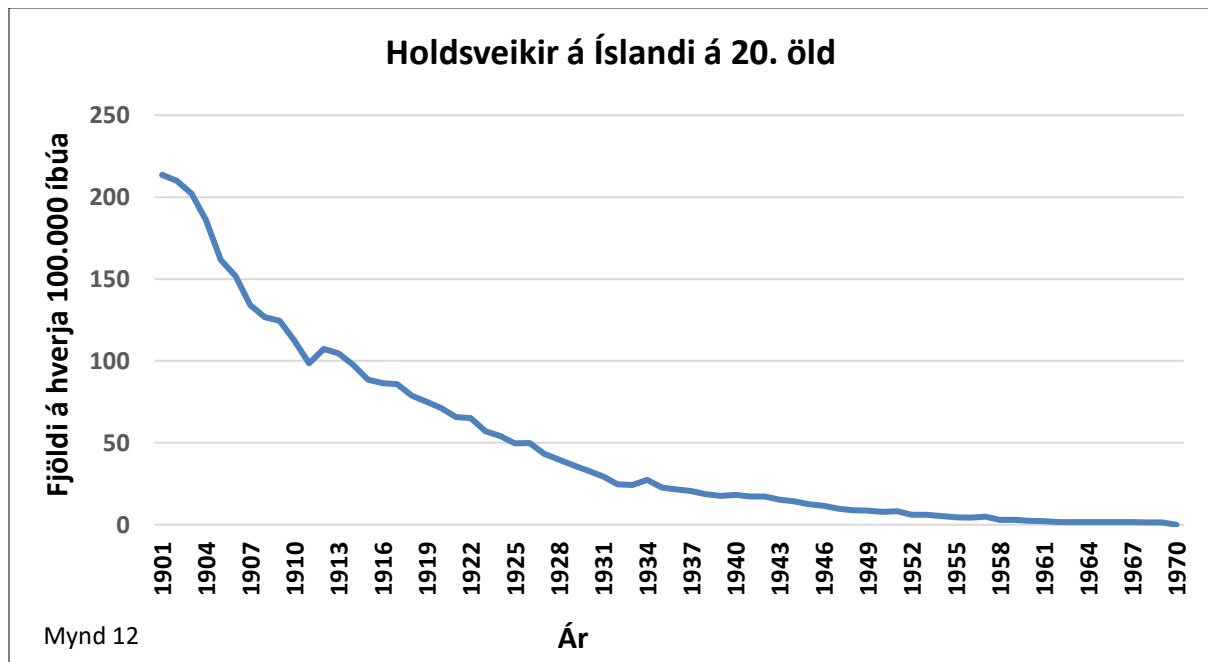
Hold sveiki 2019

Eins og undanfarna áratugi greindist enginn með holdsveiki á Íslandi árið 2019.

Hold sveiki á Íslandi

Bakterían sem veldur holdsveiki heitir *Mycobacterium leprae* og er náskyld berklabakteríunni *Mycobacterium tuberculosis*. Holdsveikin var alvarlegt heilsufarsvandamál á Íslandi fyrr á öldum en ekki er vitað hvenær sjúkdómsins varð fyrst vart. Holdsveikin var þó örugglega til staðar hér á landi á 16. öld og talin það mikið vandamál að farið var fram á það við konung árið 1555 að reistir yrðu holdsveikisþítalar, einn í hverjum landsfjórðungi¹⁰. Elstu heimildir um útbreiðslu holdsveikinnar hér á landi má rekja til rits Jóns Péturssonar læknis frá 1769 „Den saa kaldede Islandske Skiørbug“ en þá taldi hann að 280 manns væru haldnir sjúkdómnum eða 0,6% landsmanna¹¹.

Á 19. öldinni var leitast við að meta fjölda sýktra en talning sjúklinganna var ónákvæm þar til danski læknirinn Edward Lauritz Ehler kynnti sér holdsveikina á Íslandi í lok aldarinnar. Holdsveikraskýli höfðu verið byggð í öllum landsfjórðungum en þeim var lokað 1848, sem Ehler taldi mistök, en honum taldist til að fjöldi holdsveikra hér á landi væri 158 og bjuggu margir við bág kjör innan um annað fólk sem stuðlað gæti að smiti¹². Að tilstuðlan Ehlers reisti Danska Oddfellowreglan Holdsveikraspítalann í Laugarnesi 1898 sem ætlaður var 60 sjúklingum en þá var talið að fjöldi holdsveikra í landinu væri um 214 eða 0,3% landsmanna. Árið 1906 lágu 57 sjúklingar á spítalanum. Áður en hann brann 1943 voru 14 sjúklingar spítalans fluttir á Kópavogshælið (5 voru vistaðir í héruðum). Sjúklingum á Kópavogshælinu fækkaði svo jafnt og þétt. Skráningu á holdsveiki var hætt 1971 því enginn var talinn vera lengur með virka holdsveiki¹³. Síðasti sjúklingurinn með greinda holdsveiki lést árið 1979 á öldrunardeild í Hátúni¹⁴. Ekki hefur orðið vart við holdsveiki síðan.

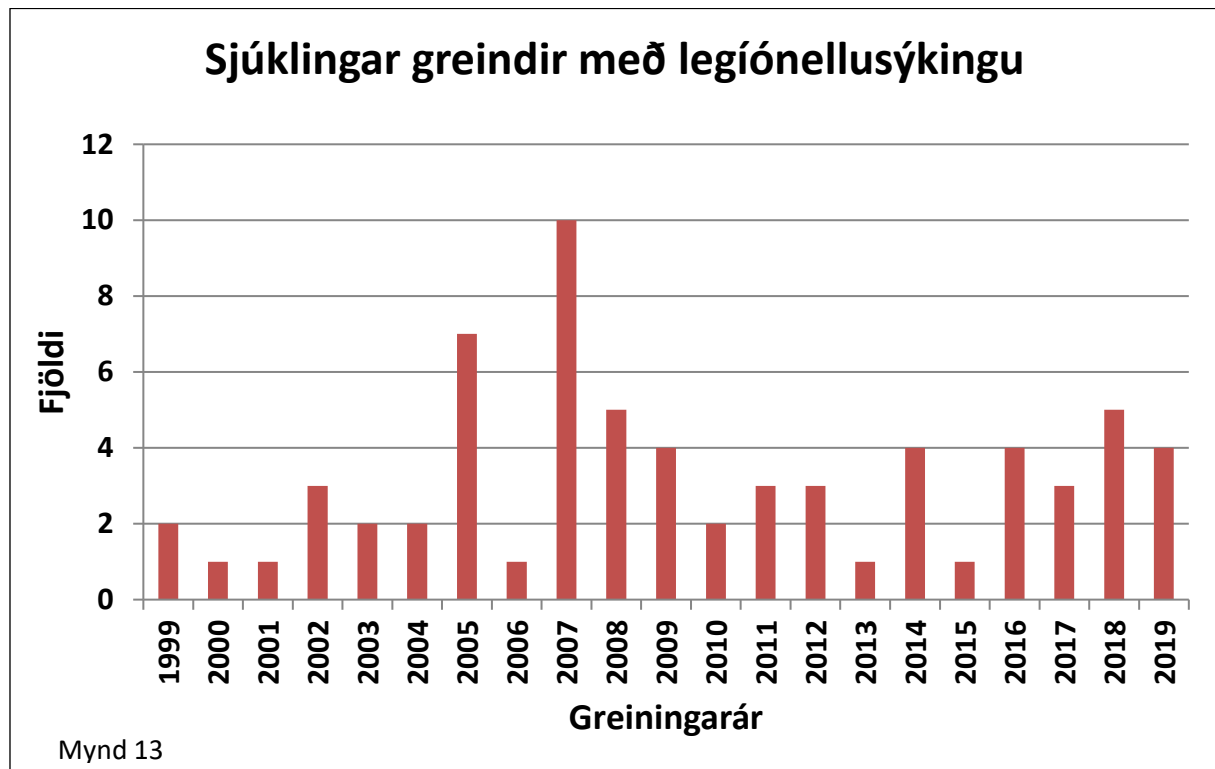

Margt er á huldu um smitleiðir holdsveikinnar. Bakteríuna má m.a. finna í nefslímhúð og nefslími og kann hún því að berast með úðasmiti á milli manna eða með snertismiti frá sýktum kaunum. Meðgöngutími sjúkdómsins er langur, allt frá nokkrum árum í nokkra áratugi. Því er erfitt að meta nýgengi sjúkdómsins. Helstu einkenni holdsveikinnar eru líkþrái (*lepra tuberosa* og *mixa*) annars vegar

og limafallssýki (*lepra maculo-anaesthetica* og *anaesthetica*) hins vegar. Upp úr aldamótunum 1900 var hlutfallsleg skipting þessara sjúkdómsforma nokkuð jöfn¹⁵.

Legiónellusýkingar árið 2019

Árið 2010 greindust fjögur tilfelli af legionellusýkingu en undanfarin ár hafa greinst eitt til fimm slík tilfelli árlega. Þessi tilfelli tengdust ekki innbyrðis. Meðalaldur þeirra sem sýktust var 72 ár (68–88 ár), tveir karlmenn og tvær konur.

Legiónellusýkingar á Íslandi

Rannsókn sem gerð var veturinn 1983–1984 á Landspítala leiddi í ljós að legionellubakteríur greindust í um 20% sjúklinga sem greindust með lungnabólgu. Var greiningin gerð með mótefnaþælingu í sermí-sýnum. Hluta þessara sýkinga, sem greindur var hjá sjúklingum sem flestir höfðu alvarlega undir-liggjandi sjúkdóma, mátti rekja til heilbrigðisstofnana og tengdist vatnsmengun af völdum sýklanna^{16,17}. Frekari rannsóknir á sjúklingum með lungnabólgu á Landspítala og Borgarspítala bentu til að legionellu-sýking orsakaði lungnabólgu í 14–17% tilfella^{18,19}.

Niðurstöður rannsókna á algengi mótefna gegn níu mismunandi tegundum legionellubaktería sýndu að yfir 30% barna eldri en 3 ára höfðu merki um fyrri sýkingu af völdum þeirra²⁰. Flest barnanna höfðu ekki sögu um lungnabólgu eða tíðar öndunarvegásýkingar. Legionellubakteríur eru algengar í um-hverfinu og kunna aukin umsvif barna eldri en 3 ára (leikur í pollum, sundlaugarferðir og vist á leik-skólum) að skýra þetta.

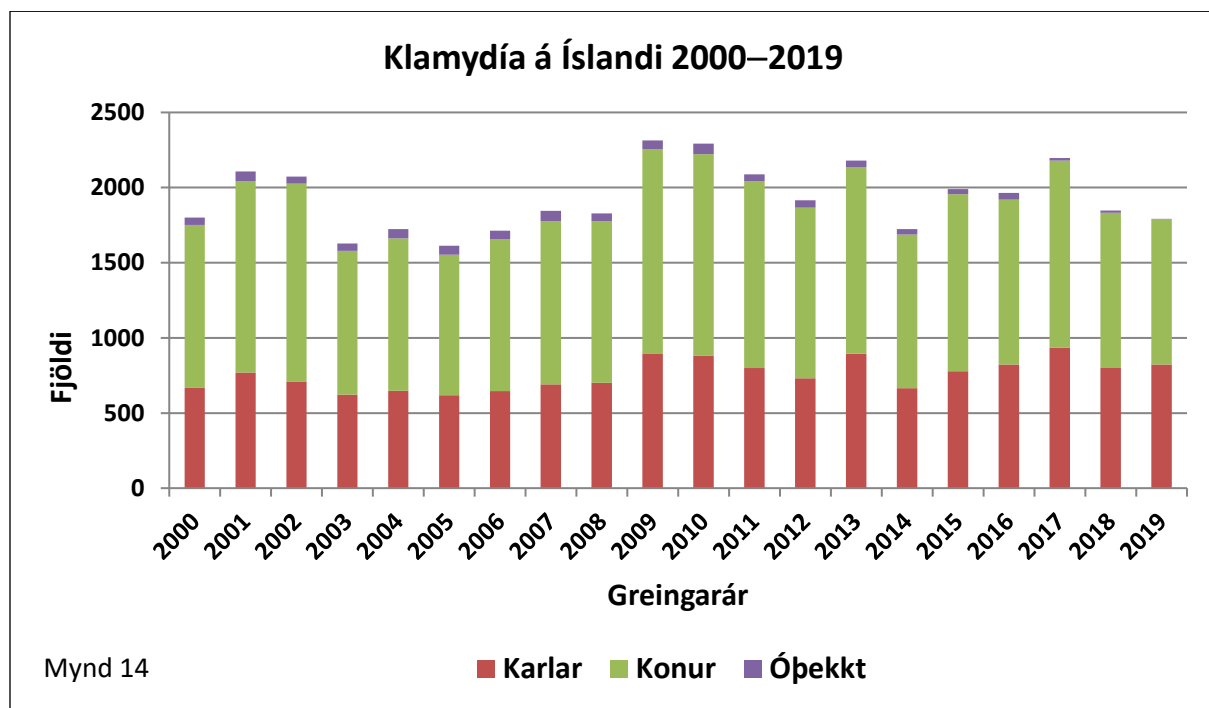
Legiónellusýking var gerð tilkynningarskyld árið 1999. Frá þeim tíma hafa slíkar sýkingar greinst á hverju ári. Flestar voru þær tíu talsins árið 2007 (sjá mynd 13). Reyndist uppruni smitsins það árið af

mismunandi toga. Fjórir einstaklingar smituðust hér á landi en aðrir erlendis. Engin tengsl voru milli sýkinganna hvað varðar stað og tíma. Mismunandi legiónellubakteríur greindust (*Legionella species* og *Legionella pneumophila*) í þessum tilfellum. Sýkingarnar greindust með greiningu á kjarnsýru bakteríunnar í öndunarfærasýnum og greiningu á mótefnavaka hennar í þvagi.

Kynsjúkdómar, HIV og aðrar blóðbornar veirur

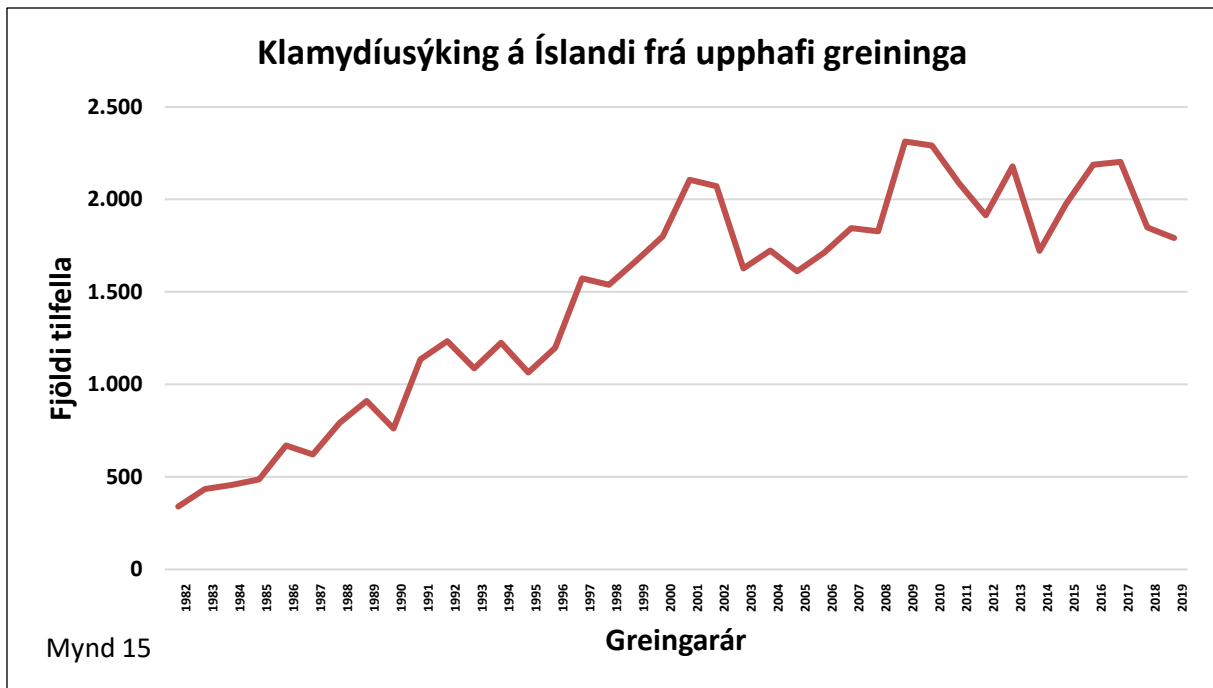
Klamydíusýkingar árið 2019

Á árinu 2019 hélt klamydíusýkingum áfram að fækka miðað við árin á undan, sjá mynd 14. Samtals greindust 1.793 sem eru nokkuð færri tilfelli en árið 2018. Þar voru konur í meirihluta eða 54%. Klamydía, sem er algengasti kynsjúkdómurinn, skilur sig því frá hinum kynsjúkdómunum hvað varðar kynjahlutfall og tíðni. Engin einhlít skýring er á þessu en hugsanlegt er að sárasótt, lekanda og HIV megi að stórum hluta rekja til karla sem hafa mök við karla.

Klamydía á Íslandi

Skráning á fjölda greindra klamydíutilfella hófst hér á landi árið 1982²¹ en þá hófst greining á sýkingum af völdum bakteríunnar *Chlamydia trachomatis* á rannsóknarstofu sýklafræðideildar Landspítala. Í upphafi var stuðst við ræktun á sýklinum en síðar við greiningu á mótefnavaka sem hóst 1985. Greining með kjarnasýrumögnun (PCR) hófst svo árið 1994. Mismunandi næmi og sértæki aðferðanna hefur haft nokkur áhrif á tölur um fjölda greindra með sjúkdóminn á umliðnum áratugum, sjá mynd 15.

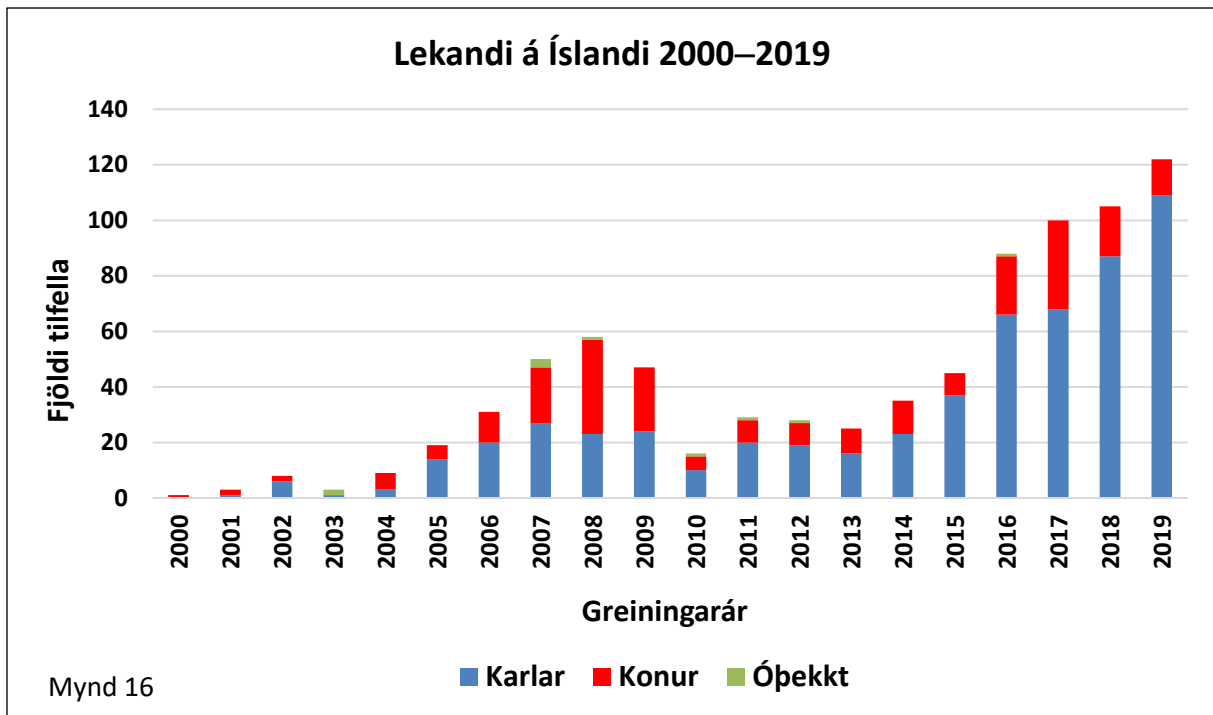

Fjöldi tilkynntra klamydíusýkinga á 100.000 íbúa er mestur á Íslandi miðað við önnur Evrópulönd²². Hin Norðurlöndin eru einnig með háa tíðni miðað við önnur Evrópuríki. Þetta skýrist væntanlega af tíðari sýnatöku á Norðurlöndum. Því er erfitt að meta hvort raunverulegt nýgengi í samfélaginu er hærra hér en annars staðar vegna mismunandi vöktunar og heilbrigðisþjónustu milli Evrópulanda ásamt mun á fjölda sýna sem tekin eru til klamydíugreiningar.

Lekandi árið 2019

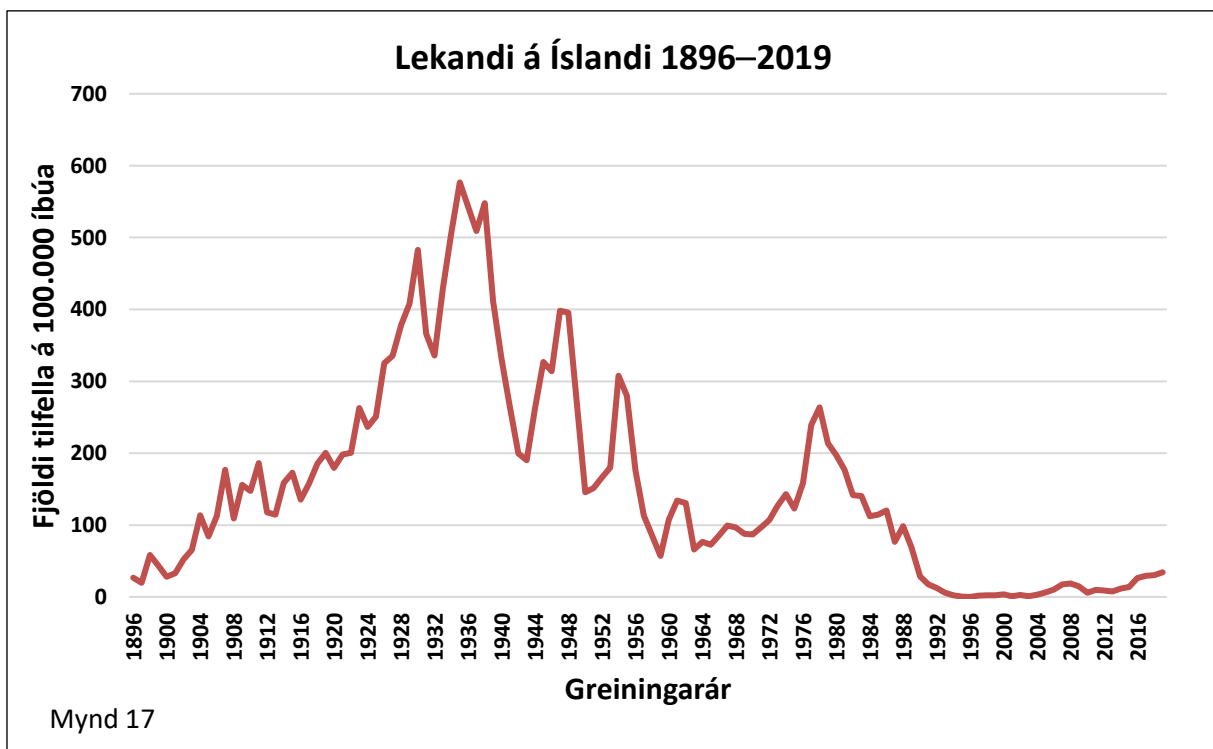
Aukning á fjölda lekandatilfella hélt áfram á árinu 2019 en þá greindust 121 tilfelli. Lekandafaraldurinn var fyrst og fremst innlendur eða í 75% tilvika. Mikill meirihluti þeirra sem greindust árið 2018 voru karlmenn eða 89%. Lekandabakteríur sem eru fjölonæmar fyrir sýklalyfjum eru vaxandi vandamál erlendis og því er það væntanlega tímaspursmál hvenær þær verða það hér á landi.

Tilkynningum til sóttvarnalæknis um lekanda fjölgaði nokkuð upp úr 2005. Framan af var nýgengi sjúkdómsins sambærilegur eftir kynjum en frá 2013 hefur lekandatilfellum meðal karla fjölgað mjög en minna meðal kvenna, sjá mynd 16.

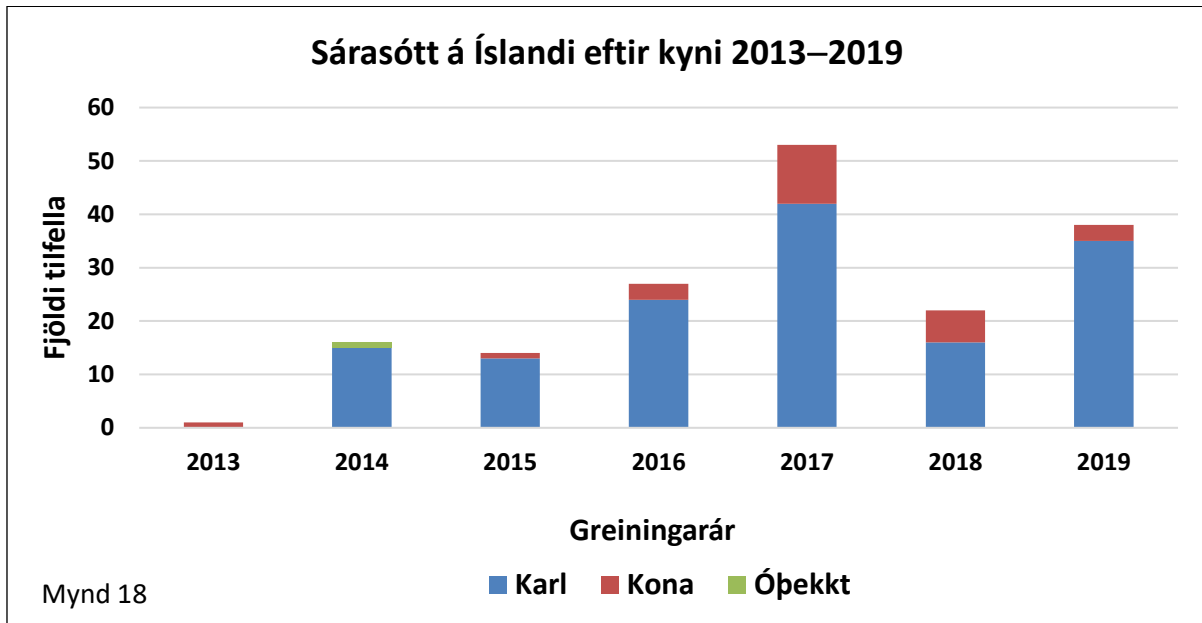
Lekandi á Íslandi

Lekandi var fyrst skráður á Íslandi 1896 skömmu eftir að lekandabakteríunni (*Neisseria gonorrhoea*) var lýst í lok 19. aldar (Albert Neisser árið 1879). Hann var algengur sjúkdómur mestan hluta 20. aldar en nýgengi sjúkdómsins var hvað mest milli stríðsáranna. Eftir árið 1990 tók að draga mjög úr nýgengi sjúkdómsins en á síðari árum hefur hann aftur sótt í sig veðrið.

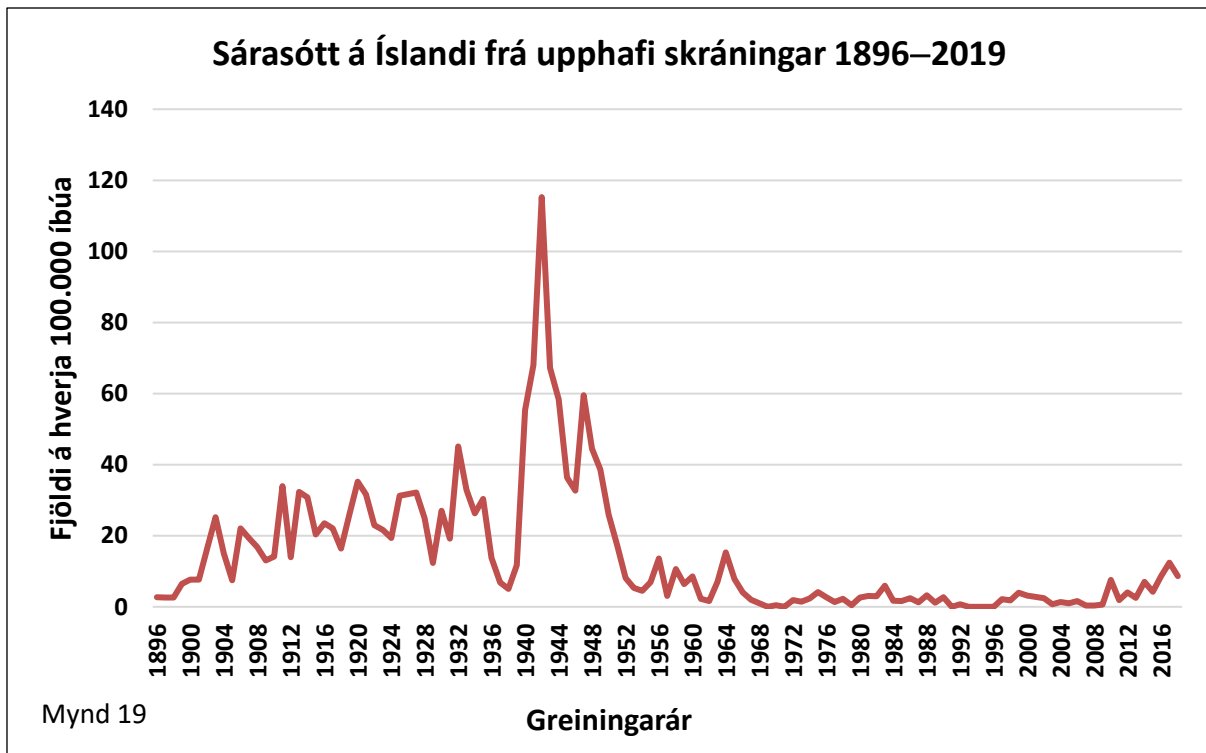
Sárasótt árið 2019

Á árinu 2019 greindust 38 einstaklingar með sárasótt og jókst því fjöldi smitaðra miðað við árið áður, sjá mynd 18. Verulegur kynjamunur er á þeim sem greindust með sárasótt en 92% eru karlmenn. Af þeim sem greindust voru 39% með íslenskt ríkisfang en 45% með erlent. Óvíst var um ríkisfang í 16% tilvika. Þessi faraldur hefur fyrst og fremst tengst körlum sem hafa kynmök við karla en ljóst er að hann er einnig að ná til kvenna.

Sárasótt á Íslandi

Greining sárasóttar og skráning tilfella hófst í lok 19. aldar. Sárasótt var greind út frá klínískum einkennum, smásjárskoðun og blóðvatnsprófum. Sárasótt var ekki algeng á Íslandi á 20. öldinni ef undan eru skilin árin sem seinni heimstyrjöldin stóð yfir. Árið 1945 hófst meðferð með penisillíni við sárasótt og dró þá umtalsvert úr útbreiðslu sjúkdómsins²³. Undanfarna áratugi greindust 1–7 einstaklingar árlega með sárasótt á Íslandi og í flestum tilfellum mátti rekja uppruna smitsins til útlanda. Skyndileg aukning varð á sárasóttartilfellum hér á landi árið 2014 sem hefur færst í aukana. Á undanförunum áratug hefur sárasóttartilfellum fjölgað í Vestur-Evrópu²⁴ og Bandaríkjunum²⁵, sem stafar af auknum fjölda sýkinga meðal karla sem stunda kynlíf með körlum²⁶.

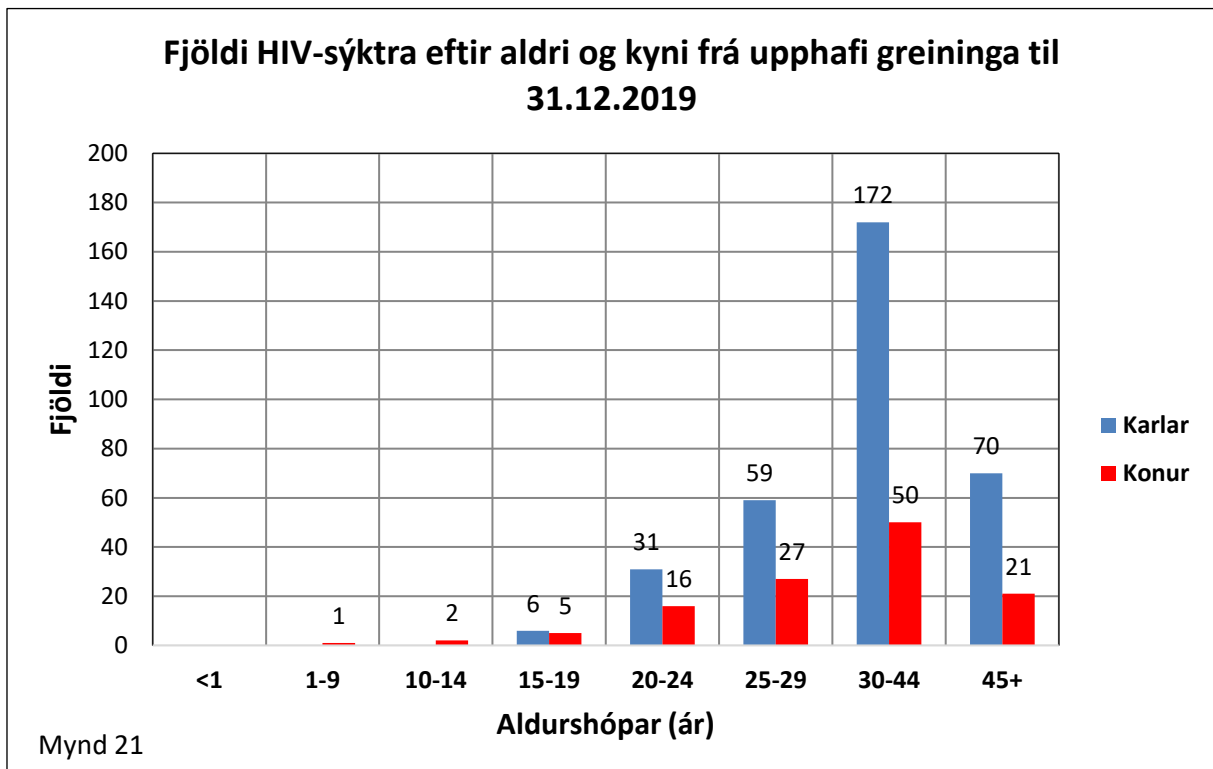
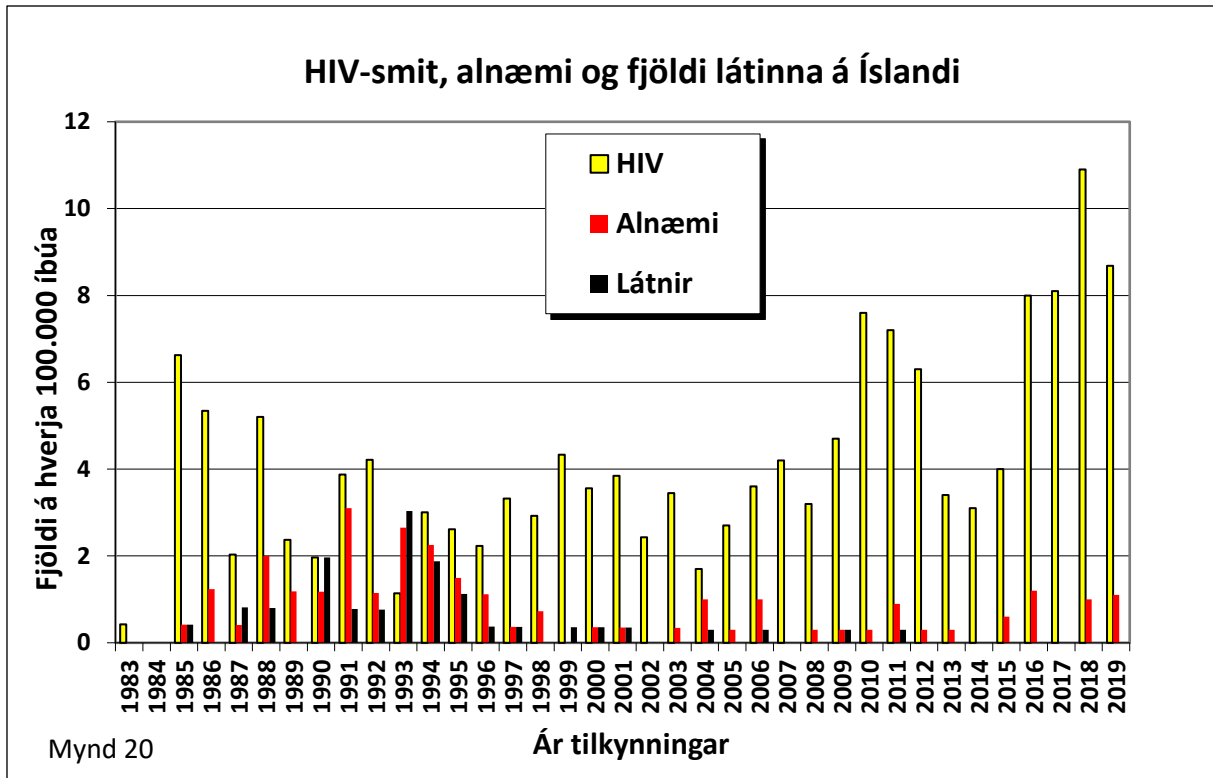
HIV/alnæmi árið 2019

Árið 2019 greindist 31 tilfelli af HIV-sýkingu sem eru nokkuð færri en árið 2018. Þar af voru 26 karlar og fimm konur. Flestir sem greindust á árinu eða 16 talsins smituðust vegna kynmaka samkynhneigðra, sjö vegna kynmaka gagnkynhneigðra og tveir vegna neyslu fíkniefna í æð. Í einu tilfelli var um að ræða smit frá móður til barns á erlendri grund. Ekki er vitað með vissu um smitleiðir annarra. Þess ber þó að geta að flestir sem greindust voru af erlendu bergi brotnir. Af þeim 31 sem greindist á árinu voru 26 af erlendu bergi brotnir. Talið er að tveir einstaklingar hafi smitast á Íslandi vegna samkynhneigðra kynmaka. Fjórir einstaklingar greindust með alnæmi árið 2019 og var ein af þeim kona sem greinst hafði með HIV-sýkingu árið 2007.

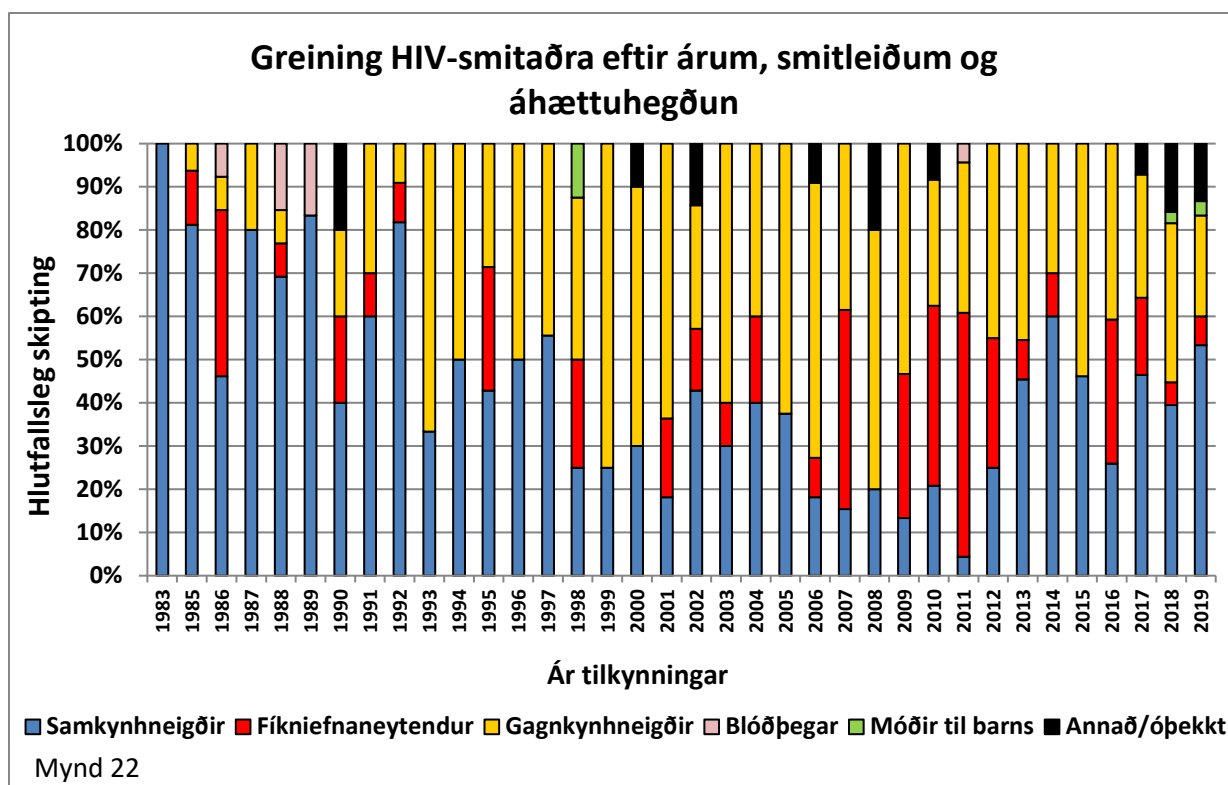
HIV/alnæmi á Íslandi

Frá upphafi alnæmisfaraldursins á Íslandi fyrir tæpum 40 árum hefur nýgengi HIV-sýkinga verið nokkuð stöðugt hvað varðar sjúklinga með íslenskt ríkisfang, sjá mynd 20. Upphaflega var hlutur samkynhneigðra stærstur en eftir því sem á tímum hefur liðið hefur hlutur samkynhneigðra og gagnkynhneigðra með áhættuhegðun í kynlífi jafnast. Hlutur þeirra sem eru af erlendu bergi brotnir hefur farið vaxandi undanfarin ár.

Aukningin sem varð á nýgengi HIV-sýkinga á árunum 2008–2012 tengdist hópsýkingu meðal fíkniefnaneytenda. Einkennandi fyrir þessa aukningu á sýkingum var tiltölulega hár meðalaldur, eða 34 ár, og nán tengsl milli hinna smituðu. Annað einkenni þessarar hópsýkingar var mikil notkun Ritalíns (*methylphenidate*) sem sprautað er í æð.

Lifrabólga B árið 2019

Á árinu 2019 greindist lifrabólga B (langvinn og bráð) hjá 48 einstaklingum en 47 (98%) þeirra voru af erlendu bergi brotnir. Á undanförunum árum hefur jafnt og þétt dregið úr fjölda Íslendinga sem greinst hafa með lifrabólgu B.

Bráð lifrabólga B er skilgreind með jákvæðri HBsAg og anti-HBc IgM mótetnamælingu ásamt klínískum einkennum. Ef anti-HBc IgM mælingin er neikvæð flokkast sýkingin sem langvinn. Langflestir þeirra sem greinast með langvinna sýkingu eru einstaklingar af erlendum uppruna.

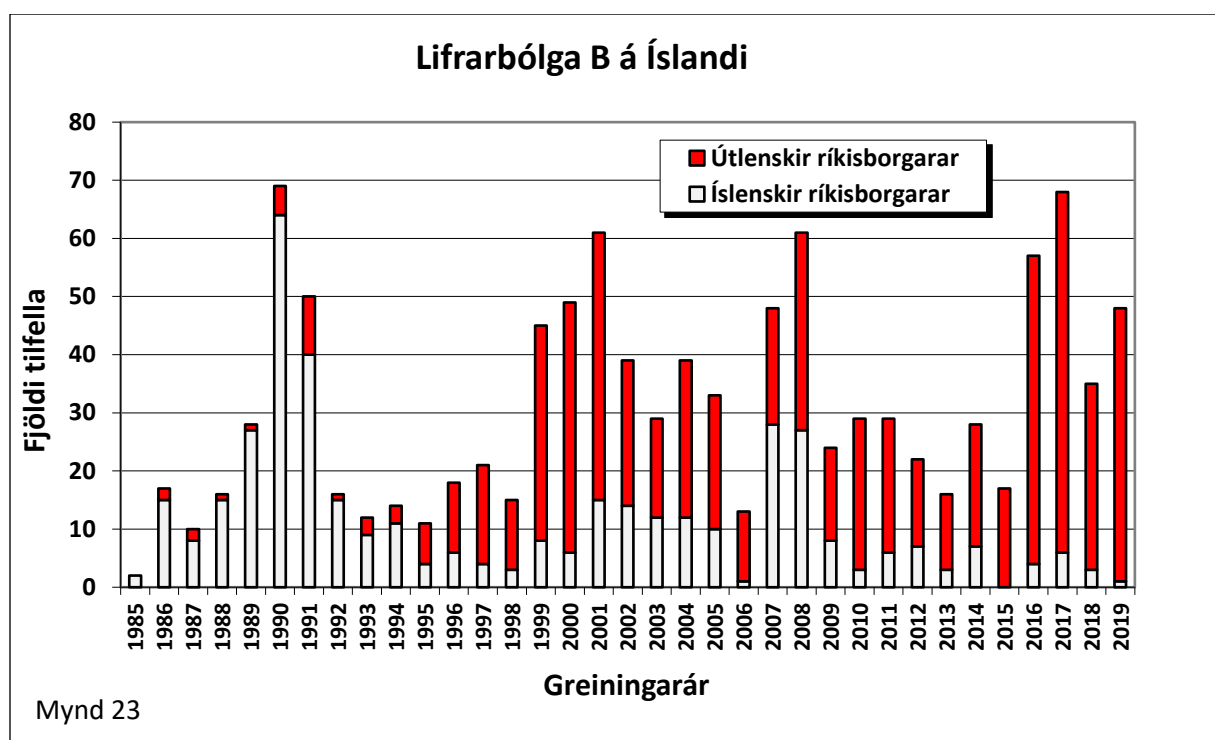
	Bráð	Langvinn	Óviss	Samtals
2011	2	0	19	21
2012	3	2	15	20
2013	2	0	14	16
2014	3	5	20	28
2015	0	11	6	17
2016	3	8	46	57
2017	6	62	0	68
2018	4	41	1	46
2019	1	47	0	48

Flokkun lifrabólgu B á Íslandi frá 2011–2019 samkvæmt skilgreiningu Evrópusambandsins.

Lifrabólga B á Íslandi

Niðurstöður rannsókna benda til þess að lifrabólga B hafi verið landlæg á Íslandi alla síðustu öld hið minnsta²⁷. Um 5,4 % þjóðarinnar reyndust hafa mótefni gegn lifrabólgu B (anti-HBc) og 0,17% voru með virka sýkingu árið 1987 (HBsAg-jákvæð).

Eftir að kerfisbundnar greiningar hófust hér á landi 1985 á sýkingu af völdum lifrabólgu B var miðað við greiningu á virkri sýkingu. Ekki var gerður greinarmunur á bráðri sýkingu annars vegar og langvinnri sýkingu hins vegar. Þumalfingursregla er að flestir Íslendinga sem greinst hafa haft bráða sýkingu, en innflytjendur, sem flestir eru ættaðir frá Suð-Austur Asíu, eru með langvinna sýkingu. Á árunum 1989–1991 og 2007–2008 greindust óvenjumargir Íslendingar með lifrabólgu B (mynd 22) en þá aukningu mátti rekja að mestu til fíkniefnaneyslu með sprautum og nálum.

Mynd 23

Lifrabólga C árið 2019

Árið 2019 greindust 107 einstaklingar með lifrabólgu C. Af þeim höfðu 73 ekki greinst áður en 34 einstaklingar voru endursmitaðir eftir meðferð gegn sýkingunni. Það er umtalsverð aukning frá árinu 2018 en þá höfðu 7 greinst með endursmit, sjá mynd 24. Þeir sem greinst hafa með endursmit eru allt íslenskir ríkisborgarar.

Í ársbyrjun 2016 hófst meðferðaráttak gegn lifrabólgu C og var þá leitast eftir að finna sýkta einstaklinga hér á landi með virkum hætti og öllum einstaklingum sem greinst höfðu með lifrabólgu C á Íslandi boðin lyfjameðferð við sýkingunni. Meginátakið stóð í þrjú ár og á þeim tíma fengu 96% greindra einstaklinga lyfjameðferð. Verkefnið heldur áfram með áherslu á forvarnir, skimun og meðferð nýrra smita og endursmita. Aukning á fjölda tilfella skýrist af virkri leit að sýktum einstaklingum (80% fjölgun

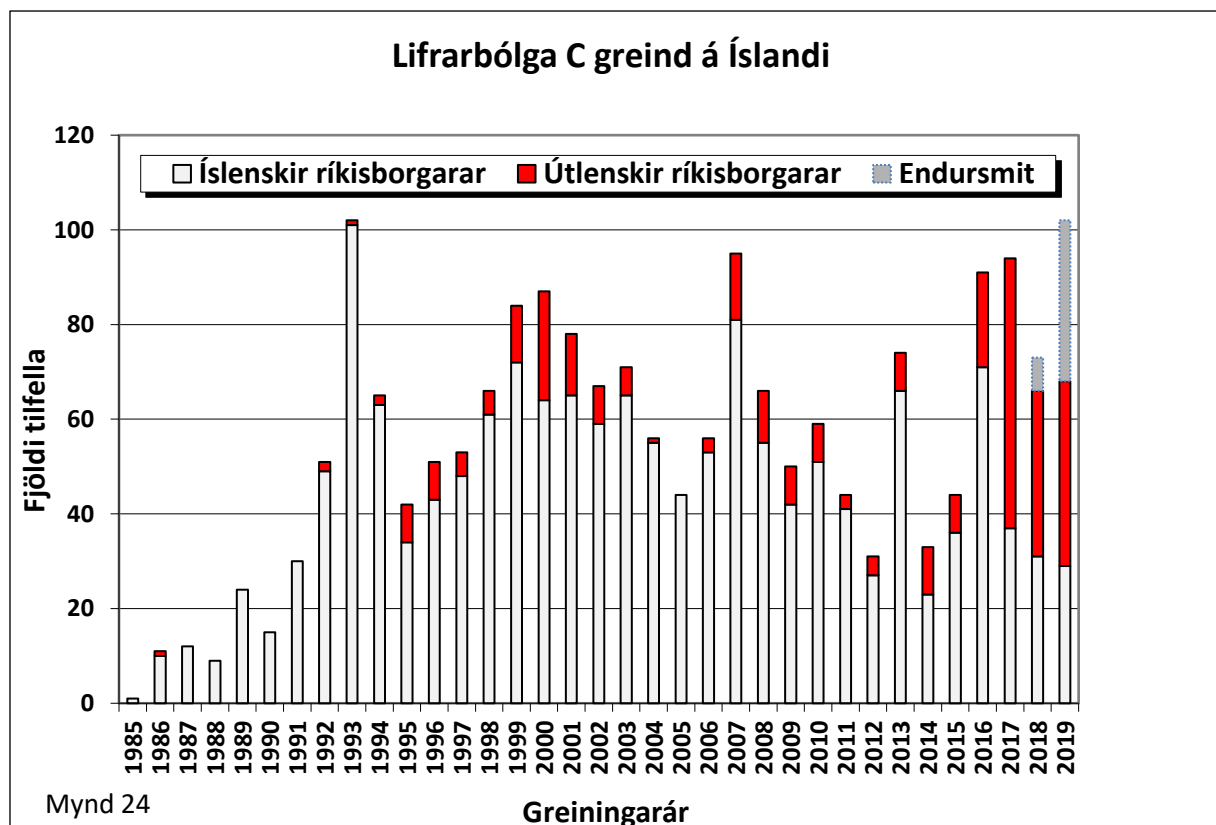
skimunarprófa árin 2015–2018), mikilli aukningu vímuefnaneyslu og sprautunotkun við neyslu á þessu tímabili. Þá hefur fjölgað umtalsvert erlendum ríkisborgurum sem greinast við skimun.

Lifrabólga C á Íslandi

Lifrabólga C barst til landsins um miðjan 9. áratug síðustu aldar með fíkniefnaneyslu um æð. Hélt faraldurinn af völdum lifrabólgunnar í hendur við fíkniefnafaraldurinn.

Þegar mótefnaþælingar hófust í blóðbankanum gegn lifrabólgu C í september 1992 greindist smit hjá átta blóðgjöfum sem höfðu neytt fíkniefna um æð, en sex af þeim höfðu áður gefið blóð. Hægt var að rekja hugsanlegt smit til 27 blóðþega, en 23 af þeim höfðu smitast²⁸. Ekki fundust aðrir smitaðir fíkniefnaneytendur sem gefið höfðu blóð. Sóttvarnalækni er kunnugt um eitt tilfelli af smiti af völdum blóðgjafar frá árunum fyrir 1992 fyrir utan þau tilfelli sem áður eru nefnd og tengdust prófunum frá 1992.

Sýking af völdum lifrabólgu C verður langvinn í um 70% tilvika. Afar sjaldgæft er að sýking af völdum þessarar veiru valdi bráðum einkennum. Tilfelli hafa verið skráð ef mótefni eru til staðar hvort heldur sem þau mælast ein og sér eða með kjarnasýru veirunnar (virka sýkingu). Fíkniefnaneysla með sprautum og nálum er meginsmitleið lifrabólgu C. Flest tilfelli greinast meðal Íslendinga en hlutur innflytjenda hefur farið vaxandi undanfarin ár.

Sýkingar í meltingarvegi og súnur

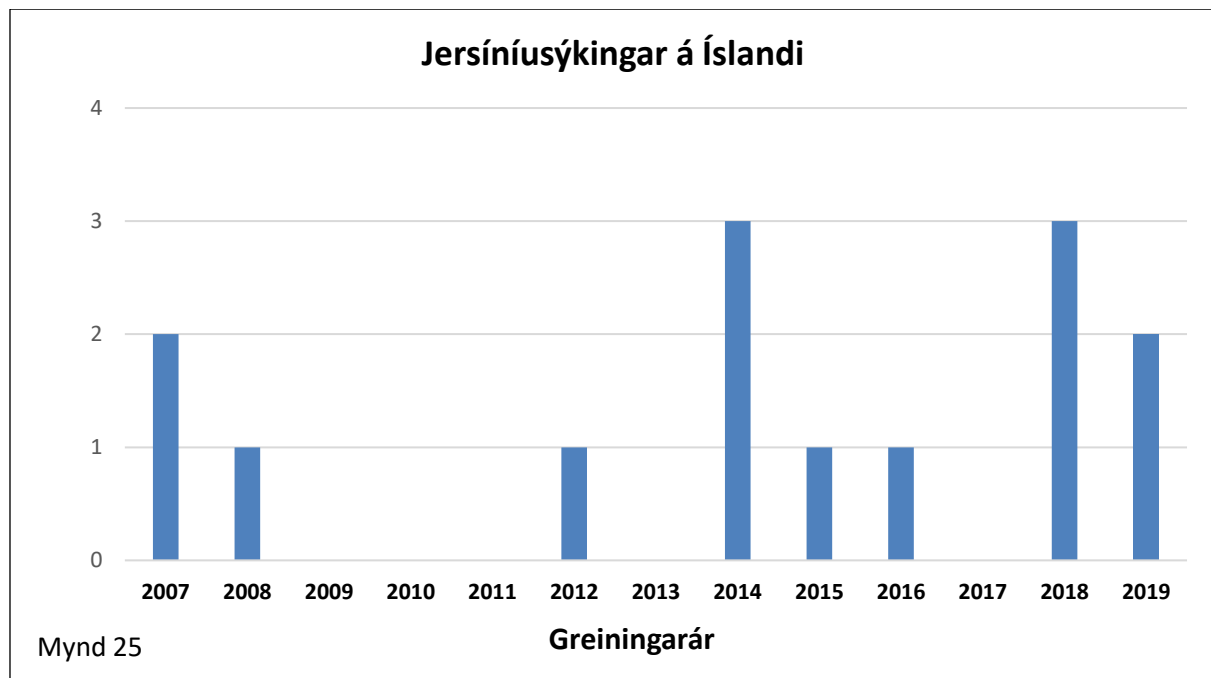
Jersínúsýkingar árið 2019

Á árinu 2019 greindust tveir einstaklingar með sýkingu af völdum bakteríunnar *Yersinia enterocolitica*.

Jersínúsýkingar á Íslandi

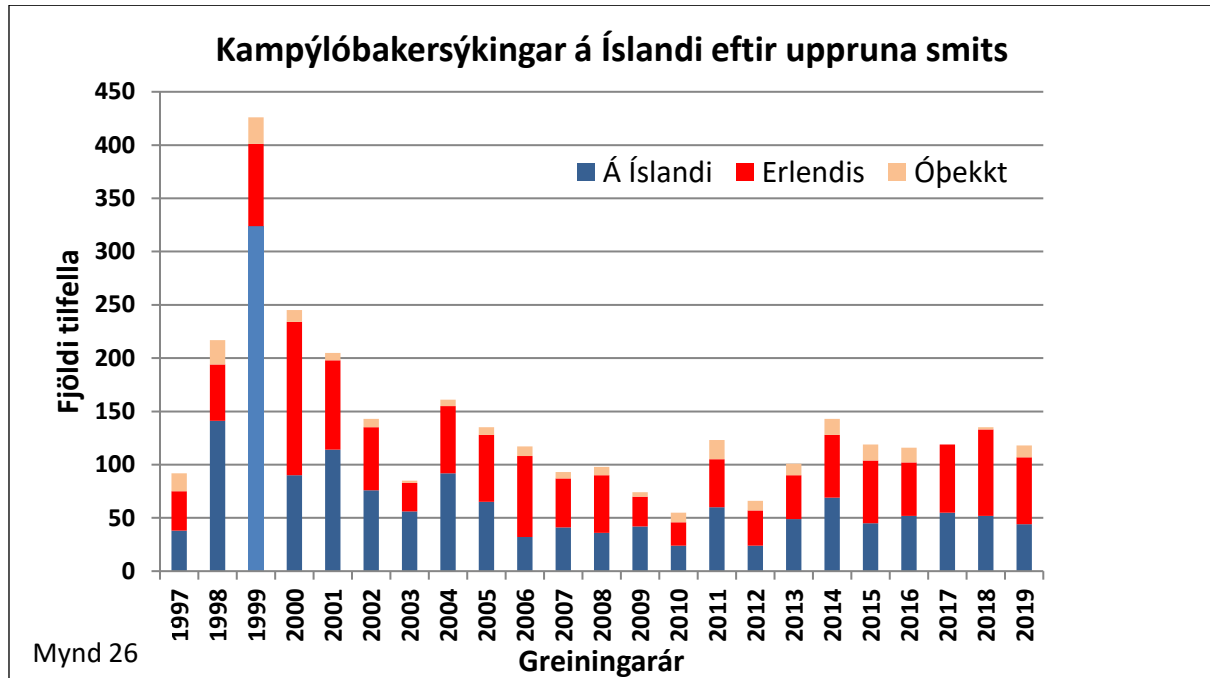
Jersínúsýkingar greinast sjaldan hér á landi en eru vel þekktar á Norðurlöndum. Niðurstöður rannsóknar sem gerð var á sjúklingum með bráðan niðurgang á Íslandi á árunum 2003–2007 leiddi í ljós að sýkingar af völdum *Y. enterocolitica* fundust hjá undir 1% sjúkdómstílfella.²⁹ Einkennin geta varað í 1–3 vikur. Fylgikvillar eins og liðabólga, gigt og roðahnútar (*erythema nodosum*) geta varað mánuðum, jafnvel árum saman. Horfur sjúklinga eru almennt góðar án sýklalyfjameðferðar. Alvarlegar aukaverkanir eru liðsýkingar sem valdið geta langdregnum einkennum.

Um er að ræða bakteríu sem finnst í þörmum dýra, einkum svína. Sýkingar má oft rekja til þess að sýkillinn berst úr hrávöru í soðna vöru sem síðan er geymd lengi í kælikápi. Sýkillinn getur fjölgað sér við kælihitastig. Sýkingar vegna *Y. enterocolitica* virðast afar sjaldgæfar á Íslandi. Árið 2014 greindust þrjár einstaklingar á aldrinum 19–78 ára með sýkinguna, þar af einn erlendis. Árið 2015 greindist einn einstaklingur 21 árs að aldri með sýkingu trúlega af innlendum toga og árið 2016 greindist átta ára gamalt barn með jersínúsýkingu, einnig af innlendum toga. Þekkt er að *Y. enterocolitica* er helst að finna í svínum en einnig í öðrum búfænaði. Ekki hefur verið leitað að *Y. enterocolitica* í matvælum hérlandis.

Kampýlóbactersýkingar árið 2019

Árið 2019 greindust 136 tilfelli af kampýlóbactersýkingum. Tæpur helmingur tilfella eða 46% reyndist vera af erlendum toga, svipað og undanfarin ár. Nýgengi kampýlóbactersýkinga hefur verið nokkuð stöðugt undanfarinn áratug og er hæst yfir mánuðina frá maí til október ár hvert.

Kampýlóbactersýkingar á Íslandi

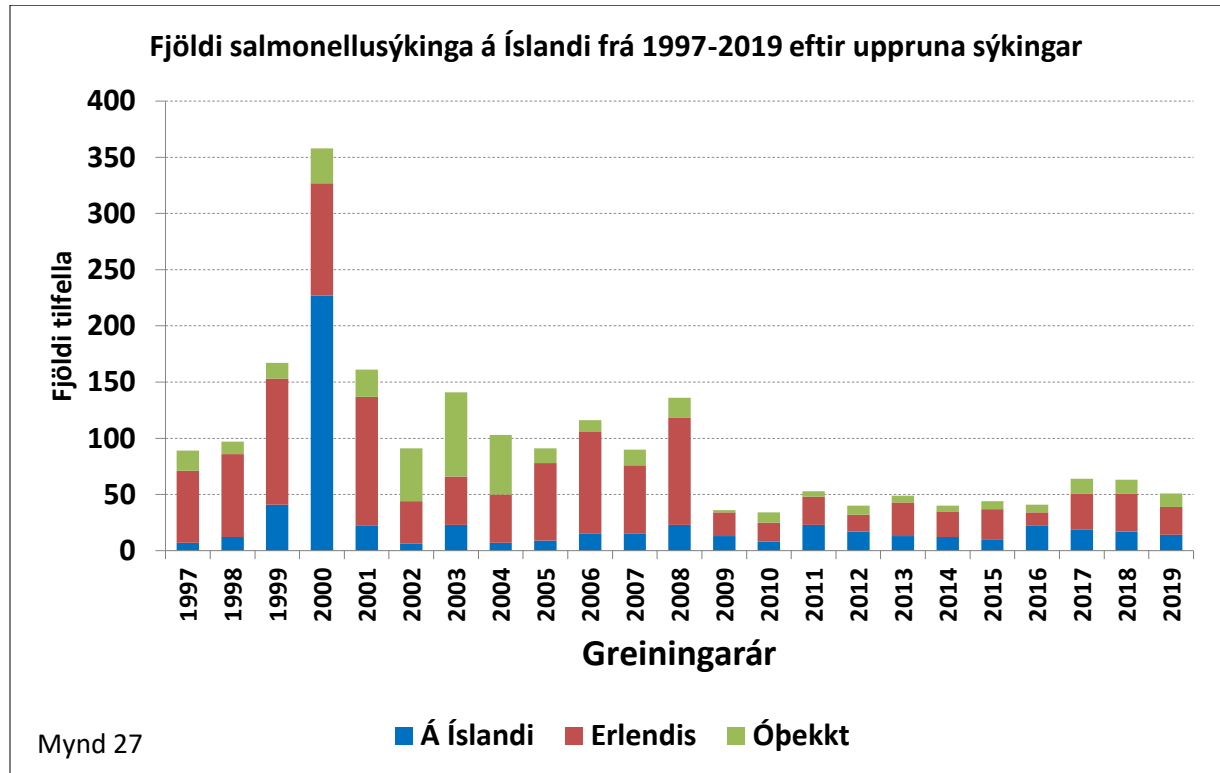
Kampýlóbactersýkingar í mönnum af völdum *Campylobacter jejuni* eru tiltölulega nýuppgötvaðar. Þeim var fyrst lýst á áttunda áratug síðustu aldar og hér á landi frá árinu 1980³⁰. Flestir sem greindust höfðu sýkst hér á landi og voru sýkingarnar mest áberandi yfir síðsumartímenn. Árið 1984 var sýnt fram á að hópsýking á Stöðvarfirði sem olli niðurgangi stafaði af kampýlóbakter (*C. jejuni*)³¹ og mátti rekja sýkinguna til mengaðs neysluvatns. Vatnsból bæjarins hafði verið opið fyrir yfirborðsvatni sem gæsir höfðu aðgang að og valdið saurmengun. Kampýlóbactersýkingar teljast til súna (zoonosis) sem eru sameiginlegar í dýrum og mönnum. Auk gæsa eru hænsni, endur og búfænaður þekktir smitberar.

Árið 1999 gekk yfir kampýlóbakterfaraldur hér á landi. Var hann rakinn til þess að nokkrum árum áður hafði verið gefið leyfi til að selja ferska ófrosna kjúklinga í verslunum sem reyndust mengaðir af kampýlóbakter³². Eftir að smitleiðin varð ljós í fæðukeðjunni var gripið til mótvægisáðgerða sem fólust í því að fylgjast vel með mengun í kjúklingaræktinni og setja kjúklingaafurðir í frystingu áður en þær voru settar á markað til að lágmarka smithættu. Við það dró mjög úr nýgengi sjúkdómsins í mönnum. Einkennandi fyrir kampýlóbactersýkingar er að þær eru algengari yfir sumarmánuðina sem væntanlega má rekja til m.a. ófullnægjandi grillaðra fuglaafurða, krossmengunar í önnur matvæli og tímabundinna dvalar úti á landi með neyslu yfirborðsvatns á ferðalögum og í sumarbústöðum.

Salmonellusýkingar árið 2019

Samtals greindust 51 einstaklingar með salmonellusmit á árinu 2019.

Algengasta sermisgerð salmonellu á árinu 2019 var *Salmonella enteritidis*. Af þeim 17 tilfellum sem greindust voru 2 af innlendum toga (12%). Næst algengasta sermisgerðin var *Salmonella typhimurium*. Af þeim 12 tilfellum sem greindust voru 8 af innlendum toga (67%).

Salmonellusýkingar á Íslandi

Salmonellufaraldri vegna mengaðra matvæla af völdum *Salmonella typhimurium* í ógerilsneyddri mjólk var fyrst lýst hér á landi árið 1954³³. Stór hópsýking af völdum salmonellu (*Salmonella typhimurium*) héraðs braust út á höfuðborgarsvæðinu árið 1962 þegar 185 einstaklingar greindust og voru 30 þeirra lagðir inn á sjúkrahús. Þeir höfðu neytt olíusósu eða majones sem innihélt sýkt andaregg. Faraldurinn stóð í tvo mánuði því langan tíma tók að finna orsakir sýkingarinnar og meðan hélt fólk áfram að sýkjast³⁴. Önnur umfangsmikil hópsýking vegna salmonellu kom upp í Búðardal árið 1987. Alls greindust 74 einstaklingar með sjúkdóminn, en salmonellan átti rætur að rekja til sýktra matvæla sem dreift var frá veitingasölnunni í Dalabúð vorið 1987. Sýkillinn (*Salmonella goldcoast*) leyndist í hráu svínakjöti og hann talinn hafa dreifst fyrst og fremst í þremur fermingarveislum sem haldnar voru um vorið³⁵.

Fyrsta faraldsfræðilega rannsóknin á salmonellusýkingum var gerð hér á landi árið 1988 en þá voru 130 tilfelli staðfest með ræktun³⁶. Tæplega fimmtungur var talinn af innlendum toga. Algengasti sýkinga-valdurinn á Íslandi var *Salmonella typhimurium* en *Salmonella enteritidis* var algengasti sýkinga-valdurinn hjá þeim sem sýktust erlendis.

Árið 1996 braust út hópsýking á Landspítala af völdum *Salmonella enteritidis* sem er óvenjuleg ástæða sýkinga hér á landi. Böndin bárust að rjómabollum sem framreiddar voru á spítalanum og eggjum sem notuð voru við bollugerðina þótt ekki tækist að sýna fram á það.

Í septembermánuði árið 2000 braust út matarsýking af völdum *Salmonella typhimurium* DT204b á Reykjavíkursvæðinu. Sýkillinn var sérstakur því hann var ónæmur fyrir mörgum sýklalyfjum. Sú ályktun var dregin að hann ætti uppruna sinn erlendis enda óþekktur hér á landi³⁷. Faraldsfræðileg greining sýndi sterk tölfræðileg tengsl við neyslu innflutts jöklasalats. Alls greindist 181 einstaklingur með sýkinguna hér á landi. Um svipað leyti riðu yfir minni hópsýkingar af sama toga í Suður-Englandi, Skotlandi, Þýskalandi og Hollandi sem taldar voru með sama uppruna enda um mjög sjaldgæfa gerð af salmonellu að ræða^{38,39}.

Algengustu sermisgerðirnar sem greinast hér á landi eru *Salmonella typhimurium* og *Salmonella enteritidis*.

Sermisgerð	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Samtals
<i>S. enteritidis</i>	4	1	5	2	1	2	1	2	12	18	17	65
<i>S. typhimurium</i>	3	0	4	5	4	5	2	8	11	27	12	81
<i>S. agona</i>	0	0	0	2	0	0	0	0	1	2	1	6
<i>S. arizonae</i>	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1
<i>S. bareilly</i>	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1
<i>S. bovismorbificans</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1
<i>S. braenderup</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2
<i>S. brandenburg</i>	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
<i>S. bredeney</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2
<i>S. brezany</i>	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	2
<i>S. give</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1
<i>S. hadar</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
<i>S. havana</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1
<i>S. haifa</i>	0	0	6	0	0	0	0	0	0	0	0	6
<i>S. heidelberg</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
<i>S. infantis</i>	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	2
<i>S. kalumburu</i>	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1
<i>S. kottbus</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	2
<i>S. larochele</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1
<i>S. kentucky</i>	0	0	1	0	0	0	0	1	0	1	0	3
<i>S. lomita</i>	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1
<i>S. leith</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
<i>S. mathura</i>	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1
<i>S. mbandaka</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	2	3
<i>S. meleagridis</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
<i>S. montevideo</i>	2	1	0	0	0	0	1	0	0	1	0	5
<i>S. napoli</i>	0	0	0	2	0	1	1	0	2	3	5	14
<i>S. newport</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	3	2	2	7
<i>S. paratyphi B*</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
<i>S. paratyphi B v. Java*</i>	0	0	3	3	0	0	0	3	0	1	0	10
<i>S. poona</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	3
<i>S. reading</i>	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
<i>S. rissen</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
<i>S. ruiru</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1
<i>S. saintpaul</i>	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	1	3
<i>S. salamae</i>	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1
<i>S. species</i>	2	2	3	2	5	1	1	6	24	2	3	51
<i>S. stanley</i>	2	0	1	0	0	1	0	0	1	1	0	6
<i>S. takoradi</i>	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1
<i>S. umbilico</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
Samtals	13	8	23	17	13	13	10	20	64	63	51	295

Tafla 2. Sermisgerðir sem greinst hafa hér á landi frá 2009–2019

*Einnig flokkað undir kaflanum um taugaveiki og taugaveikibróður

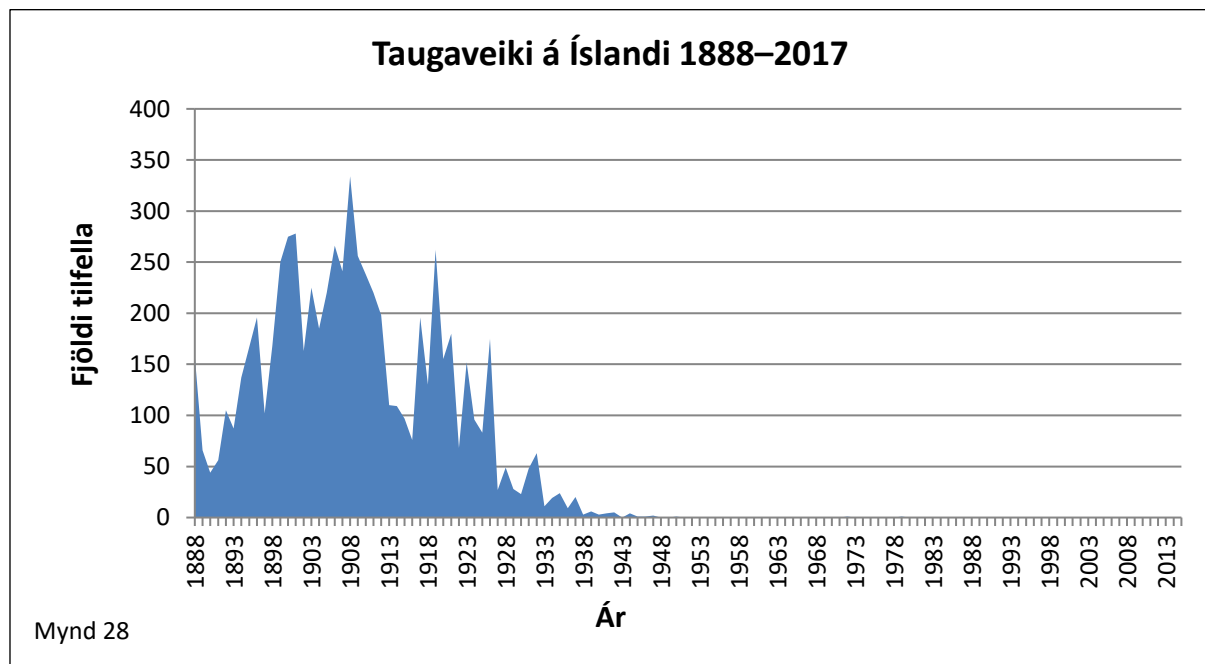

Taugaveiki og taugaveikibróðir (*Febris typhoidea* og *Febris paratyphi*)

Taugaveiki eða *Febris typhoidea* orsakast af *Salmonella typhi* (nú kölluð *Salmonella enterica serovar typhi*). Einkenni þessarar veiki eru alvarleg og frábrugðin einkennum annarra salmonellutegunda. *S. typhi* hefur einnig þá sérstöðu að vera sýkill sem bundinn er við menn en aðrar tegundir salmonellu er að finna víða í dýraríkinu.

Taugaveiki var algeng hér á landi á fyrri hluta 20. aldar og stafaði oftast af saurmengun vatnsbólá. Björn Sigurðsson læknir rannsakaði taugaveiki í Flatey á Skjálfanda 1936 og sýndi fram á tengsl slíkrar mengunar við taugaveikina⁴⁰.

Taugaveikibróðir greinist af og til hér á landi og er oftast orsakaður af *Salmonella paratyphi B var Java* og er flokkaður með öðrum salmonellum. Þessi sýkill hefur samkvæmt erlendum rannsóknum tengst skjaldbököm í gæludýrahaldi⁴¹. Sjúkdómnum svipar til taugaveiki en er yfirleitt vægari. Sjúkdómsvaldurinn er oftast bundinn við menn en finnst af og til í húsdýrum. Á árinu 2016 greindust fjórir einstaklingar með sýkingu af völdum taugaveikibróður B (*S. paratyphi B*). Einn hafði sýkst erlendis en þrír einstaklinganna sýktust af völdum *S. paratyphi B var Java* og greindust á svipuðum tíma á Akureyri í nóvember 2016. Ekki tókst að finna uppruna sýkingarinnar en þeir sýktu áttu það sameiginlegt að hafa snætt í sama mötuneyti. Einn greindist með *S. paratyphi B* en enginn með taugaveiki á árinu 2019.

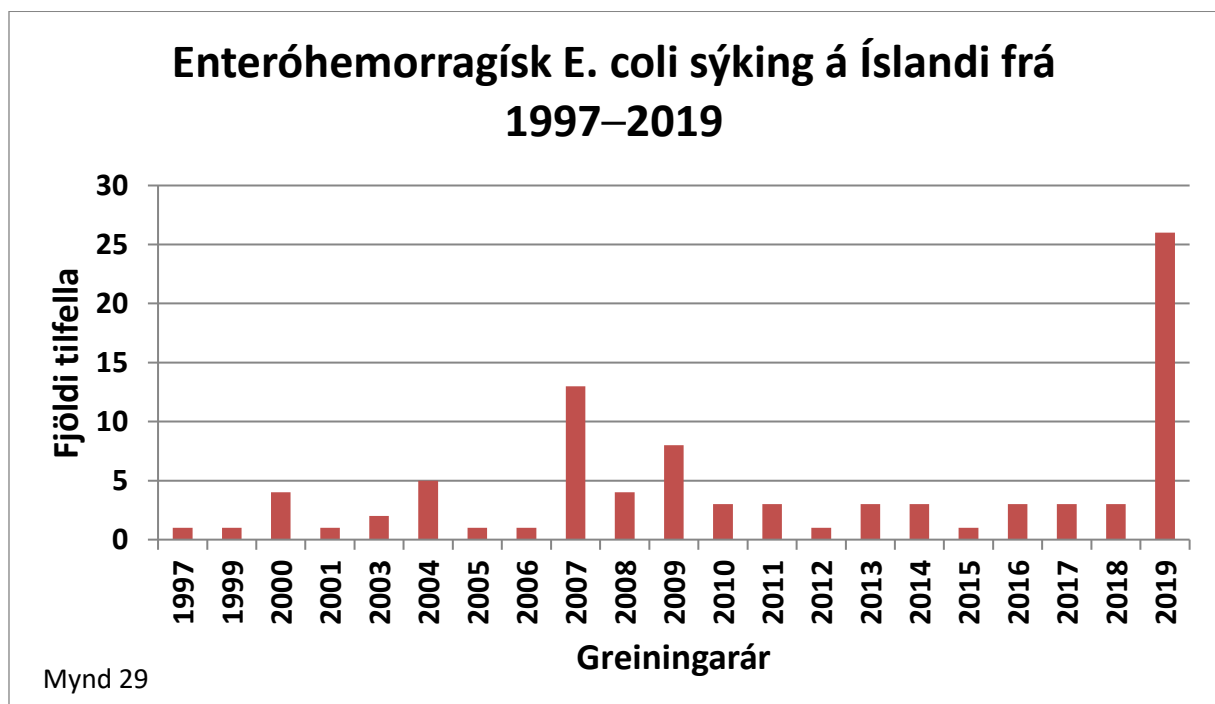
Enteróhemorrhagískur E. coli árið 2019

Árið 2019 greindust 27 einstaklingar með sýkingu af völdum völdum Enteróhemorrhagísku E. coli sem mynda eiturefnið STEC. Á tímabilinu 13.–16. júlí sýktust 24 einstaklingar og voru flest þeirra börn (meðalaldur 4 ár). Fimm barnanna veiktust með heilkenni nýrnabilunar og rauðkornarofs (*haemolytic uremic syndrome* – HUS) sem er alvarlegur sjúkdómur. Eitt af börnunum þurfti á kviðskilun að halda. Faraldsfræðilegar rannsóknir bentu til þess að sýkinguna mætti rekja til kúabús á Suðurlandi (Efstidalur II) sem bauð ferðamönnum upp á návist við dýr og einnig heimatilbúinn ís. Umræddur sýkill fannst í kálfum, jarðvegi og einum starfsmanni búsins. Umræddur E. coli stofn var af sermisgerðinni O26.

Gripið var til ýmissa ráðstafana í samvinnu við Heilbrigðiseftirlit Suðurlands og Matvælastofnun. Ísframleiðsla var hætt tímabundið, umgengni við dýr var stöðvuð og allir hreinlætisferlar voru yfirfarnir og þeir bættir. Tókst að uppræta þessa hópsýkingu.

Enteróhemorrhagískur E. coli á Íslandi

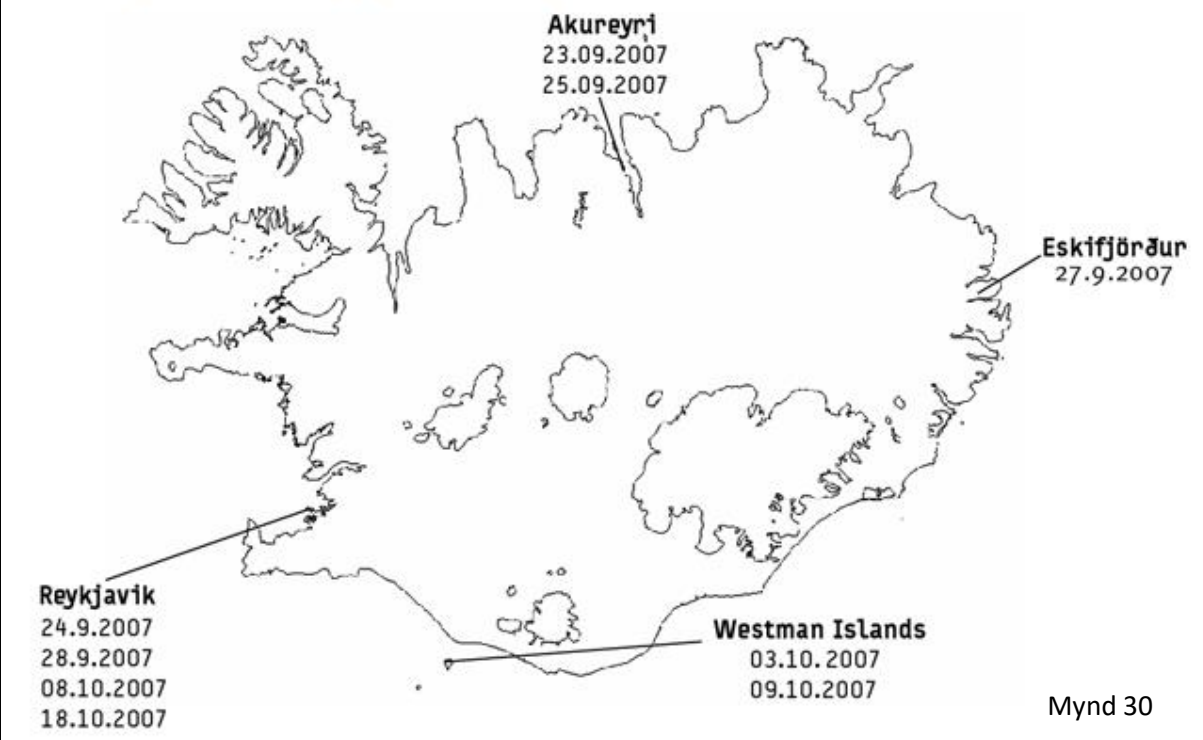
E. coli bakteríur sem myndað geta öflugt eiturefni (shigatoxin) eru nefndar STEC. Þær eru oftast af sermisgerð O157. Þær geta valdið niðurgangi, stundum blóðugum, nýrnaskemmdum, blóðleysi og fleiri einkennum. Þessar sýkinga geta verið varasamar, einkum börnum. Þessir sýklar finnast oft í þörmum nautgripa en einnig í sauðfé. Vatnsból geta mengast sem og grænmeti. Af og til verða hópsýkingar af völdum þessara baktería þegar fólk neytir mengaðs kjöts sem eldað er með ófullnægjandi hætti. Á Íslandi greinast á hverju ári stakar slíkar sýkingar sem sumar eru að öllum líkindum af innlendum toga.

Árin 2007 og 2009 komu upp litlar hópsýkingar af völdum þessarar bakteríu hér á landi, en ekki tókst þá að rekja uppruna sýkingarinnar með vissu en árið 2007 beindist grunur að innfluttu salati sem var í dreifingu hér á landi⁴². Á sama tíma greindist þessi sama sýking einnig í Hollandi og var þar einnig talin stafa af menguðu salati sem framleitt var þar og var í dreifingu. Samtals veiktust 50 manns í báðum löndum⁴³.

FIGURE

STEC outbreak in Iceland, September-October 2007, distribution of cases according to onset of symptoms and place of residence (n=9)

Matvælastofnun greindi árið 2018 frá tilvist sjúkdómsvaldandi baktería í kjöti á markaði á Íslandi⁴⁴. Þar kom fram að STEC-bakteríur finnast í 30% sýna af lambakjöti og 11,5% sýna af nautgripakjöti. Auk þess geta bakteríurnar fundist í ógerilsneyddri mjólk. Það er því brýnt að vera á varðbergi gegn þessum vágesti.

Aðrar sýkingar í meltingarvegi

Bótúllíneitrun á Íslandi

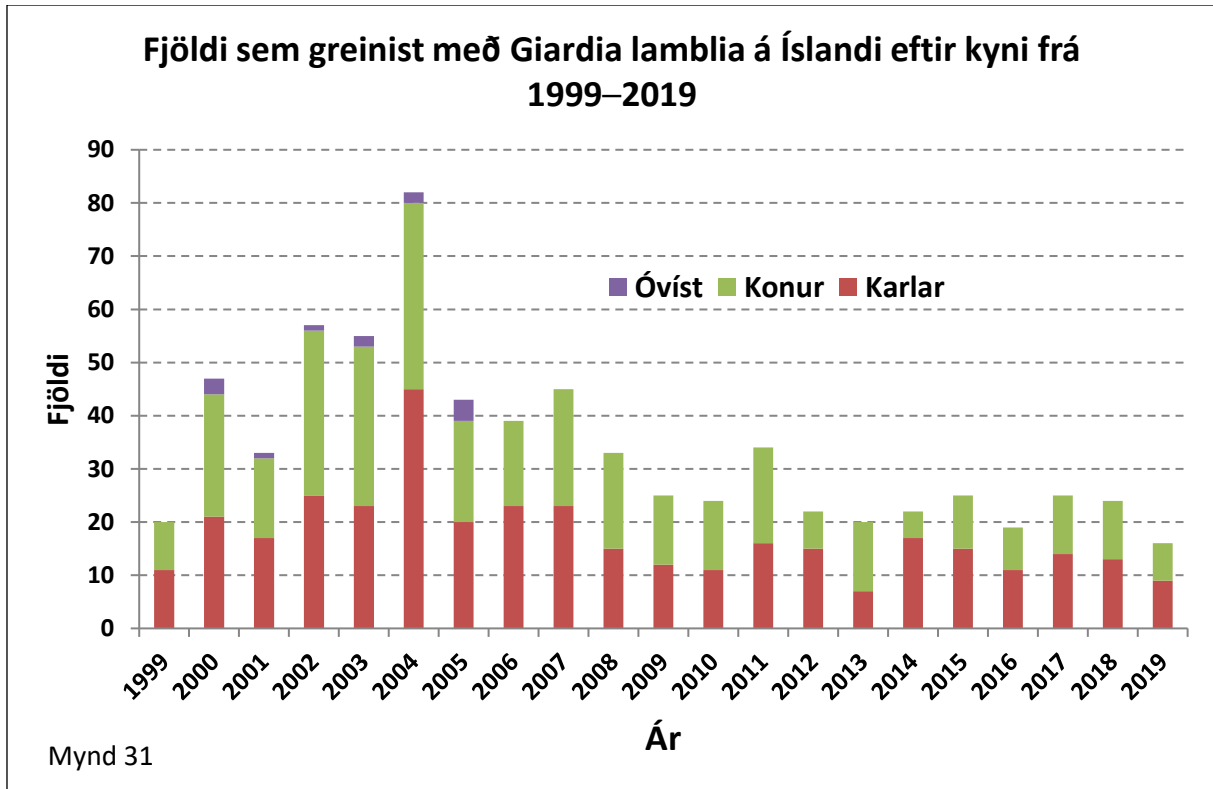
Fyrstu sögur sem fara af bótúllíneitrun á Íslandi eru frá árinu 1949 en þá veiktust fjórir menn í Hafnarfirði og einn þeirra lést eftir að hafa borðað súrsað dillkakjöt⁴⁵. Þessu næst var lýst hópsýkingu af völdum bótúllíneitrunar í fjórum einstaklingum hjá fjölskyldu í Skagafirði árið 1981. Eitt tilfellanna var 10 ára gömul stúlka með sýkingu í görn sem leiddi til sjúkrahússvistar. Þá veiktist heimilisfaðirinn með síðkomnum einkennum sem samræmdust garnabótúllíneitrun sem þekkt er í ungbörnum. Ekki tókst að rekja uppruna smitsins sem orsakaðist af *Clostridium botulinum* af gerð B⁴⁶. Síðustu þekktu tilfelli af garnabótúllíneitrun hér á landi greindust í Vestur-Húnavatnssýslu 1983 hjá móður og syni hennar. Tókst að rækta sýkilinn sem einnig var af gerð B frá sýrðri blóðmör og lifrarpylsu sem þau neyttu⁴⁷. Allir sem veiktust af bótúllíneitrunum náðu sér að fullu nema sá sem lést árið 1949.

Giardíusýking árið 2019

Á árinu 2019 greindust 16 tilfelli af giardíusýkingu á Íslandi. Meðalaldur hinna sýktu var 19 ár (aldursmörk 2–57 ára). Kynjahlutfall var nánast jafnt. Talið var að um innlent smit væri að ræða í fimm tilfellum (31%).

Giardíusýking á Íslandi

Giardíusýkingar eru nokkuð algengar hér á landi. Síðastliðin ár hefur giardíusýking verið staðfest hjá 20–40 einstaklingum á ári hverju. Líklega er stór hluti sýkinganna af innlendum uppruna. Sýkingin er algengust í börnum. Árið 2004 var fjöldi sýkinga í hámarki og við nánari rannsókn sást að flestar sýkingarnar mátti rekja til leikskóla og dagmæðra.

Kólera

Kólera stafar af eiturefnamyndandi bakteríu sem nefnist *Vibrio cholerae*. Það eru tvær sermisgerðir hennar, O1 og O139 sem eru meginsjúkdómsvaldarnir. Einkenni svæsinnar kóleru eru bráður vatnskenndur sársaukalaus niðurgangur. Mikið vökvatap getur leitt til dauða á skömmum tíma ef ekki er brugðist við. Til eru fleiri gerðir af vibriobakteríum sem einnig geta valdið vægari einkennum svo sem sárasykingum og eyrnabólgu hjá þeim sem baða í sjávarmáli. *V. cholerae* bakteríustofnar hafa fundist á Íslandi þar sem heitt vatn rennur út í sjó⁴⁸ en aldrei hefur verið sýnt fram á að þeir valdi heilsutjóni hér á landi. Kólera og kólerulíkir sjúkdómar er tilkynningarskyldir á Íslandi.

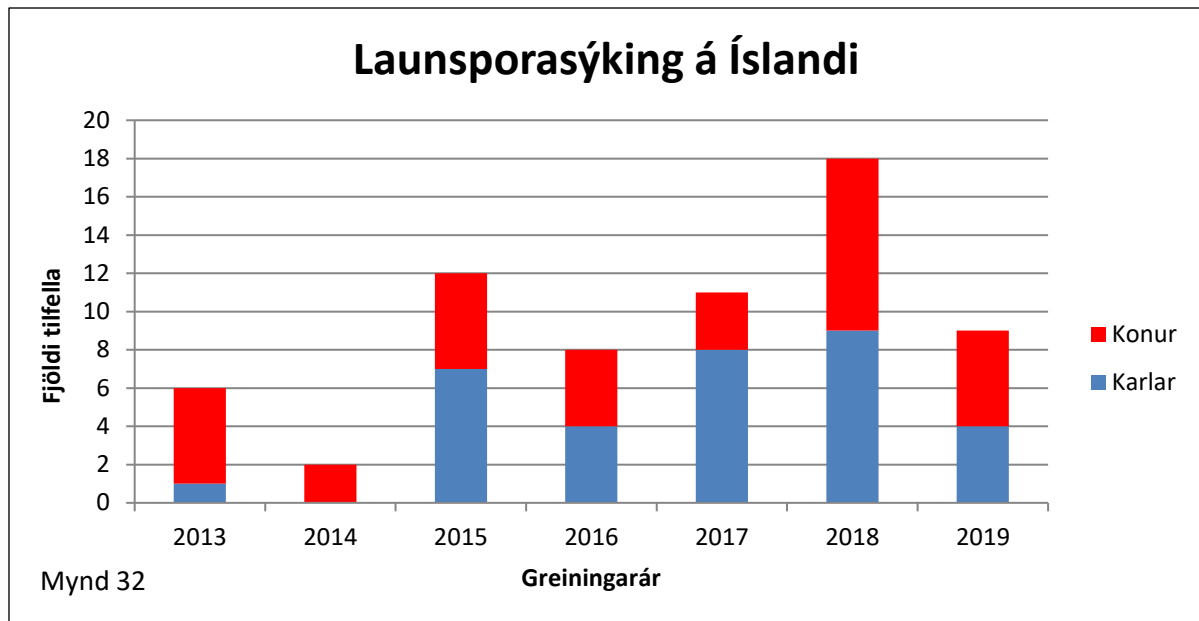
Sýkingar völdum *V. cholerae* eru afar sjaldséðar á vesturlöndum nú á dögum en sjúkdómurinn er landlægur í þróunarlöndunum þar sem hreinlæti er ábótavant. Á 19. öld barst sjúkdómurinn frá Asíu um Rússland til Vestur-Evrópu og Ameríku og olli endurteknum heimsfaröldrum með alvarlegum afleiðingum. Til að stemma stigu við þessari ógn tóku margar Evrópuþjóðir höndum saman og stofnuðu ásamt ottómanska heimsveldinu fjölþjóðlegt heilbrigðisráð í Konstantínópel 1839. Árið 1851 var svo sett á laggirnar alþjóðaheilbrigðisráðstefna með sama hlutverki⁴⁹. Margar slíkar ráðstefnur voru haldnar og voru þær undanfari alþjóðaheilbrigðisreglugerðar Alþjóðaheilbrigðismálastofnunarinnar frá 1951 sem enn er í gildi með breytingum⁵⁰.

Árið 1868 voru sett í lög fyrir hluta danska konungsríkisins ákvæði um mótvarnir gegn því að hin austurlenska kólerusótt bærst til ríkisins sjóleiðis. Þessi lög voru leidd í gildi í Færeyjum árið 1872. Í framhaldi þessa taldi stjórnarráðið ástæðu til að líkar ráðstafanir yrðu gerðar fyrir Ísland. Var frumvarp þessa efnis lagt fyrir Alþingi árið 1873, en náði ekki fram að ganga, m.a. vegna hins mikla kostnaðar sem þingið taldi það hafa í för með sér. Frumvarpið var lagt fram að nýju árið 1875 og var svo samþykkt það ár sem lög um mótvarnir gegn því, að bólusótt og hin austurlenska kólerusótt og aðrar næmar sóttir flyttust til Íslands,

Austurlenska kóleran barst aldrei til Íslands en til eru athyglisverðar varúðarreglur til Íslendinga sem Jón Thorstensen landlæknir birti 6. ágúst 1853 og byggðu á dönskum varúðarreglum⁵¹. Á þessum tíma létust 30–40 manns á dag í Kaupmannahöfn af völdum kóleru. Lýst var einkennum sjúkdómsins, forvörnum og meðferð sem var ómarkviss enda ekkert vitað um orsök eða smitleið.

Launsporasýking (cryptosporidiosis) árið 2019

Árið 2019 greindust 9 tilfelli af launsporasýkingu á Íslandi. Fjórir einstaklinganna voru undir 20 ára aldri en fimm voru eldri en 25 ára.

Launsporasýking (cryptosporidiosis) á Íslandi

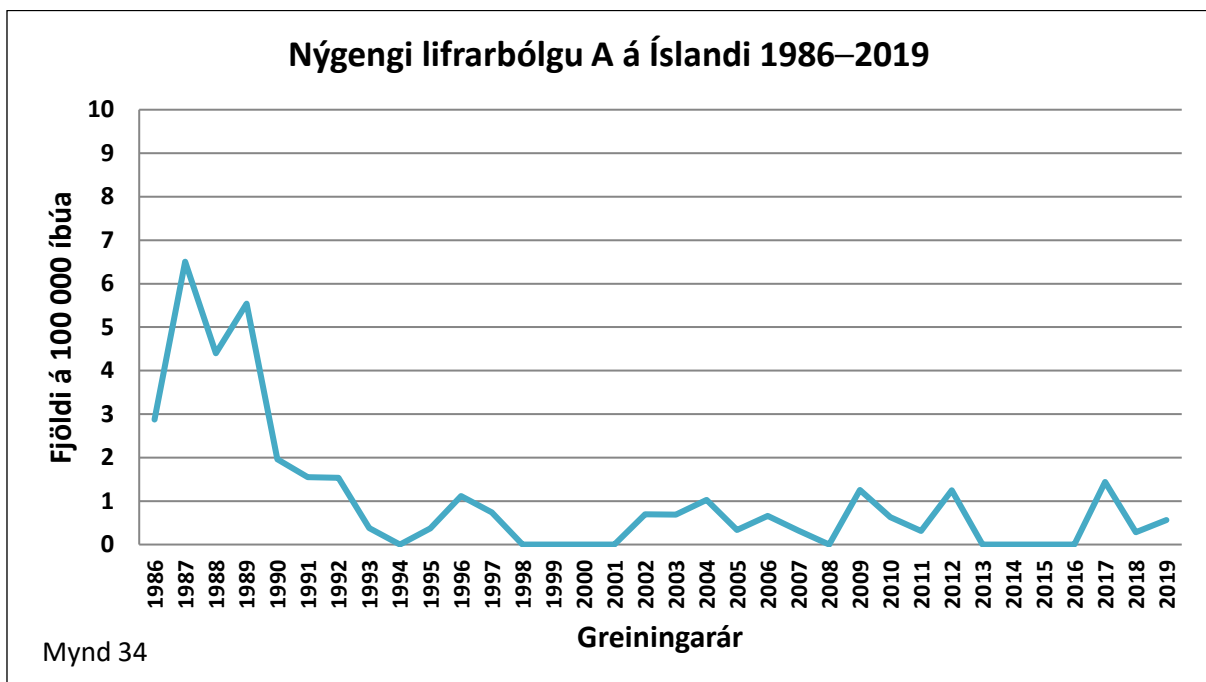
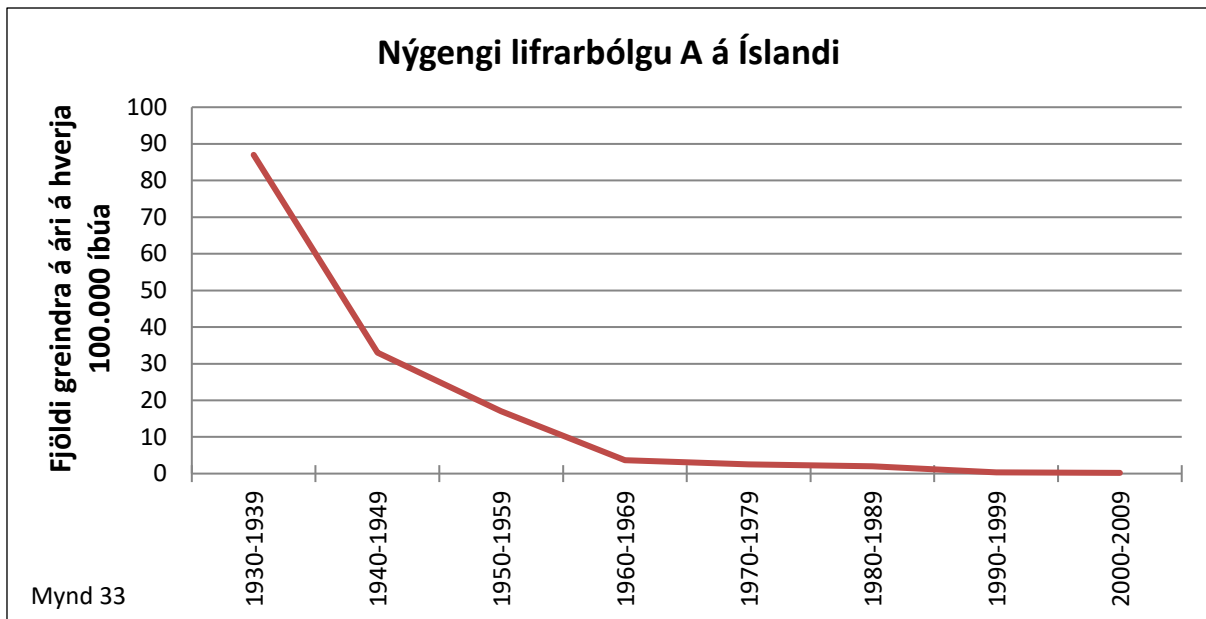
Launsporasýking varð ekki skráningar- eða tilkynningarskyld á Íslandi fyrr en frá árinu 2013. Niðurstöður framsýnnar rannsóknar sem gerð var á heilsugæslustöðvum á orsökum iðrasýkinga á árunum 2003–2007 bentu til að launsporasýking væri algeng hér á landi en hún greindist í 5,8% tilvika með bráðum niðurgangi⁵². Launsporasýking er af völdum frumdýrs (*Cryptosporidium parvum*) sem finna má í yfirborðsfrumum í lungum, meltingarvegi og gallvegum fjölda hryggdýra. Helstu einkenni launsporasýkingar í mönnum eru niðurgangur, oft vatnskenndur, kviðverkir og uppköst. Smitleiðir eru vegna saurmengunar vatns og annarrar fæðu, en sýkillinn getur líka borist frá manni til manns. Sýkingin gengur yfir á nokkrum vikum hjá einstaklingum með óskert ónæmiskerfi.

Lifrabólga A árið 2019

Á árinu 2019 greindust tveir einstaklingar með lifrabólgu A hér á landi. Tilfelli virtust ótengd og uppruna smitanna óljós.

Lifrabólga A á Íslandi

Lifrabólga A er sjaldgæf á Íslandi um þessar mundir. Þessi sjúkdómur var mjög algengur fram á miðja 20. öld en þá dró mjög úr nýgengi hans⁵³. Sýni, sem tekin voru árið 1987 úr einstaklingum 60 ára og eldri, sýndu að 65% þeirra voru með mótefni gegn lifrabólgu A. Mótefni voru fátíð hjá þeim sem voru undir 50 ára aldri (1–3%)⁵⁴. Á árinu 2017 greindust fimm einstaklingar með sjúkdóminn en fjórir af þeim voru karlmenn sem höfðu kynmök við aðra karlmenn. Tengdust þau tilfelli faraldri af völdum lifrabólgu A sem gekk yfir í Evrópu það ár einkum meðal karlmanna sem höfðu kynmök við karlmenn⁵⁵.

Listerúsýkingar árið 2019

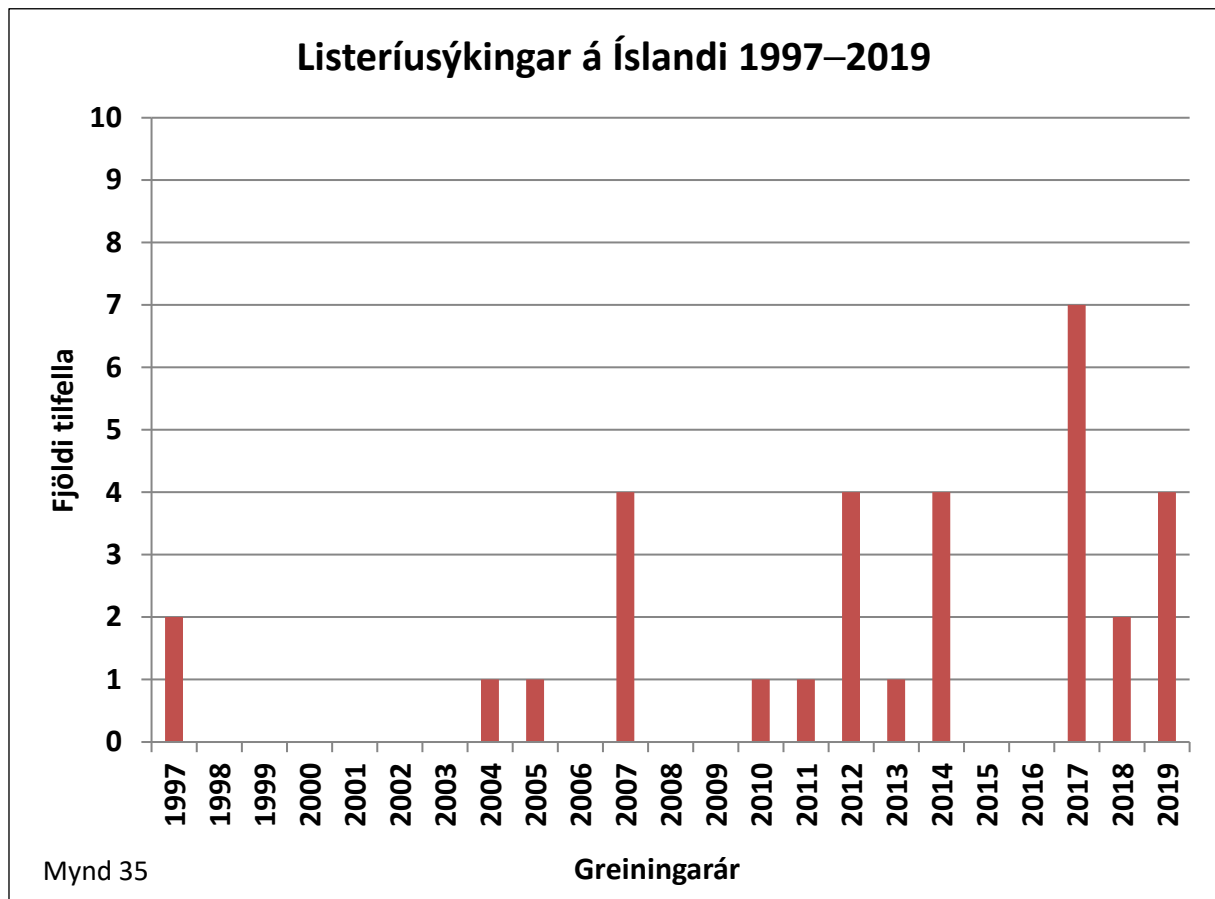
Árið 2019 greindust fjögur tilfelli af listerúsýkingu (*Listeria monocytogenes*). Í byrjun janúar 2019 veiktist 48 ára gömul kona, með undirliggjandi ónæmisbælingu. Hún lést hálfum mánuði síðar af völdum sýkingarinnar. Fram kom að hún hafði borðað reyktað og grafinn lax um jólaleytið 2018. Leifarnar af laxinum voru geymdar í frysti á heimilinu og tókst að rækta bakteríuna úr honum. Ræktanir sem teknar voru frá verksmiðju og vörum framleiðandans leiddu í ljós sömu bakteríu. Í kjölfarið var framleiðsla hætt og öll matvæli innkölluð. Reyktar afurðir frá framleiðanda höfðu verið fluttar út til Frakklands en dreifingaraðilum þar var gert viðvart. Ekki hafa borist neinar tilkynningar um sýkingar af völdum bakteríunnar vegna neyslu á íslenskum vörum innan Evrópusambandsins (ESB) eða Evrópska

efnahagssvæðisins (EES). Ekki tókst að rekja uppruna hinna þriggja sýkinganna hér á landi þetta árið en einn þeirra sem greindist var erlendur ferðamaður.

Listerúsýkingar á Íslandi

Listerúsýking orsakast af bakteríunni *Listeria monocytogenes*. Fyrsta tilfellinu af listerúsýkingu var lýst á Íslandi 1978. Í rannsókn sem tók yfir 23 ára tímabil frá 1978 til ársins 2000 var lýst 43 sjúkdóms-tilvikum eða 1,7 tilfelli á ári að meðaltali (meðalnýgengi 0,7/100.000 íbúa)⁵⁶. Árið 1997 var listerúsýking gerð tilkynningarskyld. Á undanförunum 20 árum hefur greinst að meðaltali eitt tilfelli á ári en dreifingin á fjölda ójöfn. Árið 2017 greindust sjö tilfelli af sjúkdómnum á Íslandi. Til samanburðar má geta þess að þetta sama ár greindust 2.502 tilfelli af listerúsýkingum innan ESB/EES með 14% dánartíðni. Fjórir af þessum sjúklingum sem létust hér á landi, voru þrír eldri einstaklingar með undirliggjandi sjúkdóma en einn var nýfætt barn. Sýkingarnar voru taldar af innlendum toga í sex af þessum tilfellum. Svo virðist sem listerúsýkingar hafi verið að færast í vöxt hér á landi undanfarna tvo áratugi.

Bakteríuna má finna í ógerilsneyddri mjólk og afurðum hennar, í hráum fiski og í grænmeti. Sýkingin getur verið skæð þeim sem eru með skert ónæmiskerfi, nýburum og eldra fólki.

Miltisbrandur

Miltisbrandur (miltisbruni) er sjúkdómur af völdum bakteríu (*Bacillus anthracis*). Talið er að hans hafi fyrst orðið vart á Íslandi árið 1865 en árið áður hófst innflutningur á ósútuðum, hertum húðum sem áttu uppruna í Afríku. Hafi þær verið mengaðar af miltisbrandsgróum. Sjúkdómsins varð síðar vart af

og til og olli hann talsverðum búsisfjum og einnig manntjóni á Suður- og Vesturlandi. Í Heilbrigðis- skýrslum⁵⁷ er getið um sýkingu og dauðsföll manna af völdum miltisbrands. Elstu heimildirnar eru frá árinu 1887. Maður nokkur sýktist á húð (*pustula maligna*) eftir að hafa fláð hest sem hafði drepist úr miltisbrandi. Hann lifði sýkinguna af. Árið 1901 lagði maður nokkur í Reykjavíkurborg sýkingu kú til munns sem drepist hafði úr miltisbrandi þrátt fyrir varnaðarorð landlæknis og héraðslæknis. Lést hann eftir tvo sólarhringa úr miltisbrandi. Þremur árum síðar veiktist bóndi í Selvogi af miltisbrandsbólgu á enni eftir að hafa gert að sjálf dauðum hesti. Bólan olli miklum þjúg sem þrengdi að barkaopinu þannig að hann lést. Nokkru síðar dó annar hestur á bænum. Kona bóndans veiktist einnig af miltisbrandsbólgu á bak við eyra. Hún lifði af eftir að læknir hreinsaði sárið en hún hafði þvegið sængurföt bóndans. Einnig er getið um einn annan mann á næsta bæ sem dó af völdum miltisbrandsbólgu í vör. Síðasta þekkt tilfelli miltisbrands, sem olli húðsýkingu í manni, varð í Ölfusi 1965⁵⁸. Síðustu þekktu tilfelli sem orðið hafa í dýrum voru þegar þrjú hross drápust úr miltisbrandi á bænum Sjónarhóli á Vatnsleysuströnd árið 2004. Ætla má að þessi síðkomnu tilfelli hafi átt rætur að rekja til spora sem hafi lifað í jarðvegi áratugum saman. Miltisbrandur getur valdið sýkingu í húð, innnyflum og öndunarvegum. Engin dæmi eru um innöndunarsýkingu af völdum miltisbrands hér á landi.

Hópsýkingar 2019 – iðrasýkingar

Þótt hópsýkingar af völdum margra sjúkdómsvalda séu ekki tilkynningarskyldar getur atburðurinn sem slíkur verið það ef hann ógnar almannaeill. Árið 2019 vann sóttvarnalæknir, í samráði við Matvæla- stofnun, sýkla- og veirufræðideild Landspítala og heilbrigðiseftirlit viðkomandi svæða, að rannsókn nokkurra hópsýkinga sem taldar voru afleiðingar af neyslu mengaðra matvæla.

Nóróveirusýkingar

Í nóvember og desember 2019 gengu nóróveirusýkingar af og til yfir á ýmsum deildum Hrafnistu í Reykjavík og Hafnarfirði. Gripið var til viðeigandi ráðstafana. Þá var tilkynnt um miðjan október 2019 um hópsýkingu af völdum nóróveiru hjá matargestum sem snætt höfðu á sama veitingarhúsi í Reykjavík. Ekki tókst að finna uppruna sýkingarinnar.

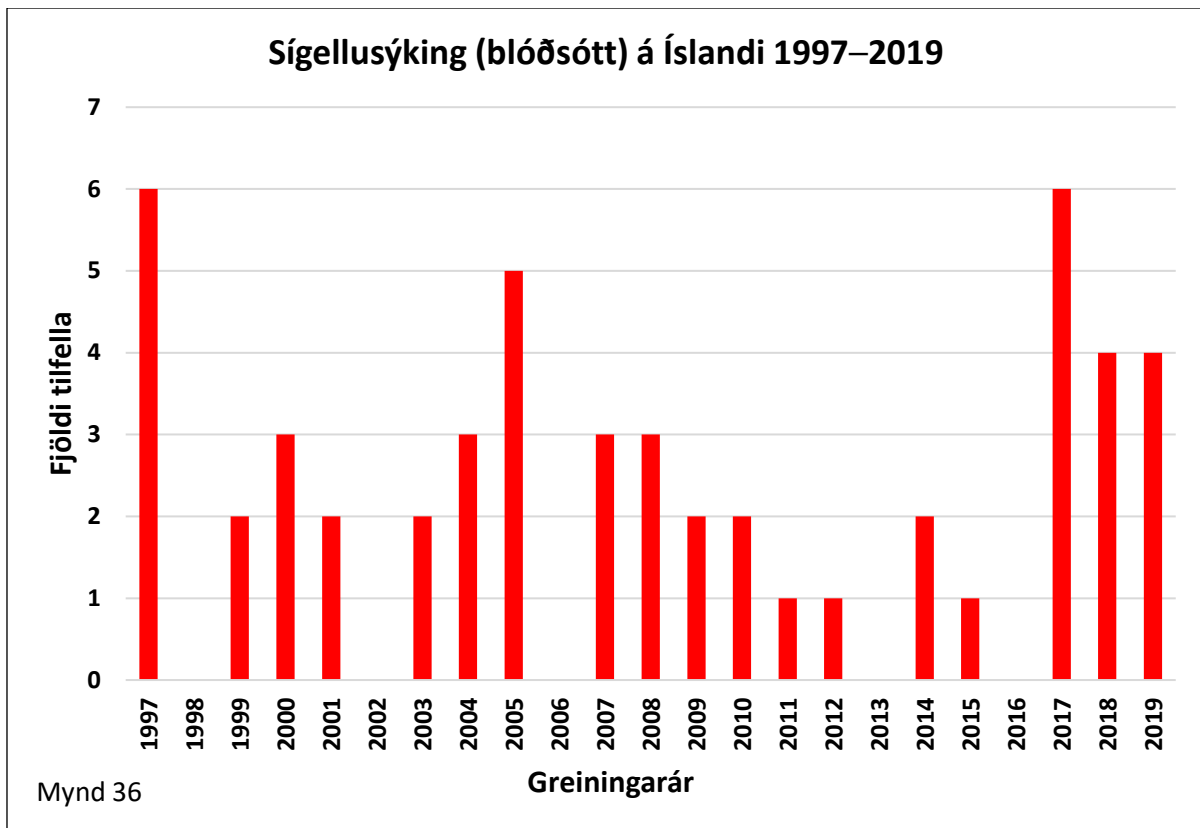
Þá gekk yfir nóróveirusýking leikskólanum Ásbrú í nóvember 2019. Meirihluti barnanna veiktist og tveir þriðju hluta starfsfólks. Var skólanum lokað tímabundið og hann þrífinn. Tókst þannig að uppræta sýkinguna.

Aðrar iðrasýkingar

Í lok október 2019 gekk yfir hópsýking í fyrirtæki í Reykjavík þar sem 70 manns af 145 höfðu veikst. Ekki tókst að greina uppruna þessara sýkinga. Í desember 2019 var gert viðvart vegna hópsýkinga á dagdeild fyrir heilabilaða á Vitatorgi í Reykjavík. Ekki tókst að greina orsök sýkingarinnar. Þá gekk yfir hópsýking í desember 2019 sem rakin var til matsals Heilsugæslunnar í Garðabæ. Líklegt var talið að ástæðan væti sýkillinn *Clostridium perfringens* sem fannst í hangikjöti sem neytt var. Nokkuð bar á iðrasýkingum hjá öldruðu fólki (níu einstaklingar) í lok september og byrjun október 2019 sem hugsanlega voru af völdum *Aeromonas veronii*. Ekki var vitað um innbyrðis tengingar þessara tilfella sem voru dreifð um höfuðborgarsvæðið. Ekki var heldur ljóst með hvaða hætti sýkingin barst til sjúklinganna.

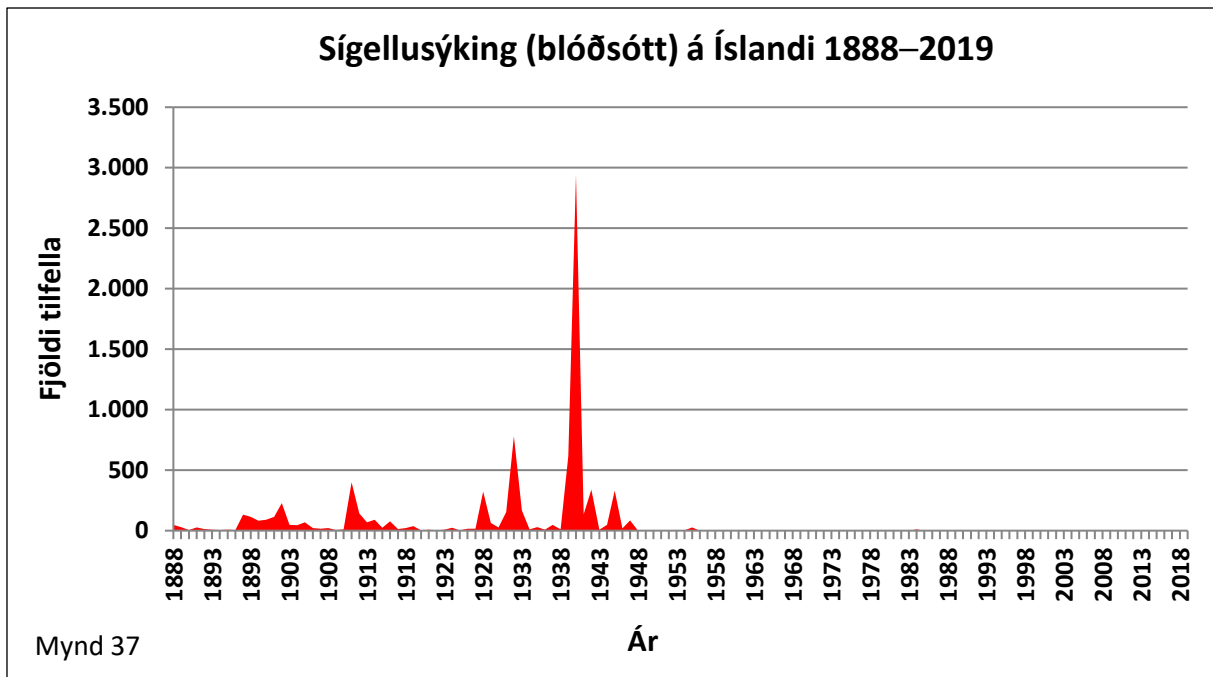
Sígellusýkingar árið 2019

Árið 2019 greindust fjórir einstaklingar með sígellusýkingu. Tvær af þessum sýkingum voru af völdum *Shigella sonnei* og tvær af völdum *Shigella flexneri*. Í tveimur tilfellum voru um erlend smit að ræða. Ekki er vitað um uppruna sýkinganna og ekki voru sjáanleg tengsl milli tilfellanna.

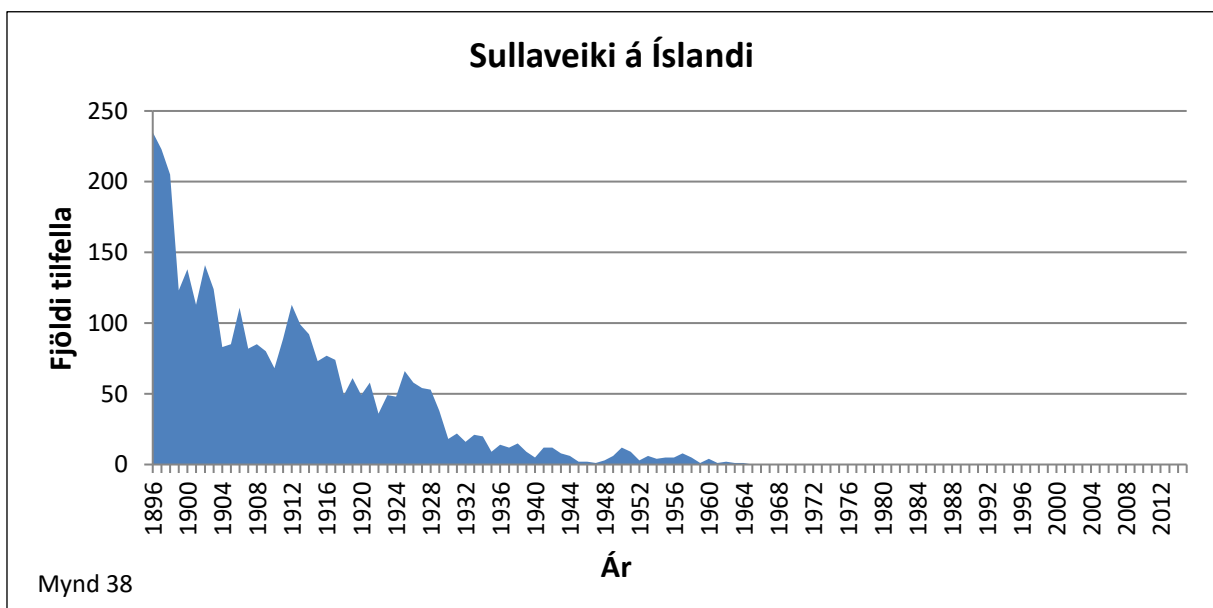
Sígellusýkingar (blóðsótt) á Íslandi

Í Heilbrigðisskýrslum landlæknis var skráð blóðsótt eða *dysenteria bacillaris* á síðustu öld. Árin 1930 og 1940 voru skráð óvenjumörg tilfelli af blóðsótt. Þess er getið í skýrslunum að líkast til hafi ekki verið gerður greinarmunur á venjulegu iðrakvefi og raunverulegri blóðsótt sem valdið hafi ofskráningu þessi ár⁵⁹. Sígellusýking sem veldur blóðsótt greinist sjaldan hér á landi um þessar mundir. Tvö tilfelli greindust árið 2014 og eitt árið 2015, bæði sýkt erlendis. Á árinu 2017 greindust sex tilfelli af sígellusýkingu hér á landi. Fjögur af þeim voru af erlendum toga. Í lok nóvember 2017 var tilkynnt um sígellusýkingu í barni á leikskóla í Grindavík. Nokkuð hafði borið á iðrakveisu meðal barna og starfsmanna þar, flestir með uppköst. Sýnatökur úr öðrum sýndu ekki fram á neina sýkingarvalda. Ekki tókst að rekja uppruna sígellusýkingarinnar en barnið hafði ekki verið erlendis.

Sullaveiki

Sullaveiki var landlægur sjúkdómur á Íslandi fyrr á öldum og fram á 20. öld. Sullaveiki hér á landi var af völdum bandormsins *Echinococcus granulosus* en aðalhýslar hans eru hundar og refir. Þeir smitast af fullorðnum bandormi við að éta sullblöðrur úr innmat sláturdýra. Krufningaskýrslur bentu til að 22% fólks sem krufið var og var fætt á árunum 1861–1870 hafi verið með sullaveiki⁶⁰. Danski læknirinn Harald Krabbe gaf út leiðbeiningar fyrir almenning 1864 hvernig bregðast mætti við þessum vágesti og forðast hann⁶¹. Sullaveiki hefur ekki greinst hér áratugum saman. Á myndinni eru sýnd skráð tilfelli af sullaveiki í Heilbrigðisskýrslum.

Toxóplasmasyking árið 2019

Engar meðfæddar toxóplasmasykingar voru tilkynntar árið 2019 fremur en undanfarin ár.

Toxóplasmasykingar (bogfrymilssýkingar) á Íslandi

Sníkjudýrið *Toxoplasma gondii* veldur toxóplasmasykingu. Sýkillinn getur borist með saurmengaðri fæðu og getur valdið ævilangri og oft einkennalausri smitun. Sýkingin getur þó valdið alvarlegum afleiðingum einkum ef ónæmiskerfið er skaddað. Algengi sýkingarinnar er breytilegt milli þjóða og innan þeirra og er algengari meðal vanþróaðra þjóða og þar sem hreinlæti er ábótavant. Kettir eru einu dýrin sem ljúka æxlunarhring sníkjudýrsins og berast egg sníkilsins út með hægðum kattanna. Komist þau í menn sest sýkillinn að í frumum líkamans og myndar blöðru og liggur þannig í dvala.

Niðurstöður rannsókna á algengi toxóplasmasykinga hér á landi⁶² leiddu í ljós að á árabílinu 1956–1985 var algengið breytilegt frá 4,7%–36,4%. Hæst var algengið meðal starfsmanna sláturhúsa. Niðurstöður annarrar rannsóknar sem gerð var á þýði 442 einstaklinga frá árunum 1999–2001 sýndi að algengi toxóplasmasykinga var 9,8%⁶³. Því má ætla að toxóplasmasyking sé landlæg hér á landi.

Meðfædd toxóplasmasyking er tilkynningarskyldur sjúkdómur samkvæmt reglugerð Evrópu-sambandsins (2012/506/EU). Ekki hafa borist tilkynningar um meðfædda toxóplasmasykingu hér á landi eftir að tilkynningarskyldan um sjúkdóminn var innleidd hér á landi árið 2012.

Sjúkdómar sem berast með smitferjum (vector borne diseases)

Beinbrunasótt (Dengue) greind árið 2019

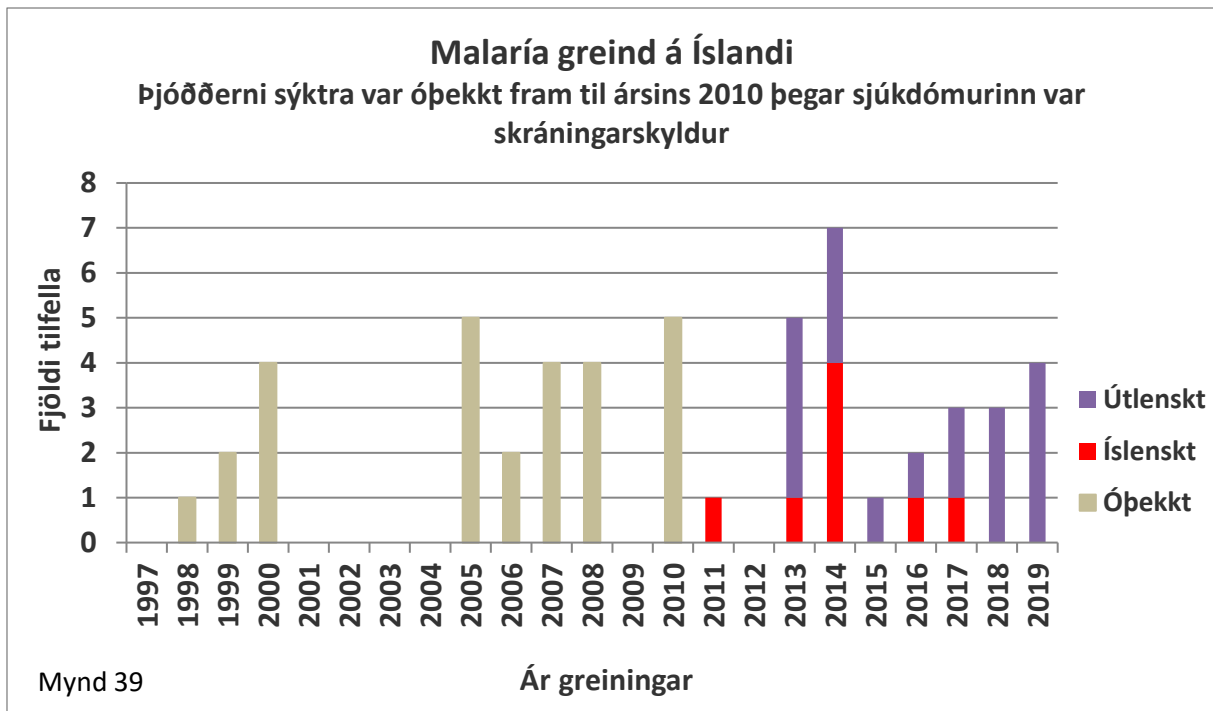
Á árinu 2019 greindist beinbrunasótt hjá fjórum einstaklingum, tveimur af erlendu bergi brotnir og tveimur Íslendingum. Beinbrunasótt var staðfest með blóðprófi. Sjúkdómurinn hefur greinst tvisvar áður hér á landi, árin 2013 og 2018.

Beinbrunasótt er moskítóborinn (aðallega með *Aedes aegypti*) veirusjúkdómur sem er landlægur í hitabeltislöndum og gengur reglubundið í faröldrum. Sjúkdómurinn er mikill skaðvaldur, sýkir tugi milljóna manna og dregur tugi þúsunda manna til bana á ári hverju. Sjúkdómurinn telst til svokallaðra blæðandi veiruhitasóttanna.

Þar sem moskítóflugur þrífast ekki hérlendis nær hann ekki að breiðast út á Íslandi. Ekki er til bóluefni gegn sjúkdómnum og ekki heldur sértæk lyfjameðferð. Mikilvægt er að forðast moskítóbit eftir megni en moskítóflugurnar (*Aedes aegypti*) sem bera þennan sjúkdóm bíta að degi til.

Malaría greind árið 2019

Fjögur tilfelli af malaríu greindust árið 2019. Öll voru þau af völdum *Plasmodium falciparum* og öll voru þau hjá einstaklingum af erlendu bergi brotin.

Malaría (mýrarkalda) á Íslandi

Malaría er sjúkdómur sem orsakast af frumdýri af ætt *Plasmodium* sem berst í menn með biti sýktrar moskítófluglu af *Anopheles* ætt. Ísland er einstætt að því leyti að moskítóflugur finnast ekki í landinu. Því má ætla að innlent smit eigi sér ekki stað. Malaría þekktist í Evrópu fyrr á árum og enn finnast þar moskítóflugur af ætt *Anopheles*, einkum í Suður-Evrópu. Því er malaría tilkynningarskyldur sjúkdómur í Evrópusambandinu (ESB) svo unnt sé að bregðast skjótt við ef sjúkdómsins yrði vart staðbundið. Langflest tilfelli sem greinast innan ESB eru innflutt frá löndum þar sem malaría er landlæg.

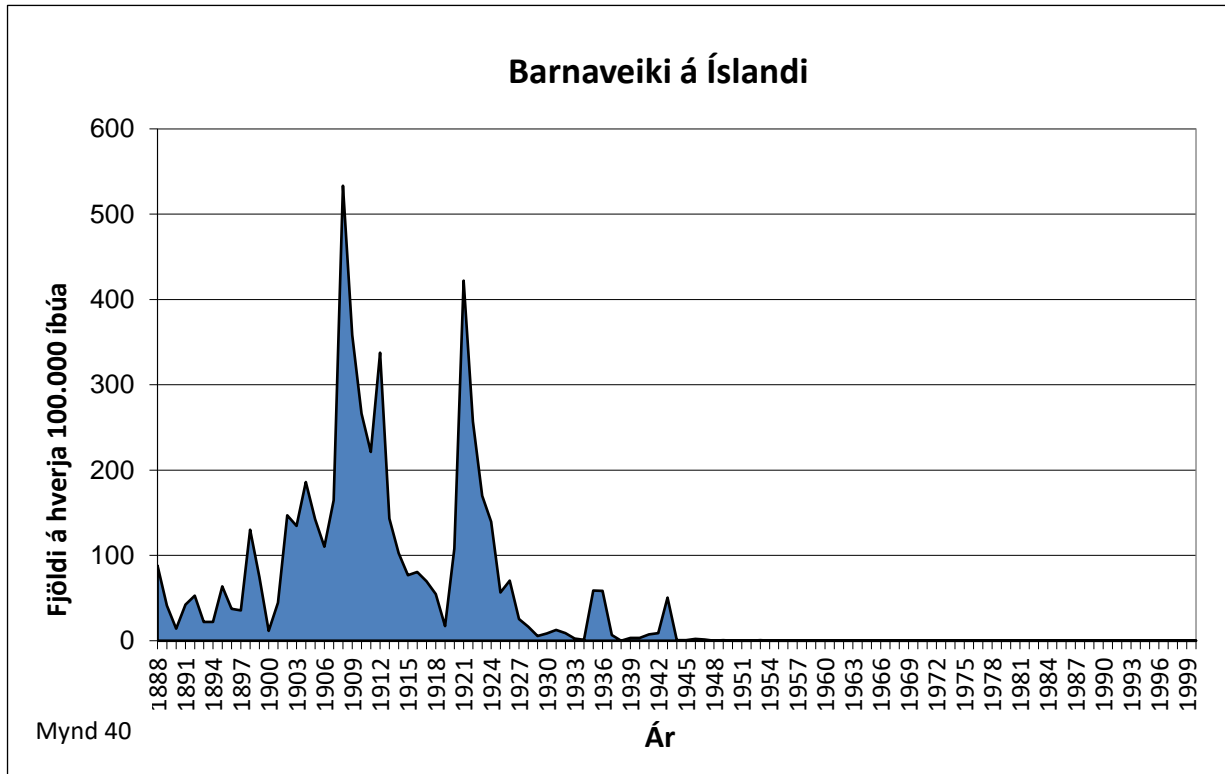
Gerð var könnun á malaríusýkingum sem greindust á Íslandi á árunum 1980–1997⁶⁴ en á tímabilinu greindust 19 einstaklingar með sjúkdóminn eða nánast einn á ári að jafnaði. Flestir sýktust eftir dvöl sunnan Sahara (58%). Síðar var fjallað um malaríugreiningar á Íslandi á árunum 1998–2014⁶⁵. Þar kom fram að *Plasmodium falciparum* hafi greinst í 71% tilfella, *P. vivax* í 16%, *P. ovale* og *P. malariae* hvor um sig í 7%. Einungis tveir sjúklingar (7%) höfðu tekið fyrirbyggjandi lyf. Flestir sýktust eftir dvöl sunnan Sahara (90%).

Á Íslandi hefur malaría lengstum verið skráningarskyldur sjúkdómur en eftir að landið gekkst formlega undir regluverk ESB árið 2012 hefur sjúkdómurinn verið tilkynningarskyldur. Þótt sjúkdómurinn geti ekki breiðst út hér á landi er mikilvægt að vita af sjúkdómstilfellum vegna sýkinga erlendis svo hægt sé að fylgjast með áhrifum malaríuforvarna.

Sjúkdómar sem bólusett er gegn

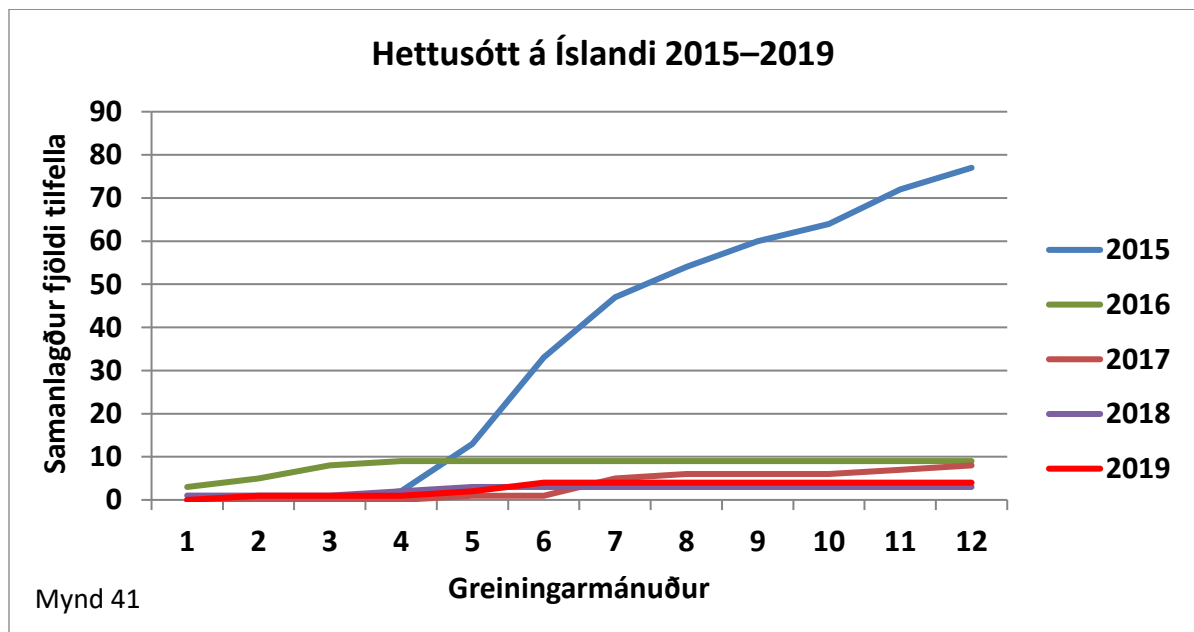
Barnaveiki á Íslandi

Barnaveiki var alvarlegt heilsufarslegt vandamál á Íslandi þar til bólusetning gegn sjúkdómnum hófst árið 1934⁶⁶. Þessum sjúkdómi var endanlega bægt frá landinu um miðja 20. öldina en síðasta tilfellið greindist árið 1953, sjá mynd 40.

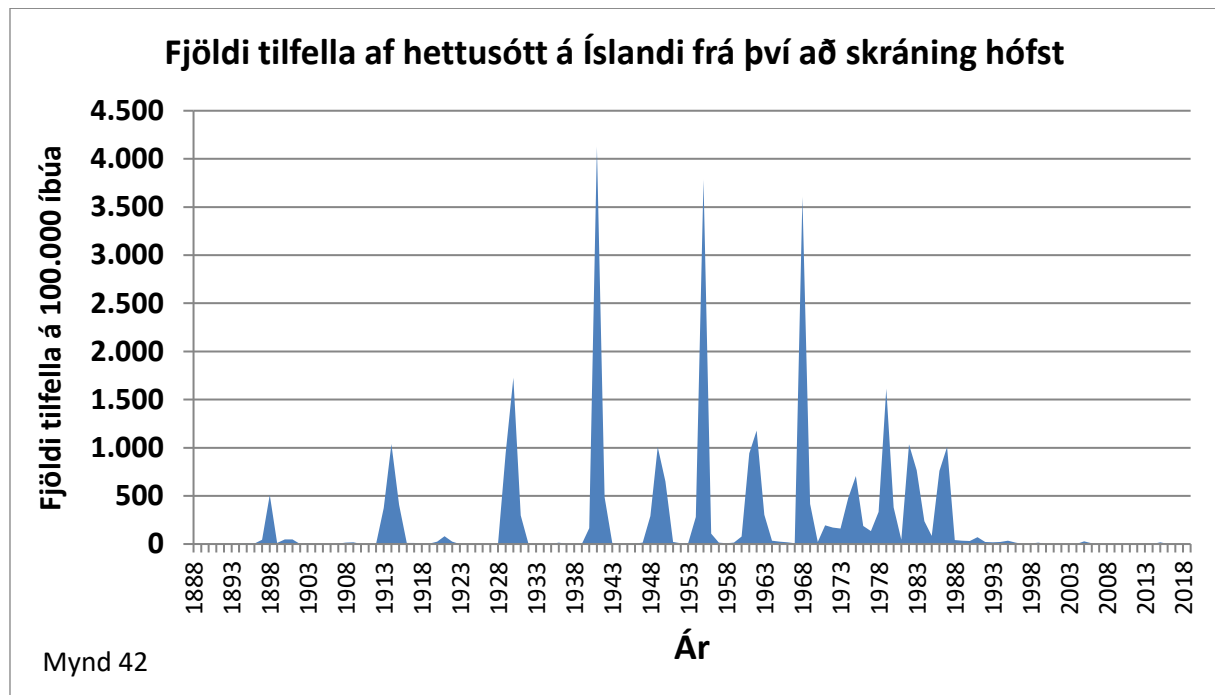
Hettusótt árið 2019

Á árinu 2019 greindust fjórir einstaklingar með hettusótt. Um var að ræða fullorðna óbólusetta einstaklinga á aldrinum 29–54 ára. Engin tengsl voru sjáanleg milli þessara tilfella. Hugsanlegt er að þessi tilfelli tengist hópsýkingu sem hófst í apríl 2015 og náði hámarki í júní það ár. Eftir það fjaraði undan sjúkdómnum þegar leið á árið 2015 og hefur áfram fjarað undan sjúkdómnum eftir það.

Hettusótt á Íslandi

Eftir að almenn bólusetning hófst hér á landi með þrígildu bóluefni gegn mislingum, rauðum hundum og hettusótt á árinu 1989 fjaraði sjúkdómurinn smám saman út og var nánast horfinn í lok 20. aldar.

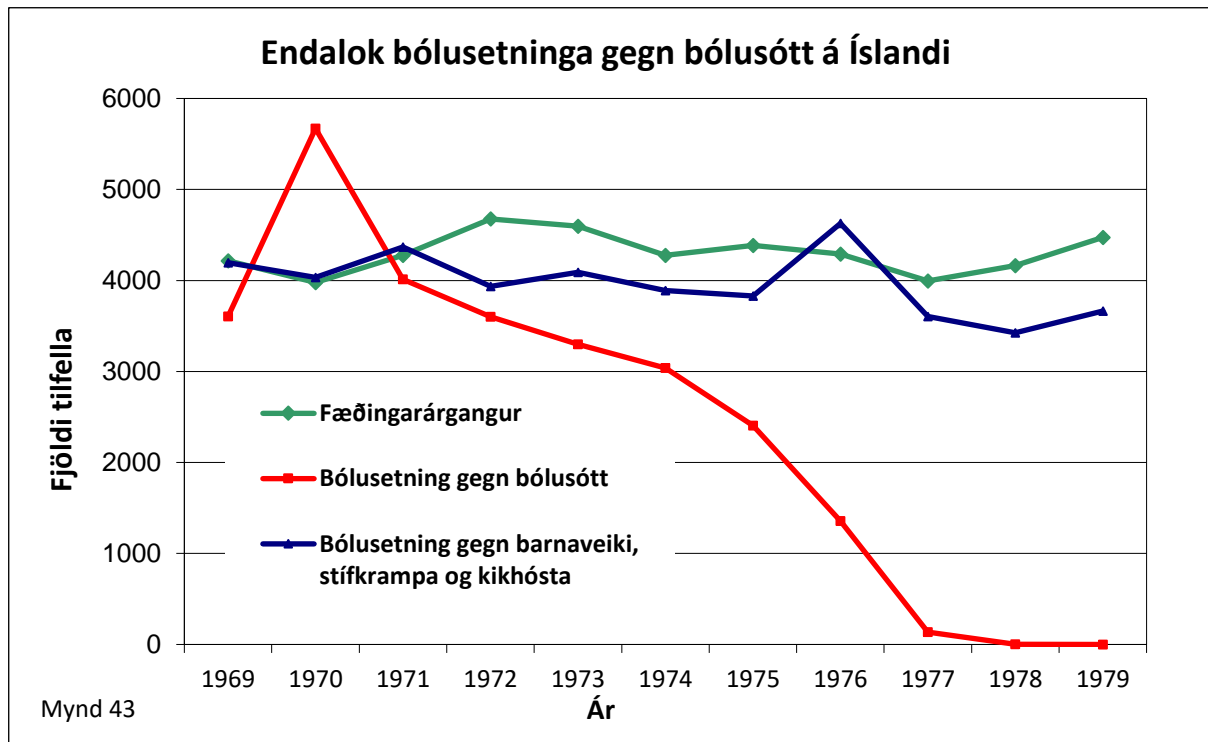

Í lok maí 2005 braust út hópsýking af völdum hettusóttar hér á landi en hingað til lands barst hettusóttin frá Englandi. Hópsýkingin náði hámarki í desember 2005, en það ár greindust 85 einstaklingar. Flestir sem greindust voru 20–24 ára. Því ákvað sóttvarnalæknir að hvetja alla einstaklinga fædda á árunum 1981 til og með 1985 að láta bólusetja sig gegn sjúkdómnum ef þeir höfðu ekki verið bólusettir áður. Dró þá aftur verulega úr sjúkdómnum og árin 2011–2014 greindist aðeins einn en það var árið 2013. Árið 2015 braust út hópsýking af völdum hettusóttar. Þá veiktust 77 manns. Árið 2016 veiktust 9 manns. Af þeim sem greindust með hettusótt voru langflestir á aldrinum 20–35 ára (meðalaldur 27 ár) og flestir karlmenn (62%). Um fimmtungur þeirra sem greindust með hettusótt voru með sögu um a.m.k. eina bólusetningu gegn hettusótt og er það í samræmi við fyrri fréttir um að bóluefnið gegn hettusótt veitir minni vernd en bóluefnið gegn mislingum og rauðum hundum sem eru í sömu sprautu.

Bólusótt

Bólusótt er án efa sá smitsjúkdómur sem valdið hefur hvað mestum mannskaða á Íslandi, en hann reið yfir landið á öldum áður með jöfnu millibili tvisvar til þrisvar á öld og hafði alvarlegar afleiðingar í för með sér. Bólusóttin 1707–1709, sem kölluð var stórabóla, lék þjóðina grátt enda féll hátt í þriðjungur þjóðarinnar og flestir voru yngri en 50 ára. Árið 1796 hóf Edward Jenner bólusetningu gegn kúabólu, en hann sýndi fram á að kúabóla verndaði gegn bólusótt í mönnum og fjallaði fræðilega um það. Árið 1802 ákváðu dönsk heilbrigðisyfirvöld með kansallíbréfi að kúabólusetning skyldi tekin upp hér á landi. Árið 1805 komu fyrstu reglur um framkvæmd þeirrar bólusetningar⁶⁷. Í sögulegu samhengi hefur kúabólusetning verið eina skyldubólusetningin hér á landi.

Verulega dró úr bólusetningum gegn bólusótt á Íslandi á 8. áratug 20. aldar. Skyldubólusetning var afnumin hér á landi með lögum um ónæmisaðgerðir frá 1978 þegar tekist hafði að útrýma þessum sjúkdómi í heiminum^{46,47}.

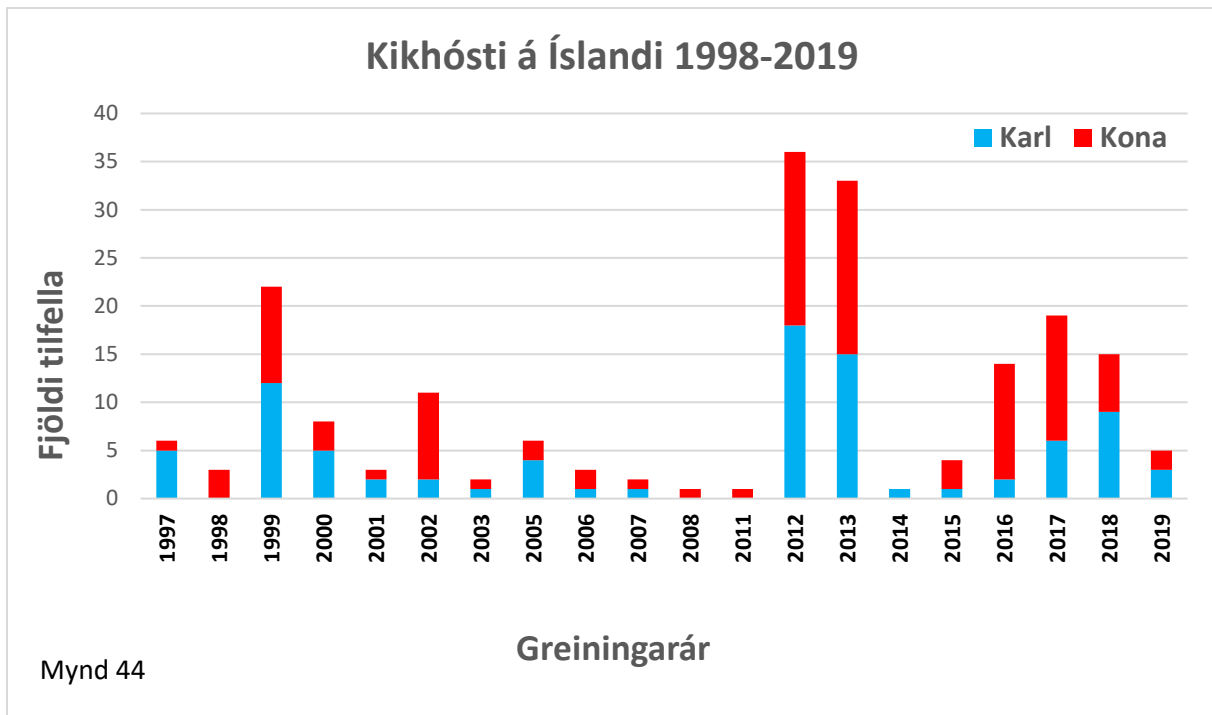

Árið 1970 virðist hafa verið gert sérstakt átak í bólusetningum gegn bólusótt en ekki er fjallað um það í Heilbrigðisskýrslum Landlæknisembættisins, sjá mynd 43. Til hliðsjónar er sýndur fjöldi þeirra sem bólusettir voru gegn barnaveiki, stífkrampa og kikhósta en ekki var sambærileg aukning á þeim árið 1970. Líklegt má telja að hópsýking af völdum bólusóttar sem varð á sjúkrahúsi í Meschede í Vestur-Þýskalandi árið 1970 hafi leitt til aukinna bólusetninga gegn bólusótt hér á landi⁶⁸.

Kikhósti árið 2019

Á árinu 2019 greindust 6 einstaklingar með kikhósta. Af þeim voru tveir undir tveggja ára aldri en annar þeirra var undir undir fjögurra mánaða aldri. Yngsta barnið sem var þriggja mánaða var óbólusett en hitt sem var 11 mánaða hafði fengið tvær bólusetningar. Þessi börn höfðu fengið a.m.k. eina bólusetningu gegn kikhósta áður en þau veiktust af sjúkdómnum. Tveir greindust á aldrinum 6 ára og 11 ára voru fullbólusettir. Tveir greindust á aldrinum 28 ára og 45 ára en þeir voru óbólusettir.

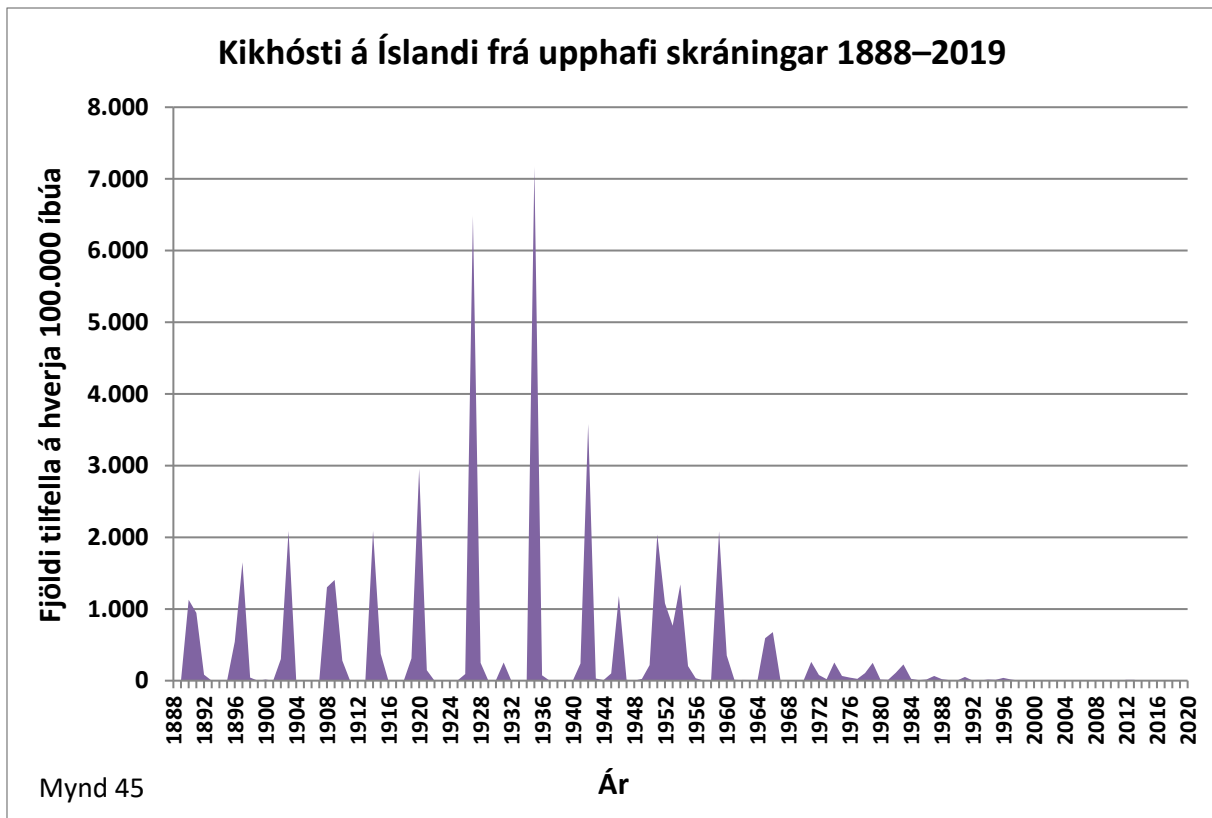

Kikhósti á Íslandi

Farið var að skrá fjölda tilfella af kikhósta í lok 19. aldar. Gekk sjúkdómurinn í faröldrum á Íslandi á 6–7 ára fresti og stóð jafnan yfir í 6–12 mánuði. Dánartíðnin af völdum kikhóstans var há í byrjun 20. aldar hjá yngstu börnunum en smám saman dró úr henni, frá 6% niður í 0,6 ‰ (case fatality) í faraldrinum 1959–60⁶⁹. Eftir það hefur enginn látist úr kikhósta.

Bólusetning gegn kikhósta hófst á Íslandi árið 1927 með heilfrumubóluefni en erfitt var að meta árangurinn. Það má rekja til þess að bóluefnið var unnið úr kikhóstabakteríum eftir að faraldur var hafinn og því örðugt að stöðva útbreiðsluna. Árið 1942 var gerð rannsókn á virkni bóluefnisins hér á landi og birtust niðurstöður hennar í Læknablaðinu⁷⁰ og síðar í bandarísku læknablaði (JAMA) en þær bentu til að virkni bóluefnisins væri 87%⁷¹. Frá 1950 var öllum börnum boðin bólusetning gegn kikhósta, fyrst óreglulega en árið 1955 var komið á kerfisbundnum bólusetningum í Reykjavík en það var ekki fyrr en eftir faraldurinn 1959, sem reyndist þungur, að bólusetning varð almenn⁷². Eftir það dró umtalsvert úr fjölda tilfella en styttra varð á milli lítilla faraldra sem komu á 3–5 ára fresti þar til þeir nánast hurfu. Heilfrumubóluefni var notað hér á landi þar til bólusetning með frumulausu bóluefni hófst árið 2000.

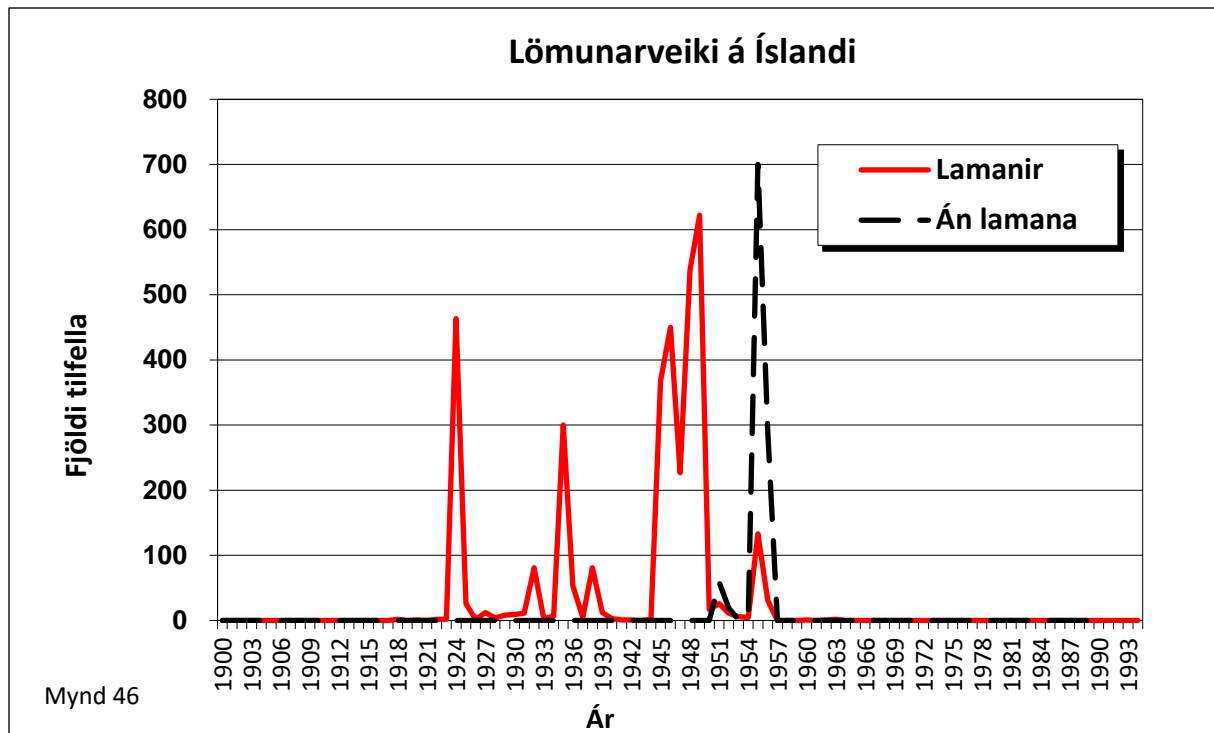

Lömunarveiki

Sögulegar heimildir um lömunarveiki á Íslandi

Fyrsti lömunarveikifaraldurinn reið óvænt yfir Ísland árið 1924⁷³. Áður höfðu nokkrar minniháttar hópsýkingar af lömunarveiki verið skráðar, fyrst í Reykjavík árið 1904 og síðar utan Reykjavíkur árin 1905 og 1914–1915⁷⁴. Stöku tilfelli voru svo greind árin 1918, 1920, og 1922–1923. Eftir að stóri faraldurinn reið yfir 1924 fylgdu sex stórir faraldrar, sá síðasti 1955. Síðustu níu innlendu tilfellin (tvö þeirra með lömun) greindust hér á landi árið 1960 en þau tilheyrðu sömu fjölskyldunni⁷⁵. Síðasta tilfellið sem greindist hér á landi kom erlendis frá árið 1963⁷⁶. Um var að ræða erlent barn, án lamana, sem kom frá Bandaríkjunum og var sýkt af lömunarveikiveiru af gerð III. Við skimun fyrir lömunarveiki á 30 flóttamönnum frá Kosovo árið 1999 greindust lömunarveikiveirur af gerð I og II í einu saursýni en veirurnar komu úr lifandi/veikluðu bóluefni sem viðkomandi hafði fengið fyrir komu⁷⁷.

Lömunarveiki með lömun af völdum lifandi bóluefnis hefur aldrei greinst hér á landi en lifandi bóluefni hefur aldrei verið notað hér á landi.

Bólusetning gegn lömunarveiki á Íslandi

Bólusetning gegn lömunarveiki hófst á Íslandi árið 1956. Einungis hefur verið notað dautt bóluefni gegn lömunarveiki (*inactivated polio vaccine – IPV*) hér á landi. Var þátttaka mjög góð alla tíð eða nálægt 100% og Íslendingar vel varðir gegn sýkingu.

Vöktun á lömunarveiki á Íslandi

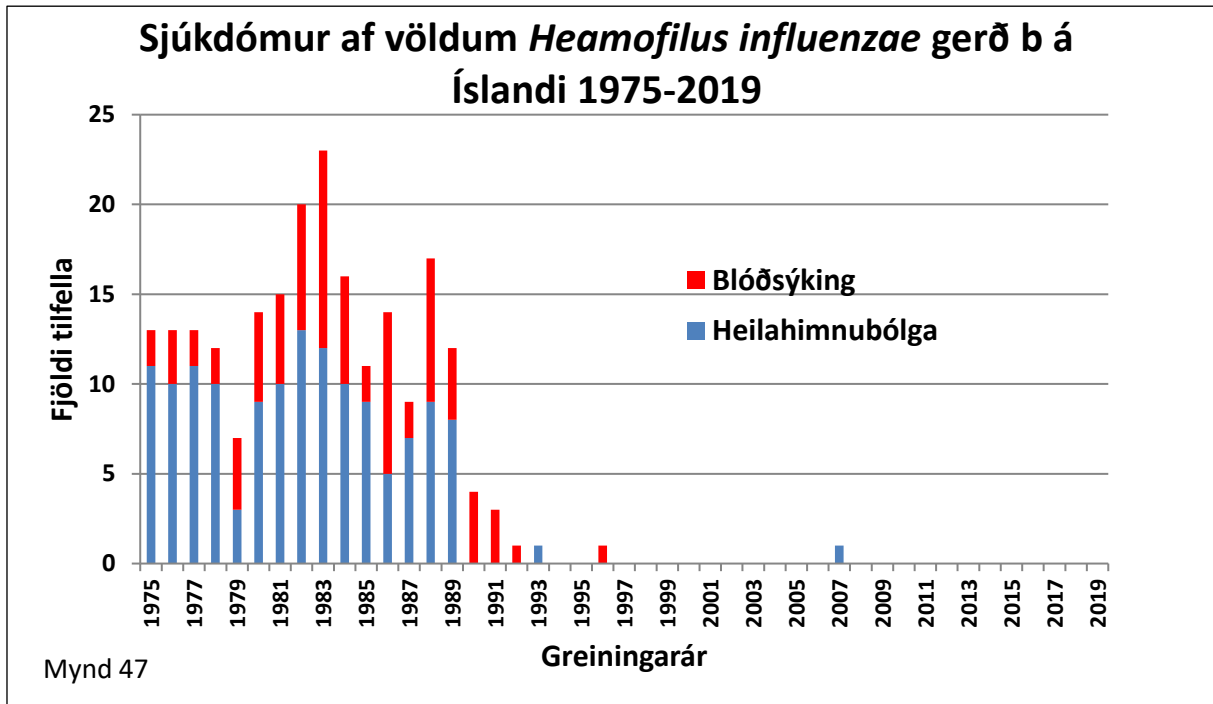
Víða um lönd er beitt vöktun á bráðum lömunum (*acute flaccid paralysis -AFP*) til að finna sýkingu af völdum lömunarveiki. Íslendingar hafa ekki beitt þeirri aðferð með kerfisbundnum hætti. Könnun sem gerð var yfir 15 ára tímabil (1982–1996) benti til þess að eitt barn af hverjum 7.287 fæddum börnum greindist með lömun⁷⁸. Ekkert þeirra tengdist lömunarveiki. Aðferðin við vöktun á Íslandi byggist á veirugreiningu á saursýnum, en tíðnin á þeirri rannsókn samsvarar einni rannsókn á hverja 1.500 íbúa. Sýni sem gætu talist grunsamleg eru send til frekari greiningar í Finnlandi. Nefnd Evrópudeildar WHO um útrýmingu á lömunarveikiveiru telur þessa aðferð ásættanlega hér á landi⁷⁹.

Ífarandi sjúkdómar af völdum *Haemophilus influenzae* gerð b árið 2019

Ekkert tilfelli af ífarandi sýkingu af völdum Hib greindist árið 2019 líkt og undanfarin 13 ár.

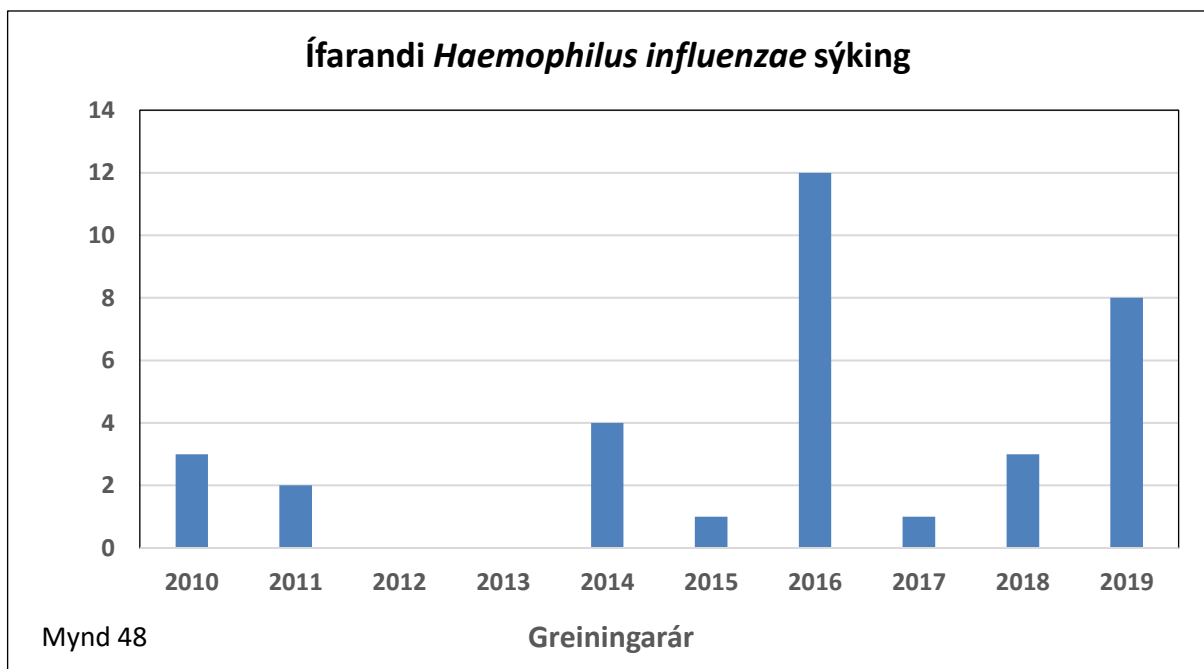
Sjúkdómar af völdum *Haemophilus influenzae* gerð b

Heilahimnubólga og blóðsýking (ífarandi sýkingar) af völdum *Haemophilus influenzae* gerð b (Hib) voru vandamál á Íslandi hjá börnum undir fimm ára aldri fyrr á árum. Nýgengi heilahimnubólgu af völdum Hib var 43 á hverja 100.000 íbúa áður en bólusetning hófst gegn sjúkdómnum en hann gat leitt til heyrnarleysis, heilaskaða og jafnvel dauða. Vorið 1989 hófst bólusetning gegn Hib hér á landi⁸⁰ sem leiddi til þess að sjúkdómarnir nánast hurfu⁸¹.

Ífarandi sjúkdómar af öllum gerðum *Haemophilus influenzae*.

Í samræmi við tilkynningaskyldu ESB eru birtar tölur um allar sýkingar af völdum *Haemophilus influenzae*. *Haemophilus influenzae* gerð b (Hib) er alvarlegasta sýkingin af þessari bakteríu.

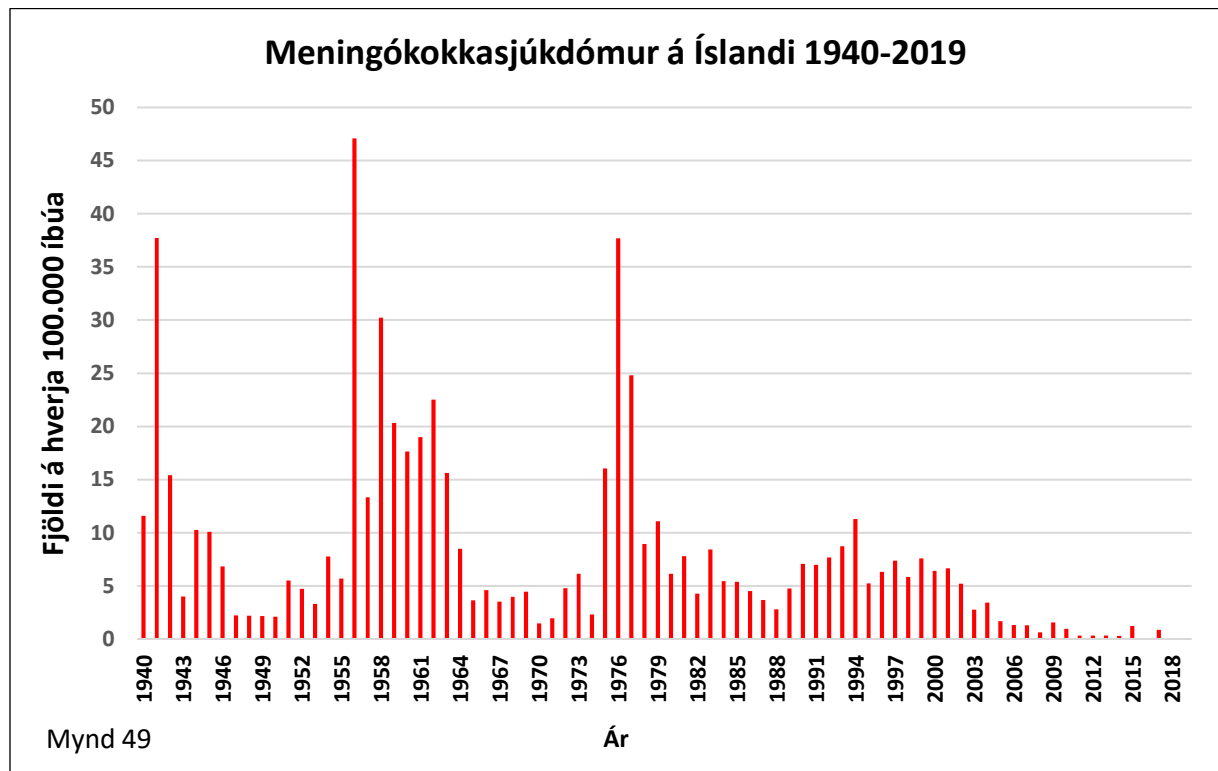

Meningókokkasjúkdómur árið 2019

Árið 2019 greindist enginn með meningókokkasjúkdóm hér á landi.

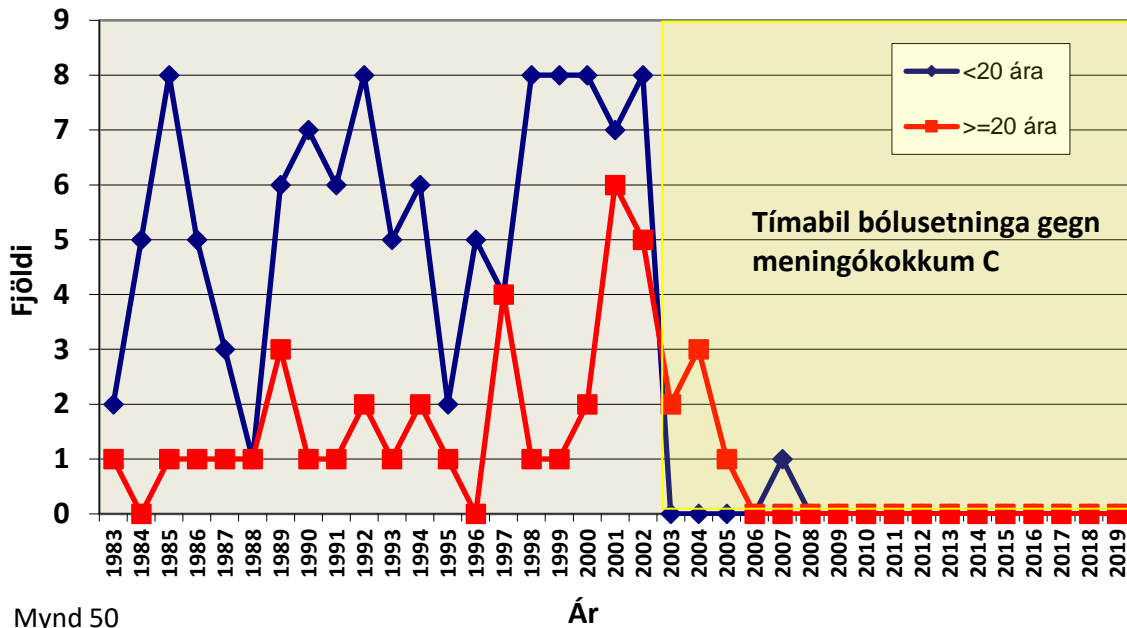
Meningókokkasjúkdómur á Íslandi

Meningókokkasjúkdómur stafar af sýkingu af völdum bakteríunnar *Neisseria meningitidis*. Sjúkdómsmyndirnar eru oftast heilahimnubólga og blóðsýking sem eru alvarlegar og geta leitt til dauða í 8–15% tilvika jafnvel eftir tilkomu sýklalyfja. Algengustu sermisgerðir meningókokka sem valda sjúkdómi hér á landi hafa verið B og C. Sermisgerð B olli stórum faröldrum hér á landi á 20. öld en sermisgerð C var einnig algeng.

Eftir að almenn ungbarnabólusetning gegn meningókokkasjúkdómi C hófst hér á landi árið 2002 hefur sjúkdómurinn nánast horfið.

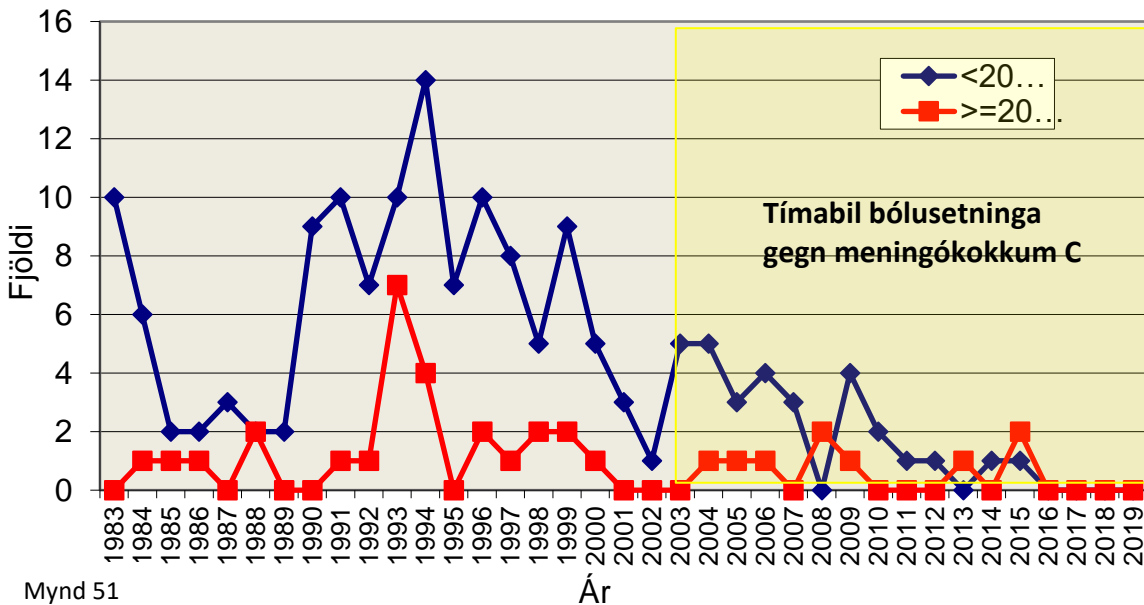
Meningókkasjúkdómur C á Íslandi

Mynd 50

Áhyggjur manna um að meningókkasjúkdómur B mundi ryðja sér til rúms að nýju hafa ekki gengið eftir, frekar hefur dregið úr nýgengi hans eftir að bólusetning gegn meningókkasjúkdómi C hófst. Full ástæða er þó til að vera á varðbergi gegn þessum sjúkdómi.

Meningókkasjúkdómur B á Íslandi

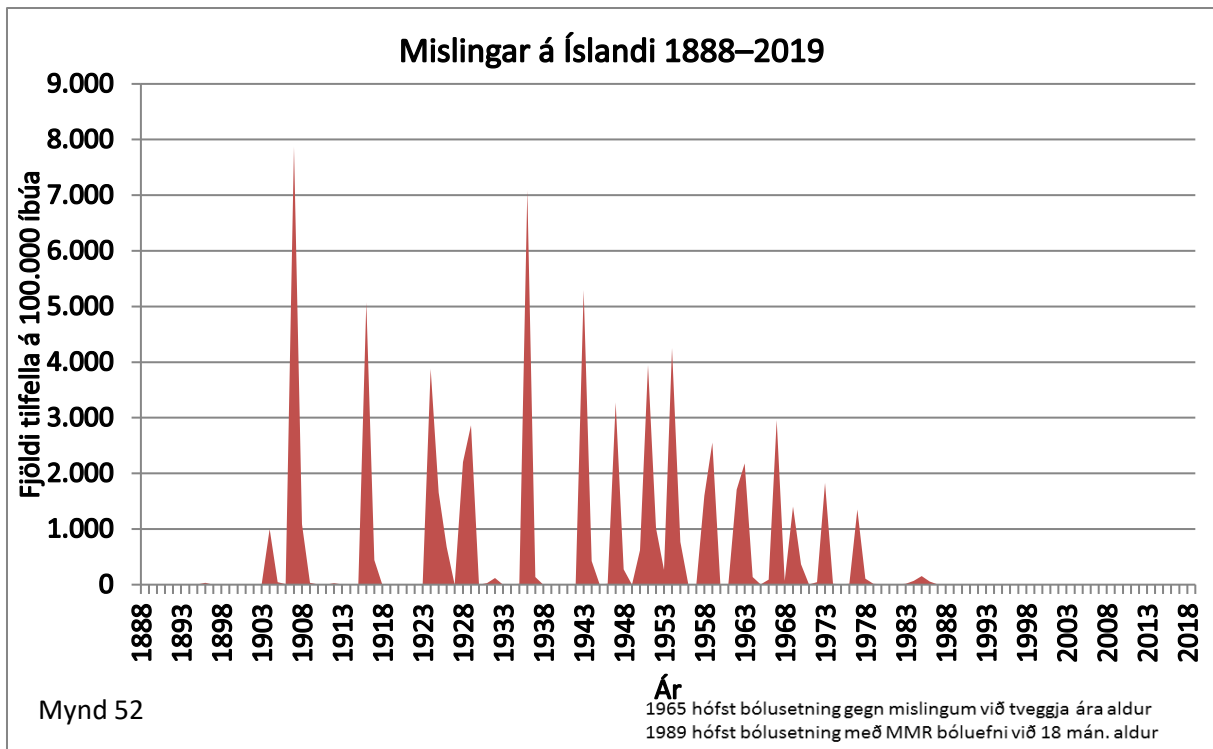
Mynd 51

Mislingar árið 2019

Árið 2019 greindust 9 einstaklingar með mislinga á Íslandi. Í febrúar 2019 braust út hópsýking af völdum mislinga hér á landi. Mislingarnir bárust til landsins með óbólusettum einstaklingi sem rekja mátti til ferðalags hans til Filippseyja þar sem mislingar ganga (Farsóttufréttir, 12. árg. 2. tölublað. Apríl 2019). Alls veiktust 6 einstaklingar af mislingum út frá þessu tilfelli. Gripið var til ýmissa ráðstafana til að hefta útbreiðslu frekara smits, m.a. voru 6.800 manns bólusettir gegn sjúkdóminum. Þátttaka í bólusetningum gegn mislingum er almennt góð hér á landi þannig að líkur á mislingafaraldri hér á landi eru mjög litlar. Í júlí greindust mislingar hjá 42 ára óbólusettri konu á bráðamóttöku Landspítala sem hafði ferðast til Úkraínu áður en hún kom til landsins. Ekki varð vart við önnur smit tengt þessu tilfelli. Í lok desember 2019 greindust svo mislingar hjá 8 mánaða gömlu barni sem var að koma erlendis frá daginn áður. Barnið hafði veikt eftir að hafa ferðast um Indland, með kvef og hita. Útbrotin komu fram sama dag sem það, ásamt foreldrum sínum, flaug til Íslands með viðkomu í Stokkhólmi. Barnið dvaldi í heimaeinangrun og náði góðum bata. Haft var samband við þau flugfélög sem flugu með barnið og farþegar upplýstir um smithættu en hún er mest áður en útbrot koma fram en eftir það dvínar smithættan og gengur yfir á nokkrum dögum. Ekki varð vart við frekari mislingatilfelli sem tengdust þessu barni.

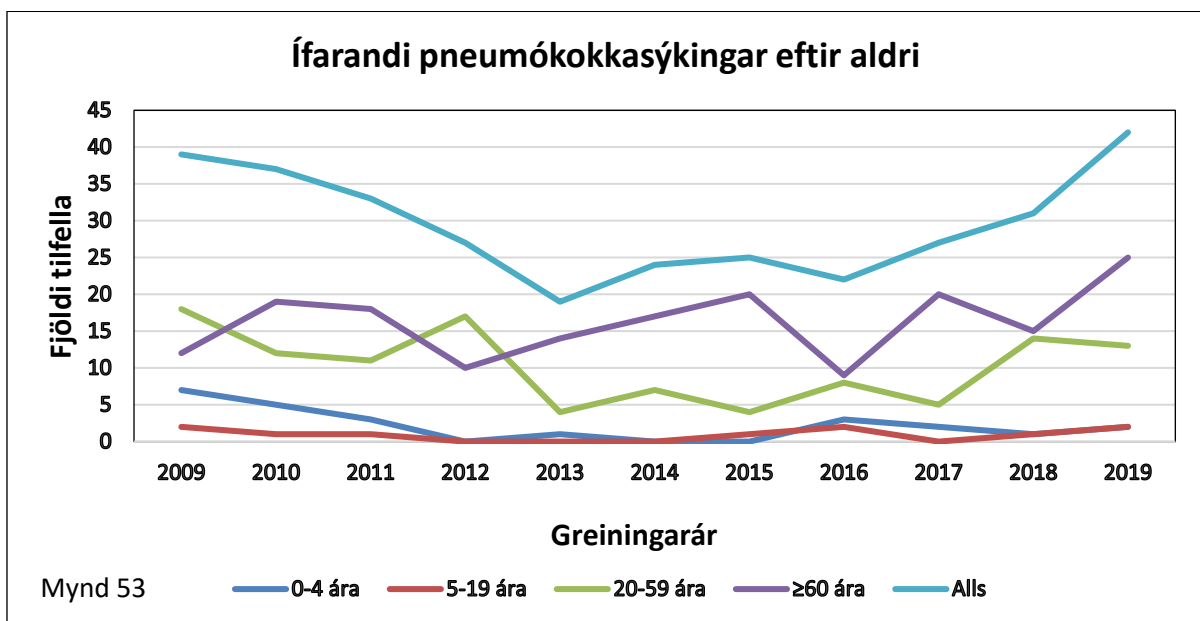
Mislingar á Íslandi

Mislingar hafa verið skæðir á Íslandi einkum á 19. öld og fram eftir 20. öld. Mjög dró úr nýgengi mislinga eftir að skipulegar bólusetningar hófust gegn sjúkdómnum við 2 ára aldur árið 1976. Síðar var bólusetningin gefin með bóluefnum gegn rauðum hundum og hettusótt við 18 mánaða aldur árið 1989. Árið 1994 var ákveðið að endurbólusetja 9 ára gömul börn en um mitt ár 2001 var endurbólusetningin færð til 12 ára aldurs. Mislingar á Íslandi fjöruðu út og hurfu árið 1996. Eftir það greindist 13 mánaða gamalt barn árið 2014 með sjúkdóminn. Barnið hafði smitast á Filippseyjum eftir að hafa verið í heimsókn þar. Engin tilfelli greindust hér á landi meðal þeirra sem voru í tengslum við barnið. Aftur greindust mislingar hjá Íslendingi sem ferðaðist árið 2016 frá Kanada til Íslands með flugi og smitaðist um borð. Hann veiktist af mislingum 10 dögum eftir komuna til landsins. Hann var óbólusettur og hafði ekki fengið mislinga áður. Ekki greindist frekara smit hér á landi í tengslum við þennan atburð. Þrjú tilfelli af mislingum greindust svo hér á landi árið 2017 sem tengdust utanlandsferðum. Í einu tilviki var um smit að ræða innanlands en þetta var í fyrsta skipti í u.þ.b. aldarfjórðung sem mislingasmit hefur orðið á Íslandi. Engin tilfelli greindust árið 2018.

Ífarandi pneumókokkasýkingar árið 2019

Árið 2019 greindust ífarandi pneumókokkasýkingar hjá 42 einstaklingum sem eru fleiri en árin á undan. Eftir að bólusetning hófst gegn pneumókokkasýkingum árið 2011 dró úr fjölda þeirra sem greindust með ífarandi sýkingar en þeim hefur svo aftur farið fjölgandi á undanförunum árum sem skýrist auknum fjölda í aldurshópnum 20–59 ára og þeim sem eru 60 ára og eldri.

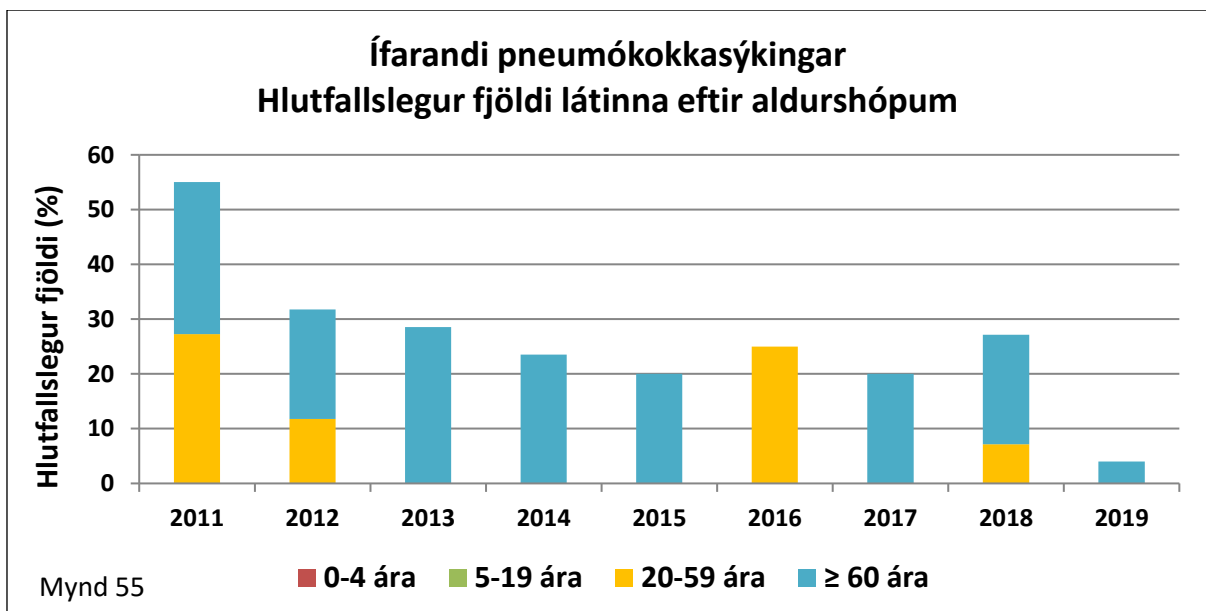
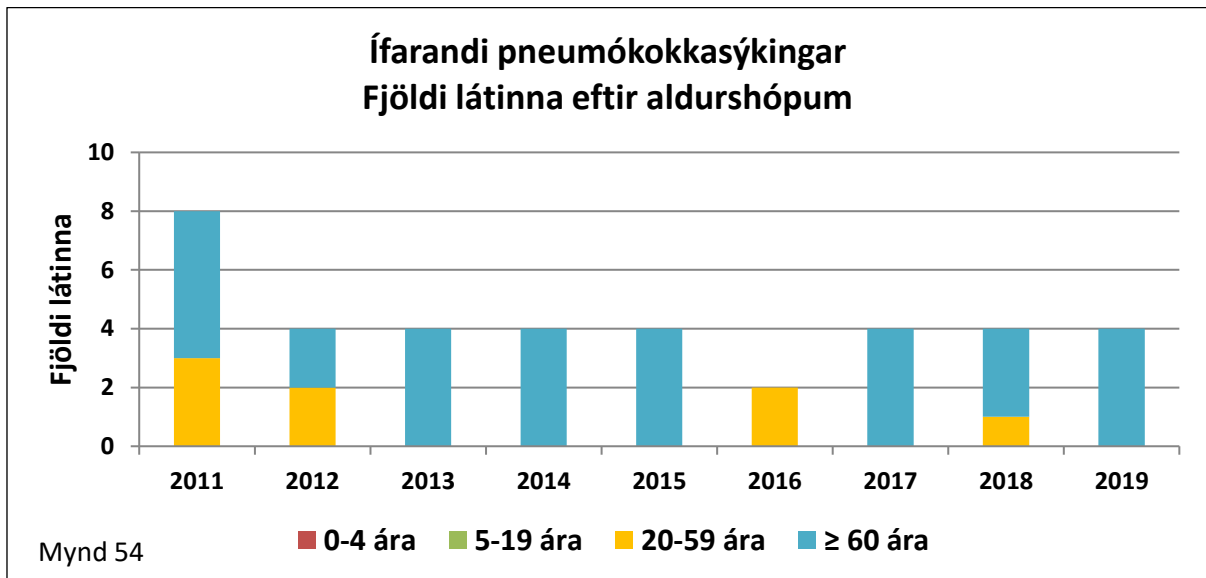

Fjórir einstaklingar á aldrinum 66–89 ára létust af völdum pneumókokkasýkinga á árinu 2019.

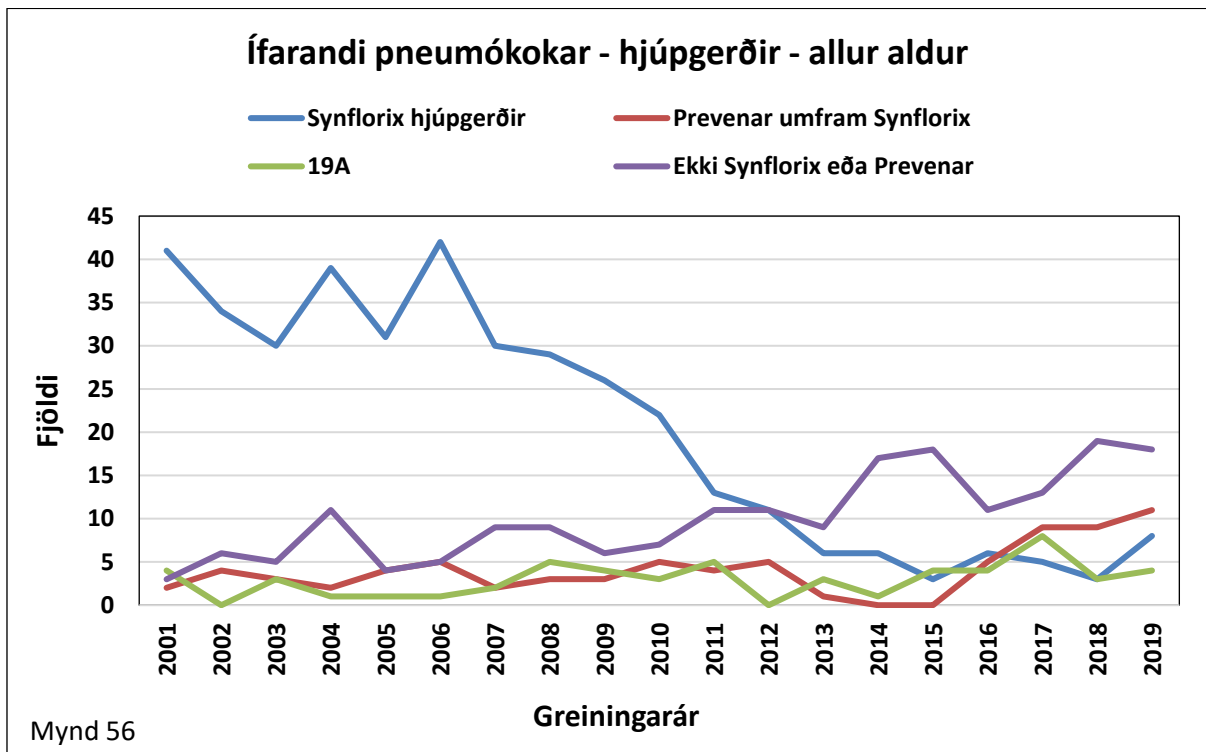
Ífarandi pneumókokkasýkingar á Íslandi

Ífarandi pneumókkasýkingar voru gerðar tilkynningarskyldar árið 2009 í aðdraganda bólusetninga með tengdu pneumókokkabóluefni en almennar ungbarnabólusetningar gegn sjúkdómnum hófust vorið 2011. Framan af dró úr nýgengi ífarandi pneumókokkasýkinga eftir að bólusetningin hófst meðal ungra barna. Fjöldi þeirra sem létust af völdum ífarandi pneumókokkasýkingar frá 2011 og hlutfall þeirra sem létust af þeim sem greindust með sjúkdóminn og látist hafa af völdum þeirra eru sýndir á myndum 53 og 54. Á þessu árabili eftir að bólusetning hófst hefur enginn látist undir 20 ára aldri. Dánartíðnin er að jafnaði hæst hæst í aldurshópnum yfir 60 ára aldri.

Breytingar á hjúppgerðum ífarandi pneumókokkasýkinga

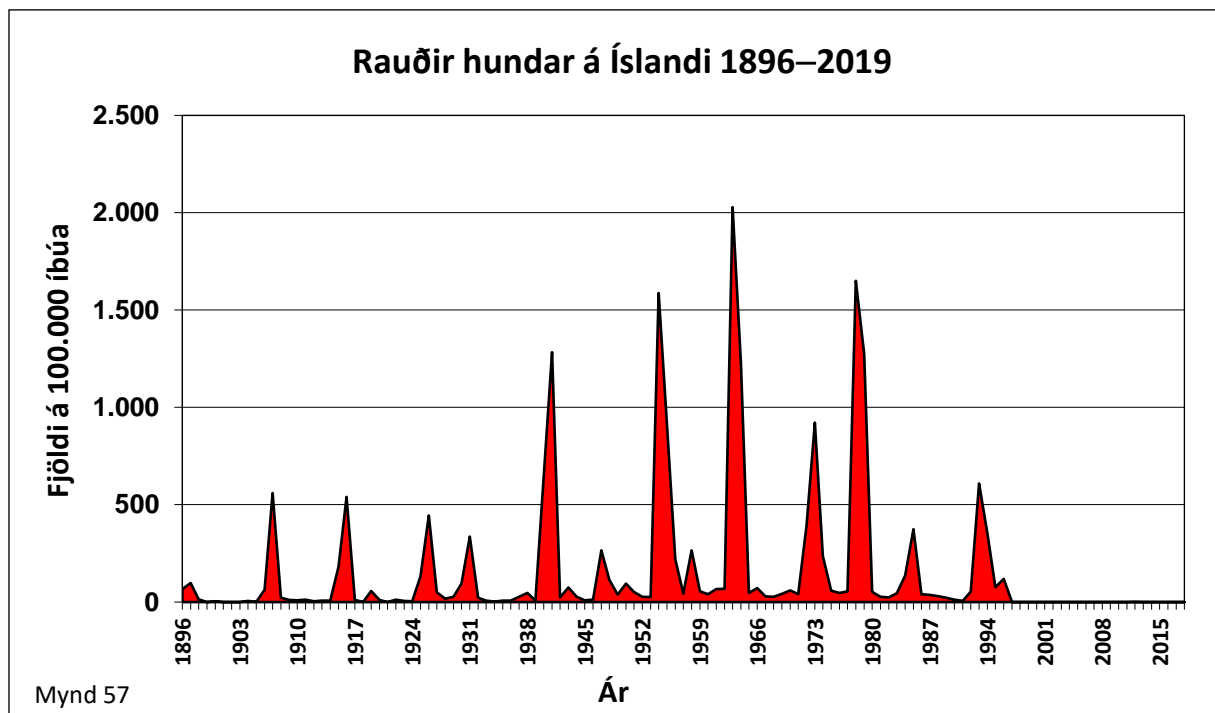
Fylgst hefur verið með hjúppgerðum ífarandi pneumókokkasýkinga hér á landi um langt árabil á sýkla- og veirufræðideild Landspítala. Samkvæmt gögnum þaðan hefur góður árangur náðst í að draga úr sýkingum af völdum þeirra hjúppgerða sem bóluefnið Synflorix® vinnur gegn í öllum aldurshópum. Aukningin hefur orðið í sýkingum af völdum hjúppgerða þar sem mótefnavaka er ekki að finna í bóluefnunum Synflorix® og Prevenar 13® hjá einstaklingum 60 ára og eldri. Þá hefur ekki orðið marktæk aukning í sýkingum af völdum hjúppgerð 19A en mótefnavaka gegn henni er að finna í Prevenar en ekki Synflorix.

Rauðir hundar á Íslandi

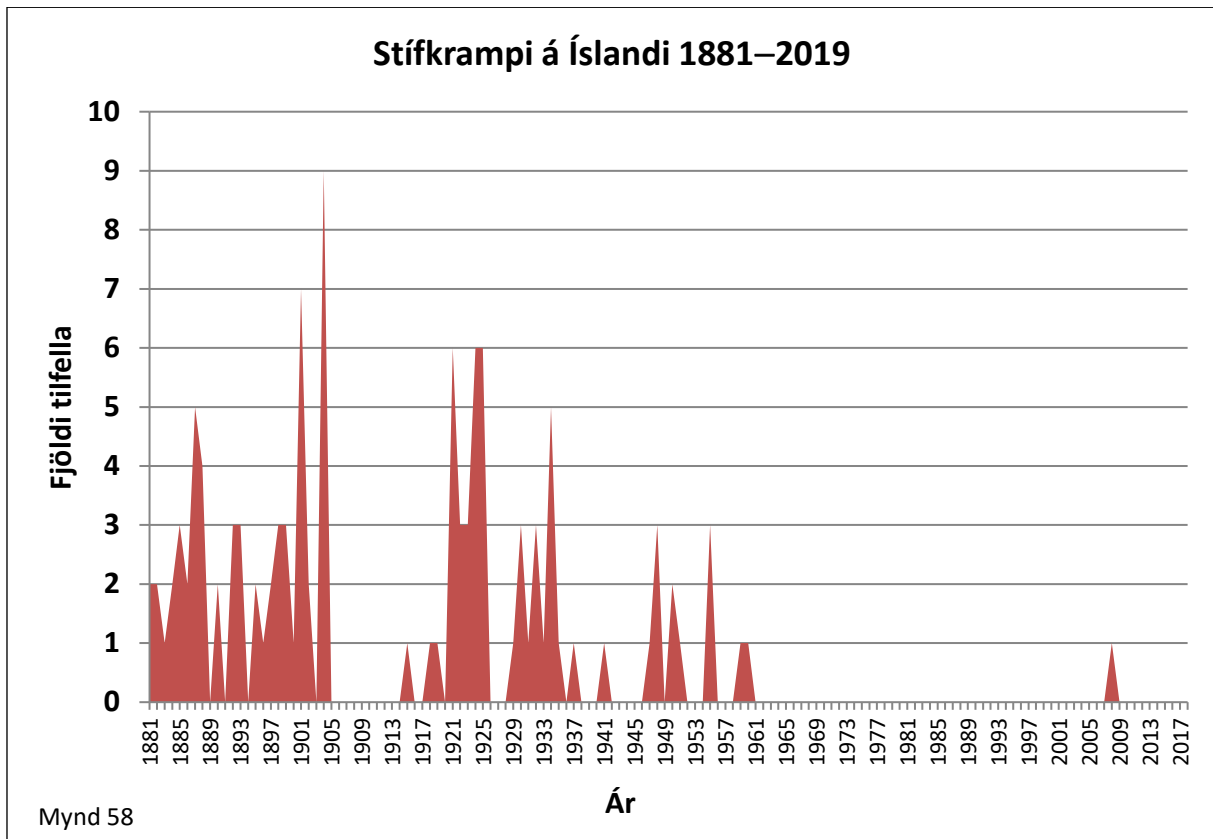
Rauðir hundar gengu í faröldrum alla 20. öldina og ollu tíðum fósturskaða⁸². Árið 1977 hófst áttak sem miðaði að því að koma í veg fyrir sýkingu af völdum rauðra hunda hjá þunguðum konum og þannig koma í veg fyrir fósturskaða af völdum sjúkdómsins. Hafin var rannsókn á ónæmisástandi gegn rauðum hundum hjá 12 ára stúlkum og þær stúlkur bólusettar sem ekki greindust með mótefni gegn veirunni. Þessum bólusetningum var ekki ætlað að útrýma rauðum hundum eða faröldrum af völdum þeirra heldur að ná til þeirra stúlkna sem ekki höfðu fengið náttúrulegt ónæmi gegn sjúkdómnum og hindra þannig fósturskaða af völdum rauðra hunda⁸³.

Árið 1989 hófst almenn ungbarnabólusetning gegn rauðum hundum, mislingum og hettusótt við 18 mánaða aldur og árið 1997 var ákveðið að endurbólusetja börn 9 ára að aldri. Var þetta gert til að binda fyrr enda á rauðu hunda faraldur sem hófst 1992 og gekk meðal óbólusettra einstaklinga. Síðustu tilfelli af rauðum hundum greindust árið 1996 þar til tveir fullorðnir einstaklingar greindust með sjúkdóminn á árinu 2012 og hafði annar líklega smitast erlendis. Báðir voru óbólusettir. Á árunum 2013–2019 hafa engin tilfelli af rauðum hundum greinst á Íslandi.

Stífkrampi á Íslandi

Stífkrampi var alvarlegt vandamál hér á landi áður fyrr og olli hárrí dánartíðni ungbarna (ginklofi), einkum í Vestmannaeyjum á 19. öld⁸⁴. Stífkrampi er af völdum eitrefnis sýkilsins *Clostridium tetani*. Sýkilinn er að finna víða í jarðvegi og gripasaur. Bólusetning gegn stífkrampa hófst hér á landi árið 1952 og var orðin almenn frá 1955. Engin tilfelli höfðu verið skráð hér á landi frá 1960 þar til sjúkdómurinn greindist í 79 ára gömlum bónda árið 2008 hér á landi⁸⁵. Í Heilbrigðisskýrslum er þess getið að lækna hafi stundum slegið slöku við að tilkynna um stífkrampa í nýburum⁸⁶. Ekki kom alltaf fram hvort viðkomandi hafi látist úr stífkrampa en ljóst er að dánartíðnin í sjúkdómnum hafi verið yfir 80%. Þeir lifðu helst af sem fengu húðsýkingu af völdum *C. tetani*.

Framkvæmd bólusetninga

Samkvæmt lögum um ónæmisaðgerðir nr. 36/1950 skyldi börnum boðin bólusetning („skyldi gera kost bólusetninga“) gegn barnaveiki, kikhósta og „öðrum sóttum er til greina koma hér á landi ef virk ónæmisaðgerð verður kunn.“ Bólusetning gegn bólusótt var þá skylda. Eftir því sem fram leið bættust við bólusetningar s.s. gegn lömunarveiki, stífkrampa, *Haemophilus influenzae* gerð b í hinum almennu bólusetningum barna 3, 5 og 12 mánaða gamla, bólusetning gegn rauðum hundum, mislingum og hettusótt 18 mánaða og 12 ára barna og bólusetning gegn meningókokkasjúkdómi C við 6 og 8 mánaða aldur. Síðast bættist við bólusetning gegn pneumókokkasýkingum sem hófst á Íslandi í apríl 2011. Var þess vænst að alvarlegum pneumókokkasýkingum í börnum mundi fækka um allt að 70%, miðeyrna-bólgu um allt að 25%, lungnabólgu um allt að 30% og að draga myndi úr sýklalyfjaávisunum til barna um allt að 25%.

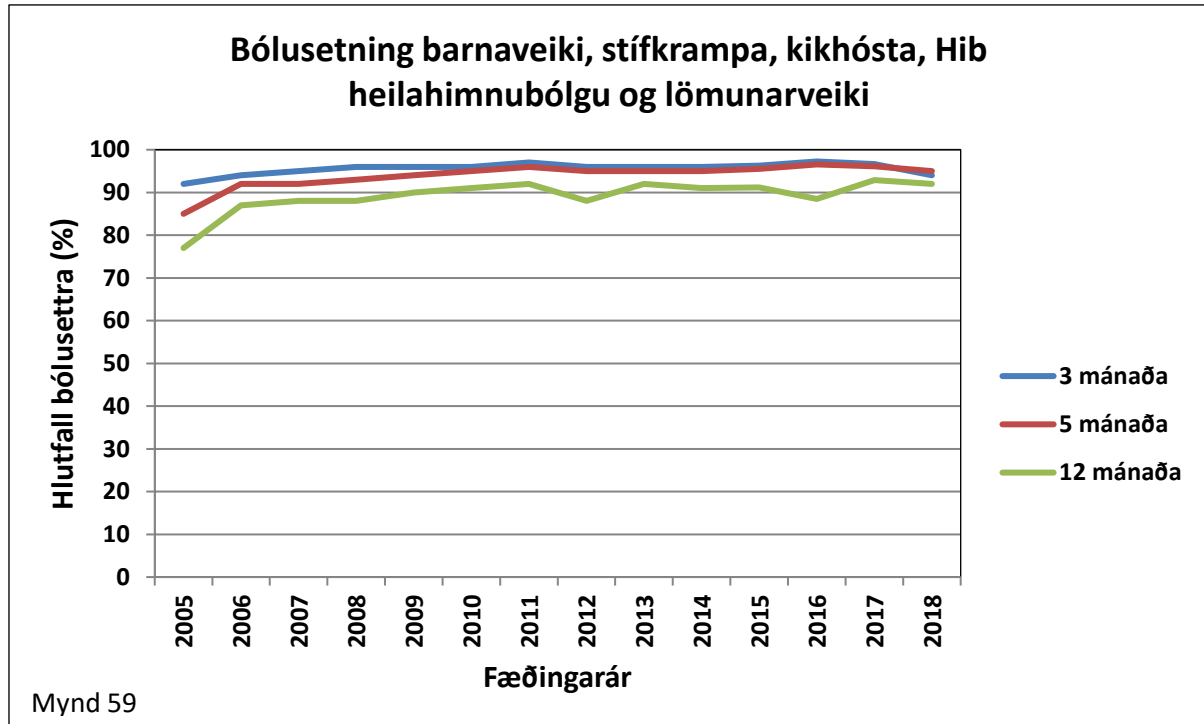
Þann 1. september 2011 hófst almenn bólusetning á Íslandi gegn HPV (*Human Papilloma Virus*). Veturinn 2011–2012 voru 12 og 13 ára stúlkur (fæddar 1998 og 1999) bólusettar en upp frá því hafa 12 ára stúlkur verið bólusettar árlega. Á Íslandi greinast árlega hundruð kvenna með forstigsbreytingar leghálskrabbameins og um 17 konur með leghálskrabbamein. Með bólusetningunni má búast við að koma megi í veg fyrir um 40–50% forstigsbreytinga og 60–70% leghálskrabbameins. Þar sem að leghálskrabbamein myndast oftast 10–20 árum eftir sýkingu af völdum HPV þá mun líða langur tími þar til árangur bólusetningarinnar kemur í ljós hvað varðar leghálskrabbamein. Styttri tími mun líða þar til árangur sést hvað varðar forstigsbreytingar leghálskrabbameins. Því er lögð áhersla á nauðsyn þess að konur haldi áfram að mæta í krabbameinsleit eins og opinberar leiðbeiningar segja til um.

Um bólusetningar er fjallað í reglugerð nr. 221/2001 með síðari breytingum, sbr. reglugerð nr. 904/2013.

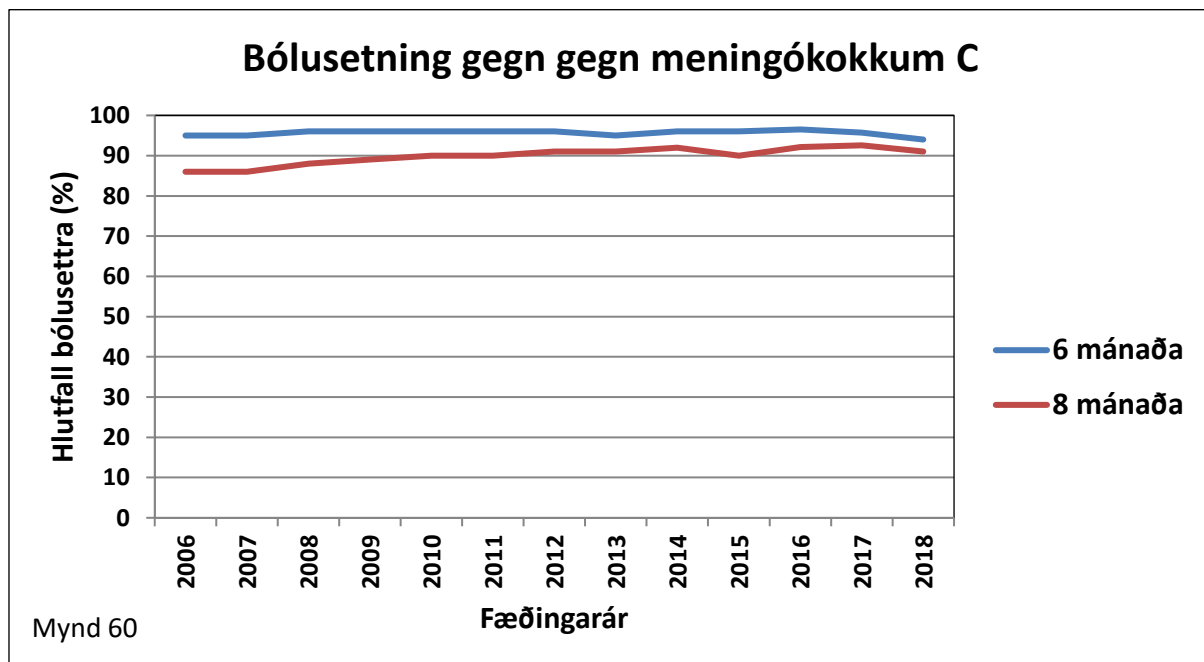
Pátttaka í bólusetningum

Bólusetningar barna 2019 í samanburði við fyrri ár

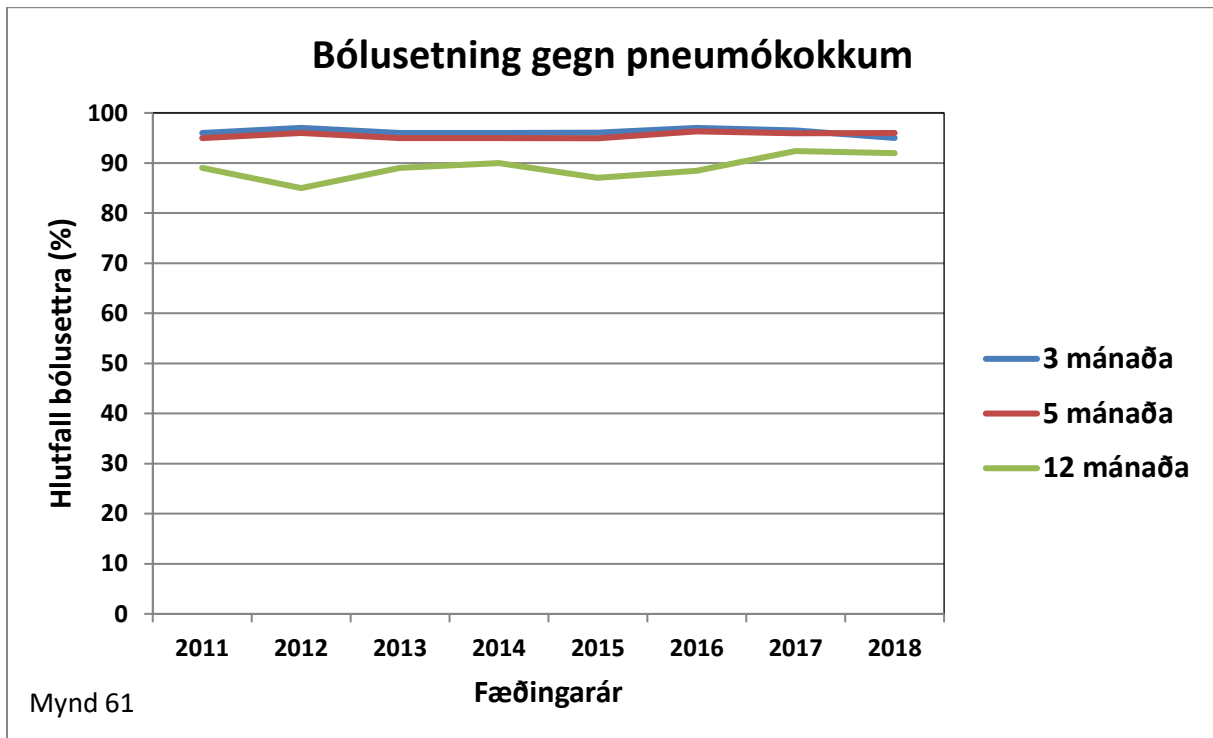
Bólusetning gegn barnaveiki, stífkrampa, *Haemophilus influenzae* gerð b (Hib) og lömunarveiki

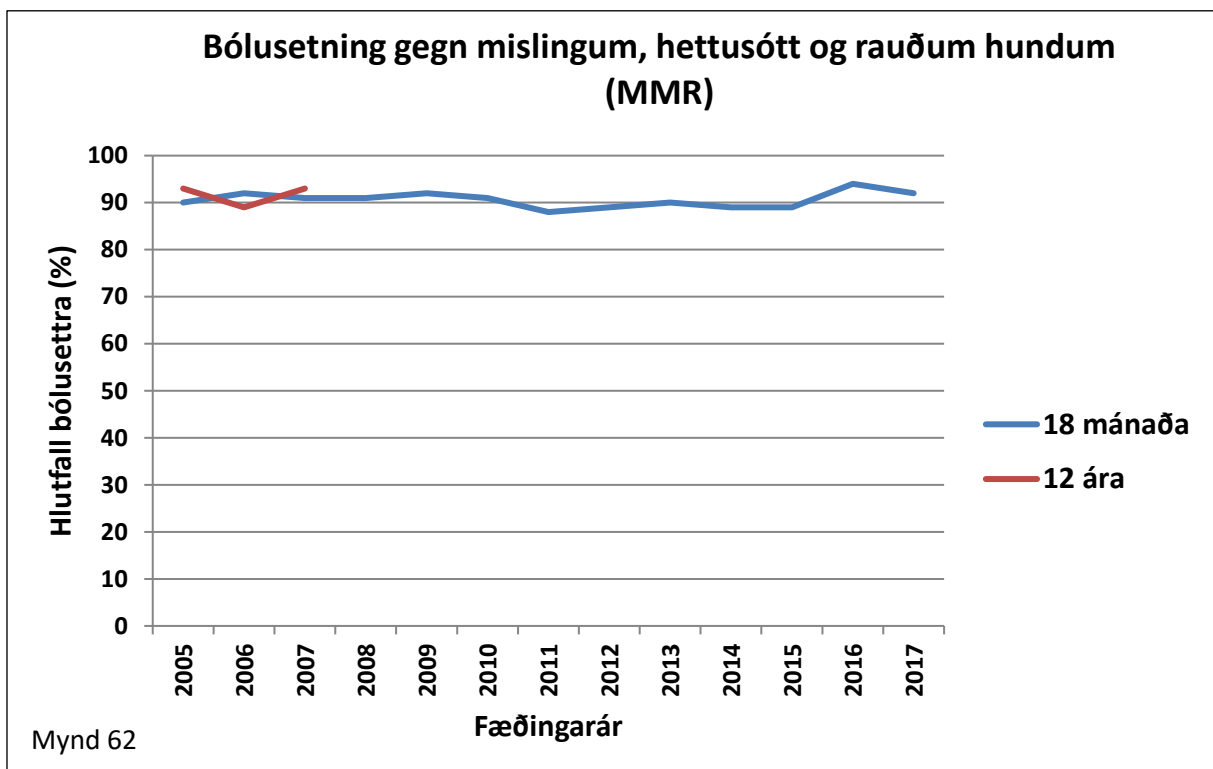
Bólusetning gegn meningókokkasjúkdómi C

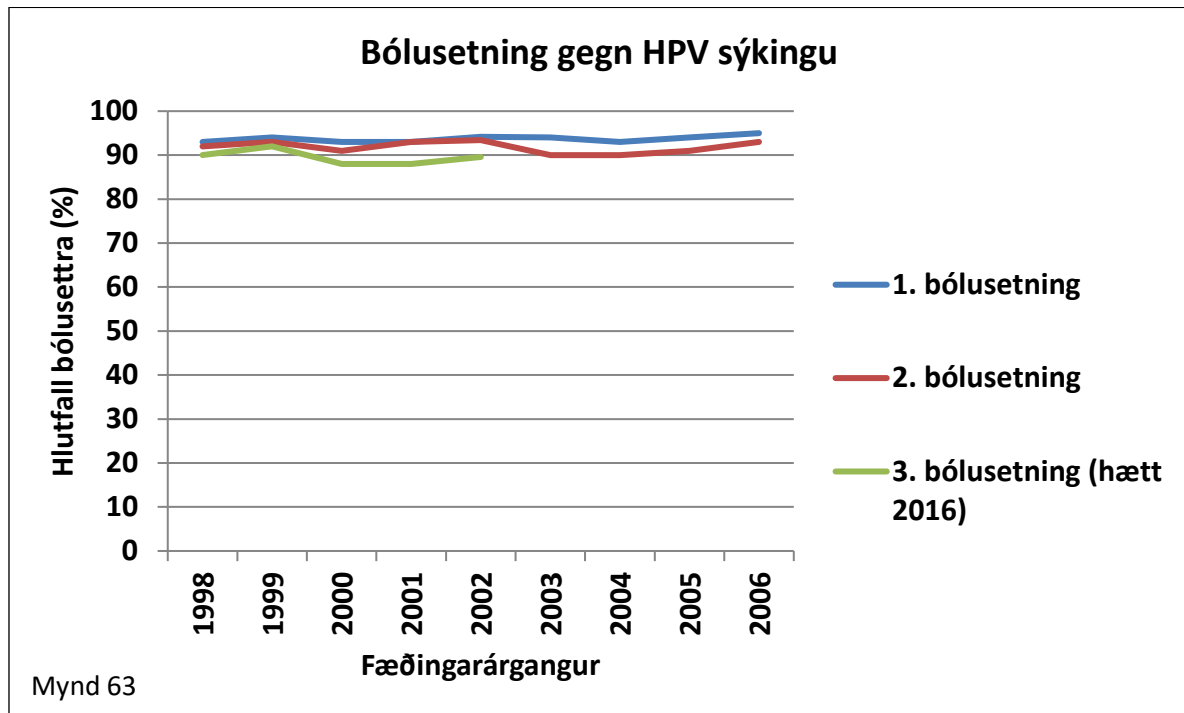
Bólusetning gegn pneumókokkasjúkdómi

Bólusetning gegn mislingum, hettusótt og rauðum hundum

Bólusetning gegn vörtuveirum (HPV) og leghálskrabbameini

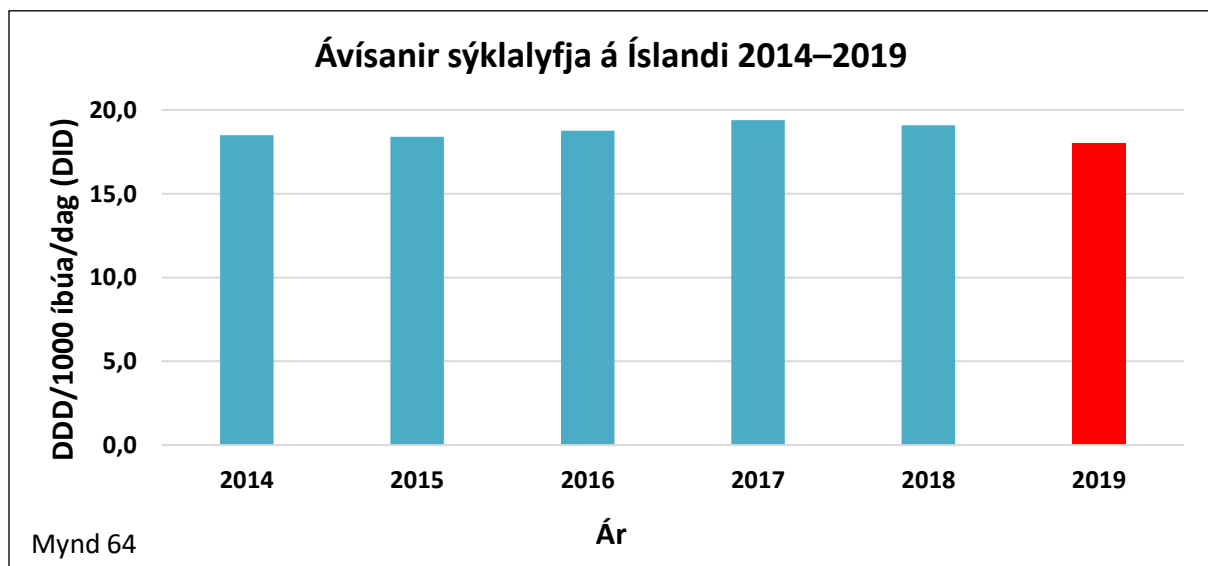

Sýklalyfjanotkun og sýklalyfjaónæmi

Í skýrslu sóttvarnalæknis og samstarfsaðila um sýklalyfjanotkun og sýklalyfjaónæmi baktería í mönnum og dýrum á Íslandi 2019 er ítarlega gerð grein fyrir notkun sýklalyfja og ónæmi sýkla fyrir sýklalyfjum.

Sýklalyfjanotkun

Ávísunum sýklalyfja fækkaði lítilsháttar (3,4%) árið 2019 miðað við árið á undan. Skýrist það af því að ávísunum utan sjúkrastofnana hefur fækkað nokkuð.

Sýklalyfjaónæmi

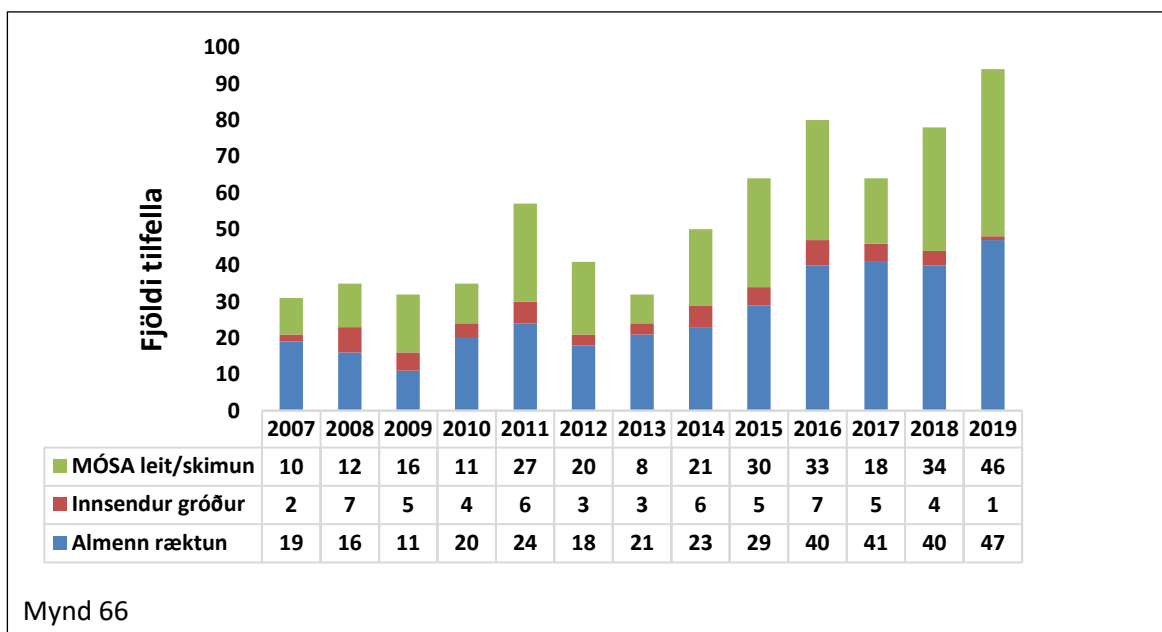
Breiðvirkir betalaktamasamyndandi sýklar (ESBL)

Árið 2019 greindust breiðvirkir betalaktamasamyndandi sýklar (ESBL) í 493 einstaklingum. Um er að ræða talsverða aukningu á undanförunum árum.

Metisillín ónæmur stafýlókokkus aureus (mósa)

Árið 2019 greindust mósar í 94 tilvikum í fyrsta sinn, þar af voru 46 vegna skimunar⁸⁷. Eins og fram kemur á mynd 64 er umtalsverð aukning á fjölda tilfella úti í samfélaginu.

Vankómýsín ónæmir enterókokkar (VÓE)

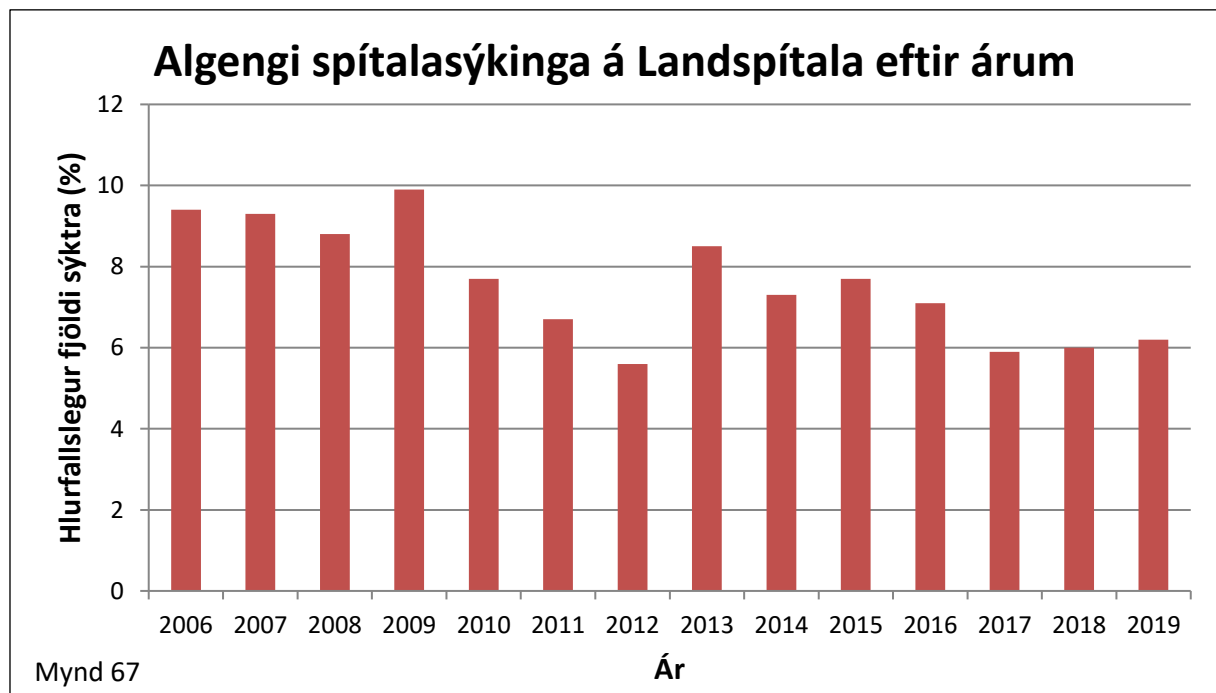
Á árinu 2019 greindust 22 einstaklingar á Landspítala sem dvalið höfðu á sjúkrahúsum erlendis með vankómýsín ónæma enterókokka.

Sýkingar í tengslum við veitingu heilbrigðisþjónustu

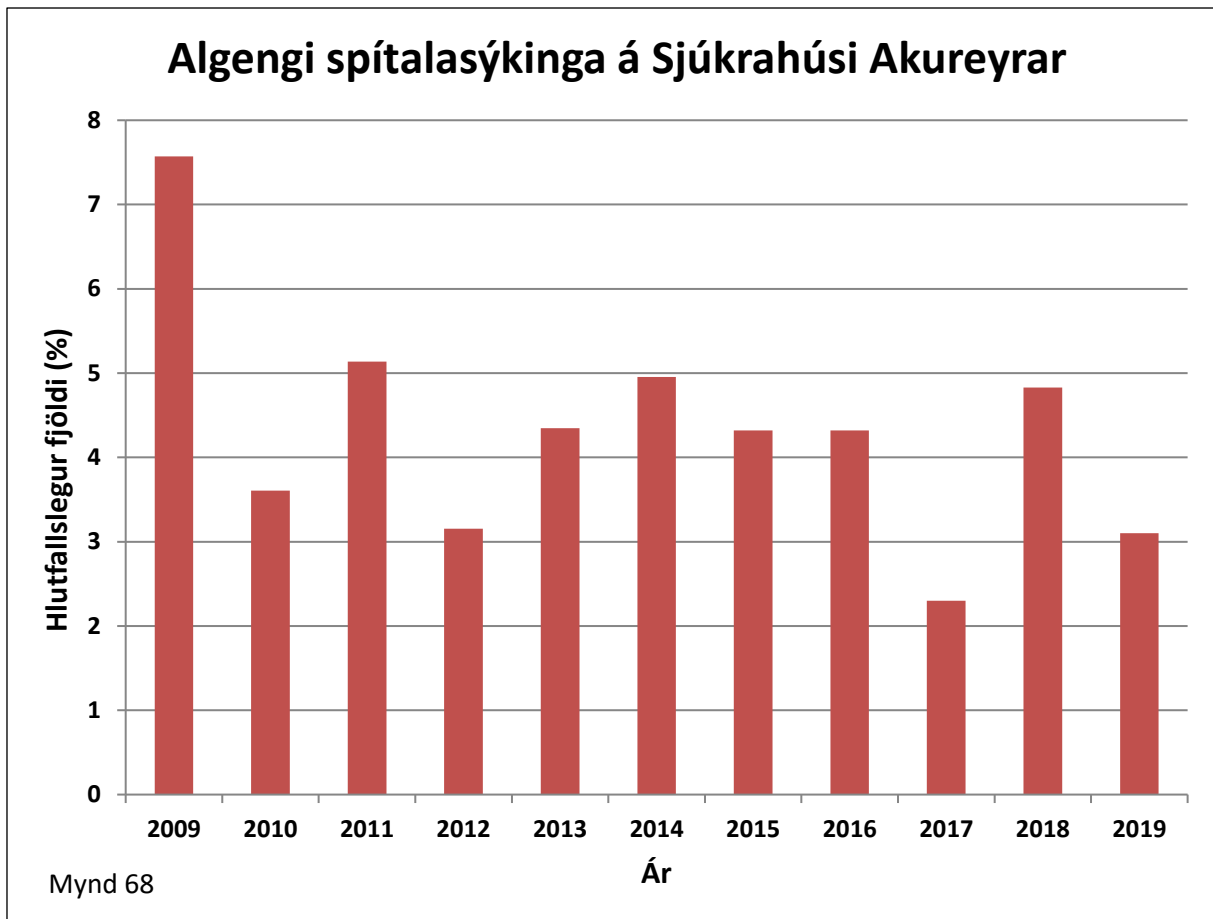
Reglubundin skráning spítalasýkinga hefur farið fram á Landspítala og á Sjúkrahúsi Akureyrar (SAK) um langt árabil. Sýkingavarnadeild Landspítala er með umfangsmikla algengisskráningu á spítalasýkingum innan spítalans annars vegar og nýgengisskráningu vegna valinna aðgerða svo sem keisaraskurða hins vegar.

Samkvæmt reglugerð um skýrslugerð vegna sóttvarna ber að senda sóttvarnalækni tilkynningar um sýkingar í tengslum við veitingu heilbrigðisþjónustu og er unnið að því að skilgreina hvað tilkynna skuli.

Á Landspítala (LSH) hefur algengi spítalasýkinga verið skráð á þriggja mánaða fresti frá árinu 2006. Skráð var á lyflækningadeildum í Fossvogi, á Hringbraut og á Grensás og öllum skurðlækningadeildum, nema barnaskurðlækningadeild. Meðaltal hlutfalls sjúklunga á LSH með spítalasýkingar fyrir hvert ár er sýnt á mynd 66. Heldur hefur dregið úr algengi spítalasýkinga sem hefur verið að meðaltali 7,7% undanfarin 13 ár.

Algengi spítalasýkinga á Sjúkrahúsi Akureyrar hefur verið 4,4% að meðaltali undanfarin níu ár þannig að heildaralgengið árið 2019 reyndist undir meðaltalinu.

Atburðir af völdum eitufna og geislavirkra efna

Á árinu 2019 voru engir bráðir atburðir skráðir af völdum eitufna og geislavirkra efna sem komu til kasta sóttvarnalæknis.

Atburðir af völdum eitufna og geislavirkra efna sem ógna almannaheill eru tilkynningarskyldir samkvæmt sóttvarnalögum. Það er í samræmi vil alþjóðaheilbrigðisreglugerðina og lögleidd var hér á landi árið 2007.

Á undanförunum árum hafa eftirfarandi atburðir komið á borð sóttvarnalæknis:

Díoxín

Í árslok 2010 mældist díoxín yfir leyfilegum mörkum í kúamjólkursýni frá bæ á Vestfjörðum í námunda við brennsluofn. Á Íslandi höfðu fjórir brennsluofnar mælst með há gildi díoxíns í útblæstri. Í mars 2011 var safnað blóðsýnum frá íbúum í námunda við ofnana og starfsmönnum við ofnana. Einnig var safnað viðmiðum frá íbúum í Reykjavík. Auk díoxíns var blýmagn mælt, en blý er einnig mælikvarði á mengun frá umhverfi. Meginniðurstöður þessarar könnunar voru að starfsmenn við brennsluofna höfðu vísbendingu um vægt aukið mengunarálag sem þó var vel innan þeirra marka sem ætla má að valdi heilsutjóni.

Gosaska

Þann 14. apríl 2010 hófst eldgos í Eyjafjallajökli sem stóð yfir í 6 vikur með miklu öskufalli einkum í byggð suður af jöklinum. 207 íbúar á bæjum sunnan við jökulinn voru rannsakaðir af læknum með m.a. öndunarmælingum. Niðurstöður þessara rannsókna voru að skammtímaáhrif tengdust ertingu í öndunarvegi og versnun á astma sem þegar var til staðar. Engin áhrif á öndunargetu voru mælanleg miðað við samanburðarhóp. Engin merki voru um alvarleg heilsufarsáhrif. Hlífðargrímur og gleraugu reyndust árangursrík til að verjast einkennum⁸⁸.

Eldgos sem hófst í Grímsvötnum á Vatnajökli 21. maí 2011 stóð skammt yfir og virtist ekki hafa teljanleg heilsufarsleg áhrif.

Slys í kjarnorkuverinu Fukushima Daiichi

Í mars 2011 tilkynntu japönsk yfirvöld Alþjóðakjarnorkumálastofnuninni (IAEA) að kviknað hefði í geymslu fyrir notað eldsneyti við kjarnakljúf númer 4 í Fukushima Daiichi kjarnorkuverinu, en það tókst brátt að slökkva eldinn. Geislavirk efni bárust við þetta beint út í andrúmsloftið. Að mati Geislavarna ríkisins bentu niðurstöður mælinga á geislun ekki til að um víðtæka alvarlega geislaþengun hefði verið að ræða og svæði þar sem heilsufarslegrar áhættu gætir sé mjög takmarkað. Nokkrir tugir Íslendinga voru staðsettir í nokkurri nánd við kjarnorkuverið. Sóttvantalæknir hafði milligöngu um að tryggja aðgengi að joðtöflum til forvana ef á þyrfti að halda.

Kvikasilfur

Í desember 2012 hélt sóttvantalæknir fund með læknum Landspítala og sérfræðingum í eiturefna- og matvælafræði vegna hækkaðra gilda kvikasilfurs (Hg) sem mældist í blóði tveggja einstaklinga á árinu. Þessi gildi reyndust talsvert lægri en hættumörk fyrir eitrun. Endurteknar mælingar á blóði þessara einstaklinga samrýmdust ferli sem sjá má eftir neyslu matvæla sem innihalda lífrænt kvikasilfur. Rannsókuð voru blóðsýni frá fleiri einstaklingum frá sama svæði og viðmiðunarhópum. Sú rannsókn leiddi ekki í ljós skýringu á þessum hækkuðu mæligildum kvikasilfurs.

Brennisteinsdíoxíð

Rannsókn á heilsufarslegum afleiðingum mengunar eldgossins í Holuhrauni hófst á árinu 2015 í samvinnu við Miðstöð lýðheilsuvísinda við HÍ, lungnalækningadeild Landspítala, Umhverfisstofnun og Veðurstofu Íslands⁸⁹. Niðurstöður þessarar rannsóknar bentu til að brennisteinsdíoxíð í háum styrk við gosstöðvarnar hafi valdið ertingu í öndunarvegum meðan á dvöl þar stóð og gengið hratt til baka eftir að þaðan var komið. Á þessu var þó einstaklingsbundinn munur en enginn var með merki um skerta öndunarstarfsemi eða bólgu í lungum nokkrum dögum eftir dvöl við gosstöðvarnar. Almennt var ekki hægt að merkja víðtæk áhrif brennisteinsdíoxíðs á heilsu almennings. Að vísu sást aukin aðsókn til heilbrigðisstofnana vegna öndunarfæraeinkenna og sala astmalyfja jókst með aukinni mengun en þetta má að stórum hluta skýra af hvatningu opinberra aðila til einstaklinga með undirliggjandi öndunarfærasjúkdóma um að birgja sig upp af lyfjum. Engar tilkynningar um alvarleg atvik vegna mengunar af völdum brennisteinsdíoxíðs bárust heilbrigðisyfirvöldum á meðan gosinu stóð.

Loftgæði við áramót

Eftir áramótin 2017–2018 varð mikil mengun á höfuðborgarsvæðinu af völdum skotelda en mælingar voru gerðar á sjö stöðum. Hæst mældist skammtímastyrkur svifryks á mælistöð við Dalsmára í Kópavogi um 4.500 µg/m³ (10 mínútna gildi) og hefur aldrei mælst svo mikil mengun á höfuðborgarsvæðinu frá upphafi mælinga. Þess ber að geta að heilsuverndarmörk fyrir svifryk (PM10) samkvæmt reglugerð nr.

920/2016 eru 50 µg/m³ á sólarhring. Einnig var styrkur SO₂ hærri en hefur verið undanfarin áramót en var þó ekki yfir heilsuverndarmörkum.

Sala á skoteldum hefur aukist mikið á undanförunum árum. Árið 1995 voru seld um 150 tonn en mest var salan árið 2007 en þá voru seld yfir 1.000 tonn af skoteldum. Í lok ársins 2017 var salan yfir 600 tonn. Einnig er rétt að spyrja þeirrar spurningar hvort veðurfar sé að breytast þannig að meiri líkur séu á uppsöfnun mengunar. Á síðustu 30 árum hefur aðeins um þrenn áramót verið vindhraði undir 2 m/s en þau eru öll eftir árið 2009.

Sóttvarnalæknir kannaði heilsufarsáhrif hjá mönnum af völdum mengunarinnar áramót 2017–2018 og kom í ljós að á bráðamóttöku Landspítala greindust 10 einstaklingar með öndunarfæraeinkenni sem rakin voru til mengunarinnar og innan Heilsugæslu höfuðborgarsvæðisins greindust einnig um 10 einstaklingar með öndunarfæraeinkenni. Allir einstaklinganna voru fullorðnir og flestir með undirliggjandi lungnasjúkdóma. Engin dauðsföll voru rakin til mengunarinnar.

Heilsufarsáhrif voru ekki greind á öðrum heilsugæslusvæðum á landinu.

Reglugerðir sem varða tilkynningarskylda sjúkdóma

Reglugerð um bólusetningar nr. 221/2001 sbr. breytingu nr. 904/2013.

Reglugerð nr. 221/2012 um skýrslugerð vegna sóttvarna sbr. breytingu nr. 816/2012.

Skilgreiningar Evrópusambandsins á sjúkdómstilvikum gilda á Íslandi.

DECISIONS
COMMISSION IMPLEMENTING DECISION
of 8 August 2012

amending Decision 2002/253/EC laying down case definitions for reporting communicable diseases to the Community network under Decision No 2119/98/EC of the European Parliament and of the Council

(notified under document C(2012) 5538)

(Text with EEA relevance)

(2012/506/EU)

THE EUROPEAN COMMISSION,
HAS ADOPTED THIS DECISION:

Article 1

The Annex to Decision 2002/253/EC is replaced by the Annex to this Decision.

Article 2

This Decision is addressed to the Member States.

Done at Brussels, 8 August 2012.

For the Commission
John DALLI
Member of the Commission

Tilkynningarskyldir sjúkdómar 2018–2019

	2018 Fjöldi	2018 á 100.000	2019 Fjöldi	2019 á 100.000
Alnæmi	1	0	4	1
Bandormslirfusýki (Cysticercosis)	0	0	0	0
Barnaveiki	0	0	0	0
Beinbrunasótt (dengue)	1	0	4	0
Berklar	8	4	13	4
Blæðandi veiruhitasóttir	0	0	0	0
Bólusótt	0	0	0	0
Bótúlismi	0	0	0	0
Bráð sjúkdómseinkenni af völdum eitrefna og geislavirkra efna	0	0	0	0
Breiðvirkir betalaktamasamyndandi sýklar (ESBL)	249	90	493	138
Chikunguya veirusýking	0	0	0	0
Córónaveirulungnabólga	0	0	0	0
Creutzfeldt Jakobs veiki/afbrigði	0	0	0	0
Enterohaemorrhagisk E. coli sýking	3	1	27	7
Giardiasis	25	8	16	4
Gulusótt	0	0	0	0
Haemofilus influenzae sýking b	0	0	0	0
Hettusótt	3	2	4	1
Hérasótt (tularemia)	0	0	0	0
HIV-sýking (human immunodeficiency virus)	38	8	31	9
Holdsvæiki	0	0	0	0
Huldusótt (Q-fever)	0	0	0	0
Hundaæði	0	0	0	0
Inflúensa A(H1N1) 2009	57	16	166	46
Inflúensa A(H3)	184	53	215	61
Ífarandi Haemophilus influenzae sýking	3	0	8	2
Ífarandi pneumókokkasýkingar	31	5	42	12
Jersínúsýking	3	0	2	1
Kampýlóbactersýking	145	35	136	38
Kikhósti	15	6	6	2
Klamydíusýking	1848	642	1793	504

Tilkynningarskyldir sjúkdómar 2018–2019

	2018 Fjöldi	2018 á 100.000	2019 Fjöldi	2019 á 100.000
Kólera og kólerulíkar sýkingar	0	0	0	0
Launsporasýking (cryptosporidium sýking)	18	5	9	3
Legíónellusýking	5	1	4	1
Lekandi	105	30	121	34
Leptóspirusýking	0	0	0	0
Lifrabólga A	1	0	2	1
Lifrabólga B (bráð, viðvarandi)	45	13	48	13
Lifrabólga C	73	21	107	30
Lifrabólga D og E	0	0	1	0
Listeríusýking	2	1	4	1
Lömunarveiki	0	0	0	0
Malaría	3	1	4	1
Meningókokkasjúkdómur, ífarandi	0	0	0	0
Metisillín ónæmur stafýlókoccus aureus (MÓSA)	80	23	35	11
Miltisbrandur (anthrax)	0	0	0	0
Mislingar	0	0	9	3
Mítílbotin heilsbólga (tick borne viral encephalitis)	0	0	0	0
Óvæntir atburðir sem ógnað geta heilsu manna	0	0	0	0
Rauðir hundar	0	0	0	0
Salmonellusýking	61	18	51	14
Sárasótt	22	6	38	11
Sígellusýking	4	1	4	1
Stífkrampi	0	0	0	0
Sullaveiki	0	0	0	0
Svarti dauði	0	0	0	0
Toxóplasmasýking (meðfædd)	0	0	0	0
Taugasjúkdómur vegna borrelia burgdoferi (lyme borreliosis)	0	0	0	0
Taugaveiki/taugaveikibróðir	1	0	1	0
Tríkínusýking	0	0	0	0
Vankomýsín ónæmir enterókokkar	9	3	22	6
Vesturnílarveirusótt	0	0	0	0
Zíkaveirusýking, áunnin eða meðfædd	0	0	0	0
Öldusótt	0	0	0	0

Starfsemi sóttvarnalækis 2019

Megináherslur

Samkvæmt sóttvarnalögum nr. 19/1997 þá felast ábyrgð og starfsskyldur sóttvarnalækis einkum í:

- Vöktun ýmissa smitsjúkdóma, eiturefna og geislavirkra efna sem ógnað geta almannaheill með bráðum hætti.
- Úrvinnslu og greiningu upplýsinga ofangreinda sjúkdóma.
- Opinberum viðbrögðum við ofangreindum sjúkdómum (sóttvarnaráðstöfunum).
- Að fylgjast með notkun sýklalyfja og sýklalyfjaónæmi.
- Að skipuleggja og samræma sóttvarnir og ónæmisaðgerðir um land allt.
- Að vera tengiliður við Alþjóðaheilbrigðismálastofnunina (WHO) um málefni er snerta alþjóðaheilbrigðisreglugerðina (IHR) sem tók gildi hér á landi 15.6.2007 og er bindandi sáttmáli aðildarþjóða WHO.
- Að vera landstengiliður við Sóttvarnastofnun Evrópusambandsins (ECDC) og Heilbrigðisöryggisnefnd ESB (HSC).

Á árinu 2019 var lögð áhersla á fjóra meginþætti í starfsemi sóttvarnalækis:

Miðlun upplýsinga

Samkvæmt reglugerð nr. 221/2012 sbr. (breytingu nr. 226/2019.) sem byggir á sóttvarnalögum ber sóttvarnalækni að halda skrá um 60 tilkynningarskylda og 40 skráningarskylda sjúkdóma og atvik. Upplýsingar um þessa sjúkdóma berast til sóttvarnalækis eftir þremur meginleiðum:

- 1) Frá rannsóknarstofum Landspítala (LSH) í sýkla- og veirufræði.
- 2) Frá meðhöndlandi læknum.
- 3) Úr sjúkraskýrslum heilbrigðisstofnana.

Samkvæmt sömu lögum ber sóttvarnalækni að miðla upplýsingum um tilkynningarskylda og skráningarskylda sjúkdóma til innlendra og erlendra samstarfsstofnana, til heilbrigðisyfirvalda og til almennings.

Á árinu 2019 var flutningur upplýsinga frá rannsóknarstofum (sýkla- og veirufræðideildum) LSH til sóttvarnalækis með sjálfvirkum og rafrænum hætti.

Meðhöndlandi lækna þurfa í dag að senda sóttvarnalækni klínískar tilkynningar með faraldsfræðilegum upplýsingum um sjúklinga sem greindir eru með tilkynningarskylda sjúkdóma. Töluverður misbrestur hefur verið á heimtum þessara tilkynninga og eru vonir bundnar við að rafrænt fyrirkomulag sendinganna muni auka heimturnar. Þessi vinna stóð enn yfir á árinu 2019.

Með bættum gagnagrunnum má bæta upplýsingamiðlun til almennings, heilbrigðisstarfsmanna og heilbrigðisyfirvalda. Einnig verður upplýsingagjöf til erlendra samstarfsaðila eins og Sóttvarnastofnunar Evrópu (ECDC) og Alþjóðaheilbrigðismálastofnunarinnar (WHO) auðveldari. Uppbygging gagnagrunna hélt áfram árið 2019.

Farsóttufréttir komu rafrænt út fjórum sinnum á árinu 2019 en í þeim eru birtar upplýsingar um mikilvægustu málefni sóttvarna sem uppi eru á hverjum tíma. Samhliða voru Farsóttufréttir gefnar út rafrænt á ensku undir heitinu EPI-ICE.

Sóttvarnalæknir gefur einnig út ítarlega [farsóttaskýrslu](#) á hverju ári en í henni má fá ítarlegt yfirlit yfir faraldsfræði ýmissa smitsjúkdóma og aðra sjúkdóma sem til sóttvarna heyra og aðra starfsemi sem innt er af hendi á sóttvarnasviði.

Á árinu 2019 voru einni gefnar út [skýrslur um þátttöku í almennum bólusetningum á árinu 2018](#), og sýklalyfjanotkun og sýklalyfjaónæmi á árinu 2018.

Veturinn 2018–2019 birti sóttvarnalæknir vikulegar fréttir um faraldsfræði influensu og upplýsingar um öndunar- og meltingarfærasýkingar í samfélaginu.

Breytingar á skráningar- og tilkynningarskyldum sjúkdómum

Ráðherra gerði á árinu 2019 nokkrar breytingar á reglugerð nr. 221/2012 um skýrslugerð vegna sóttvarna. Í reglugerðinni eru tilgreindir þeir smitsjúkdómar eða sjúkdómar af völdum eitrefna og geislavirkra efna sem eru skráningarskyldir. Af skráningarskyldum smitsjúkdómum eru þeir sjúkdómar tilkynningarskyldir sem ógnað geta almannaheill. Þær breytingar sem gerðar voru á reglugerðinni voru að færa tilkynningu um sýkingar í tengslum við aðgerðir á heilbrigðisstofnunum yfir í flokk skráningarskyldra sjúkdóma. Jafnframt var bætt við nokkrum sjúkdómum í flokk tilkynningarskyldra sjúkdóma svo sem zikaveirusýkingu, beinbrunasótt (dengue) og chikungunya í samræmi við ákvörðun Evrópu-sambandsins um sjúkdómsskilgreiningar sem hefur gildi á Evrópska efnahagssvæðinu. HIV-sýking er eins og áður tilkynningarskyld. Vakin er athygli á því að alnæmi, sem er lokastig HIV-sýkingar er tilkynningarskyld ástand.

Virkjun heilsugæslu

Í reglugerð nr. 387/2015 er kveðið á um tilnefningu yfirlækna heilsugæslustöðva á Íslandi sem skulu vera ábyrgir fyrir sóttvörnum í sínu umdæmi undir stjórn sóttvarnalæknis. Sjö yfirlæknar heilbrigðis-umdæma eru skipaðir umdæmislæknar sóttvarna og þeim til aðstoðar eru heilsugæslulæknar tilnefndir sem svæðislæknar sóttvarna. Með þessu fyrirkomulagi er hægt að virkja heilsugæsluna betur við útfærslu sóttvarna og skapa þannig möguleika á markvissari aðgerðum við að hefta útbreiðslu hættulegra smitsjúkdóma í samfélaginu.

Reglulegir fundir með umdæmis- og svæðislæknum sóttvarna hófust á árinu 2017 og héldu þeir áfram á árinu 2019. Stefnt er að áframhaldi slíkra funda á árinu 2020 í formi fjarfunda og með hefðbundnu fundarhaldi.

Sýkingavarnir

Mikilvægur þáttur í starfsemi sóttvarnalæknis er stefnumótun um sýkingavarnir og sinna ráðgjöf til heilbrigðisstarfsfólks og almennings. Á árinu voru gefnar út leiðbeiningar um skimun, smitrakningu og sýkingavarnir vegna sýklalyfjaónæmra baktería í heilbrigðisþjónustu og gilda þær á sjúkrahúsum, dvalar- og hjúkrunarheimilum, endurhæfingastofnunum, heilsugæslu og heimahjúkrun og sjúkrahúsum. Á árinu var unnið að gerð sex fræðslumyndbanda sem höfð verða á vef embættis landlæknis og fjalla þau um grundvallarvarúð gegn sýkingum, handhreinsun, hlífðarbúnað, einangrun á heilbrigðisstofnunum, ónæmar bakteríur í heilbrigðisþjónustu og myndband um höfuðlús og kemmingu.

Viðbragðsáætlanir

Í sóttvarnalögum nr. 19/1997 er kveðið á um að sóttvarnalæknir sé ábyrgur fyrir opinberum og almennum sóttvarnaaðgerðum vegna smitsjúkdóma, eitrefna, geislavirkra efna og óvæntra atburða sem ógnað geta almannaheill. Í stefnu stjórnvalda í almannavarna- og öryggismálum frá 2015 er kveðið á um að gerð viðbragðsáætlana um sóttvarnir sé í höndum sóttvarnalæknis og eru þær áætlanir hluti af almannavarnakerfinu á Íslandi.

Starfsemi þjóðaröryggisráðs skv. lögum nr. 98/2016 hófst á árinu 2018 og skal eiga samráð við almannavarna- og öryggismálaráð um mál eða atvik sem snerta almannavarnir. Embættismönnum er skylt að mæta á fundi ráðsins sé þess óskað. Sóttvarnalæknir skilaði í lok ársins 2018 áhættumatskýrslu vegna farsóttá og var kynnt á fundi þjóðaröryggisráðs. Árið 2019 var meðal annarra verkefna notað til að fylgja eftir þeim verkefnum sem samkvæmt skýrslunni var talið brýnast að sinna, svo sem endurbótum á skráningu, endurskoðun á vábirgðahaldi lyfja, efla rýni atvika, ljúka gerð fræðslu-myndbanda um persónulegan hlífðarbúnað og hefja vinnu við mat á loftgæðum með tilliti til heilsu. Stýrihópur um loftgæði tók til starfa í janúar 2019 og á fulltrúi sóttvarnalæknis sæti í hópnum. Verkefni hópsins er að fylgja eftir áætlun um loftgæði 2018–2029. Í lögum um almannavarnir nr. 82/2008 er kveðið á um ábyrgð og skyldu einstakra ráðuneyta og undirstofnana þeirra að semja viðbragðsáætlanir í samræmi við lög sem um starfsvið þeirra gilda í samvinnu við ríkislögreglustjóra.

Á árinu 2018 var lokið við gerð [viðbragðsáætlunar sóttvarna alþjóðaflugvalla á Íslandi](#) í samstarfi við almannavarnadeild ríkislögreglustjóra. Haustið 2019 var svo 1. útgáfa CBRNE (eitur, sýklar, geislar) viðbragðsáætlunar gefin út.

Á sama tíma var lokið við að þýða og staðfæra Handbók CBRNE sem ætluð er stuðningur við fyrstu verkefni viðbragðsaðila á menguðum vettvangi þar sem lýðheilsu er ógnað. Handbókin var gefin út á rafrænu formi í árslok 2019 og vinna hófst á sama tíma við útgáfu á prenti og einnig að koma efni bókarinnar inn í smáforrit (App). Handbók CBRNE var fyrst gefin út á Norðurlöndum árið 2014 af norskum og sænskum aðilum. Elísabet Pálmadóttir, efnaverkfræðingur sá um að þýða og staðfæra Handbók CBRNE í samvinnu við ritstjórn CBRNE viðbragðsáætlunarinnar.

[Sniðmát að viðbragðsáætlunum heilbrigðisstofnana, 2. útgáfa](#) kom út á árinu 2018. Töluverðar breytingar voru gerðar á sniðmátinu með það að markmiði að viðbragðsáætlanir heilbrigðisstofnana taki einnig til lýðheilsuógna s.s. hópsýkinga. Fyrri útgáfa sniðmáts var aðeins verkfæri fyrir hópslys. Árið 2019 hófst vinna heilbrigðisstofnana við uppfærslu áætlana samkvæmt nýju sniðmáti.

Notkun sýklalyfja

Á undanförunum árum hefur mikil alþjóðleg umræða verið í gangi um þá hættu sem stafar af dreifingu sýklalyfjaónæmra baktería. Starfshópur heilbrigðisráðherra skilaði [tillögum sínum um aðgerðir hér á landi til að stemma stigu við sýklalyfjaónæmi](#) á árinu 2017.

Á árinu 2019 hélt áfram samvinna sóttvarnalæknis við Heilsugæslu höfuðborgarsvæðisins um aðgerðir sem miða að því að auka skynsamlega notkun sýklalyfja hér á landi. Jafnframt var hafin samvinna við önnur heilsugæslusvæði landsins og Félag íslenskra barnalækna. Meðal annars hefur Þróunarmiðstöð íslenskrar heilsugæslu staðið fyrir fundum með heilsugæslustöðvum á landinu um skynsamlega notkun sýklalyfja í anda sænsku STRAMA leiðbeininganna. Eins og fyrir árið 2017 þá var gerð úttekt á notkun sýklalyfja hjá heimilislæknum og barnalæknum fyrir árið 2018. Efstu læknar fengu síðan send bréf um sína heildarnotkun og hvaða sýklalyf þeir ávísuðu á og hvoru tveggja borið saman við árið á undan og

við kollega. Heildarfjöldi sýklalyfjaávisana barnalækna minnkaði um 16% á milli ára en aðeins um 2% hjá heimilislæknum. Hlutfall ávisana á breið- og þröngvirk sýklalyf var óbreytt.

Fundir og fræðsla

Sóttvarnadagurinn 2019

Þann 18. október 2019 var haldinn árlegur sóttvarnadagur þar sem sóttvarnalæknir og umdæmis- og svæðislæknar bera saman bækur sínar. Farið var yfir mislingafaldurinn vorið 2019 og lærdómar dregur af honum. Þverfagleg vinna með öllu heilbrigðisstarfsfólki er mikilvægt. Spurning hvort breyta þurfi lögum með það að markmiði að aðrar heilbrigðisstéttir komi að skipulagi og samhæfingu sóttvarna. Hver stofnun þarf að eiga sitt skipulag þar sem fram kemur hver er tengiliður við fjölmiðla og fleiri mikilvægar stöður skráðar. Hvað varðar framkvæmdina þá þarf að hugsa betur um þá sem eru settir í heimasóttkví, þegar svona atvik verður. Rætt var um STEC E. coli faraldurinn sumarið í Efstadal II og einnig aðrar hópsýkingar. Fari var yfir bólusetningar og breytingu á þeim, nýjar leiðbeiningar við sýklalyfjaónæmi á sjúkrahúsum og nýjar leiðbeiningar um skimanir í fangelsum.

Fræðsludagur um bólusetningar barna

Þann 30. október 2019 var haldinn árlegur fræðsludagur um bólusetningar barna í tengslum við Fræðadaga heilsugæslunnar. Fjallað var um ýmsa fleti bólusetninga á vel heppnuðum fræðsludegi sóttvarnalæknis og Þróunarmiðstöðvar íslenskrar heilsugæslu. Mættu um 190 heilbrigðisstarfsmenn af öllu landinu. Farið var yfir ýmsar ráðleggingar sóttvarnalæknis um bólusetningar, auk þess sem tekinn var saman árangur úrbóta í skráningu barnabólusetninga undanfarið ár og rætt um verklag og áskoranir við skólabólusetningar.

Norræn ráðstefna um heilbrigðisviðbúnað

Árleg ráðstefna um heilbrigðisviðbúnað Norðurlandþjóðanna var haldin að þessu sinni dagana 18.–19. september 2019 í Vík í Mýrdal. Á fundinn mættu fulltrúar íslenskra viðbragðsaðila og fulltrúar frá öllum Norðurlöndunum, þar með talið frá Grænlandi og Færeyjum. Markmið ráðstefnunnar var að skoða heilbrigðisviðbúnað og viðbrögð í litlum samfélögum þar sem bjargir eru takmarkaðar.

Rýni (After Action Review)

Sumarið 2019 kom upp STEC E. coli sýking á ferðapjónustubæ í Efstadal II á Suðurlandi og í kjölfarið var framkvæmd rýni samkvæmt [aðferðafræði \(AAR\) WHO](#) með hlutaðeigandi viðbragðsaðilum og starfsmönnum Efstadals II. Rýniskýrsla var gerð og ensk útgáfa send til WHO-Europe.

Kynningarfundir um viðbragðsáætlun vegna atburða af völdum eiturefna, sýkla, geislunar, kjarnorku og sprengiefna (CBRNE)

Í nóvember og desember 2019 voru haldnir innleiðingarfundir í öllum lögregluumdæmum landsins um CBRNE. Til þeirra mættu fulltrúar viðbragðsaðila auk fulltrúa frá sveitarfélögum. Farið var yfir viðbragðsáætlun og Handbók CBRNE. Í lok funda voru æfingar haldnar þar sem aðilum gafst tækifæri til að rýna frekar í sín viðbrögð og sinn búnað við atvikum af þessum toga.

Starfsmenn og útgáfa

Starfsmenn sóttvarnalækis á árinu 2019 voru:

Ása St. Atladóttir, verkefnisstjóri

Guðrún Aspelund, sérfræðingur

Guðrún Sigmundsdóttir, yfirlæknir

Haraldur Briem, sérstakur ráðgjafi

Íris Marelsdóttir, verkefnisstjóri

Júlíana Héðinsdóttir, heilbrigðisgagnafræðingur

Kamilla Sigríður Jósefsdóttir, sérfræðingur

Marianna Þórðardóttir, verkefnisstjóri

Þórólfur Guðnason, sóttvarnalæknir

Ritrýndar greinar:

1. **Aspelund G**, Mahdi EM, Rothstein DH, Wakeman DS; American Academy of Pediatrics Section on Surgery's Delivery of Surgical Care Committee. Transitional care for patients with surgical pediatric hepatobiliary disease: choledochal cysts and biliary atresia. *J Gastroenterol Hepatol* 2019; 34(6):966–974.
2. Carlsen HK, Aspelund T, **Briem H**, Gislason T, Jóhannsson T, Valdimarsdóttir U, **Gudnason T**. Respiratory health among professionals exposed to extreme SO₂ levels from a volcanic eruption. *Scand J Work Environ Health*. 2019 Mar 5. pii: 3783. doi: 10.5271/sjweh.3783. [Epub ahead of print].
3. D'Atri F, Arthur J, Blix HS, Hicks LA, Plachouras D, Monnet DL; Targets for the reduction of antibiotic use in humans in the Transatlantic Taskforce on Antimicrobial Resistance. Tatfar Action Group (**T. Gudnason** on behalf of Iceland). *Euro Surveill*. 2019 Jul;24(28). doi: 10.2807/1560–7917.ES.2019.24.28.1800339.
4. Maltezou HC, Botelho-Nevers E, Brantsæter AB, et al. Vaccination of healthcare personnel in Europe: Update to current policies. (**Josefsdottir KE** on behalf of Iceland). *Vaccine*. 2019;37(52):7576–7584. doi:10.1016/j.vaccine.2019.09.061.

Heimildir

- 1 Potter CW. Chronicle of Influenza Pandemics. In Textbook of Influenza. Pp 3–18. Ed. Nicholson KG, Webster RG, & Hay AJ. Blackwell Science Ltd, 1998.
- 2 Heilbrigðisskýrslur Landlæknisembættisins.
- 3 Heilbrigðisskýrslur Landlæknisembættisins 1918.
- 4 Sigurðsson S. Um berklaveiki á Íslandi. Læknablaðið 1976; 62: 3–5.
- 5 Þorvaldsson S., Blöndal Þ, Briem H. Berklar hjá innflytjendum á Íslandi. Læknablaðið 1997; 83: 810–816.
- 6 Sigurðsson S. Um berklaveiki á Íslandi. Læknablaðið 1976; 62: 3–50.
- 7 Gunnbjörnsdóttir M et al. Nýgengi og algengi jákvæðra berklaprófa meðal skólabarna. Læknablaðið 1996; 82: 690–698.
- 8 [Verklagsreglur](#) um læknisrannsókn á fólki sem flyst til landsins.
- 9 Gunnarsson E, Runólfsson H, Briem H, Vilhjálmsson IO. Skýrsla nefndar um varnir gegn dýrasjúkdómum og súnum. Landbúnaðarráðherra, febrúar 2006.
- 10 Halldórsdóttir, Erla Dóris. Fyrstu holdveikraspítalarnir á Íslandi, bls. 41. Holdsveiki á Íslandi. Mál og mynd 2001.
- 11 Ísberg, Jón Ólafur. Holdsveiki, bls. 158. Líf og lækningar. Íslensk heilbrigðissaga. Hið Íslenska Bókmenntafélag 2005.
- 12 Halldórsdóttir, Erla Dóris. Holdsveikraspítalinn í Laugarnesi, bls. 14–116. Holdsveiki á Íslandi. Mál og mynd 2001.
- 13 Heilbrigðisskýrslur landlæknisembættisins 1971.
- 14 Erla Dóris Halldórsdóttir, persónulegar upplýsingar, Sigurður B. Þorsteinsson, persónulegar upplýsingar.
- 15 Bjarnéinsson S. Útbreiðsla holdsveikinnar hér á landi. Læknablaðið 1922;8:17–23.
- 16 Harðardóttir H, Þorsteinsson SB, Karlsson S, Steingrímsson Ó. Útbreiðsla Legionella sp. í umhverfi á Íslandi. Læknablaðið 1989; 75:79–83.
- 17 Þorsteinsson SB, Friis-Möller A, Guðbjörnsson B, Kristinsson KG, Blöndal Þ, Einarsson EP, Reichnitzer C. Legionellosis á Íslandi. Algeng orsök lungnabólgu. Lyflækningaþing í Borgarnesi 25.–27.5.1984.
- 18 Guðbjörnsson B, Þorsteinsson SB, Kristinsson KG, Einarsson EP, Friis-Möller A, Reichnitzer C, Blöndal Þ. Lungnabólga. Orsakir og gildi greininga. Læknablaðið 1987; 73:359–63.
- 19 Haraldsson Á, Kolbeinsson ÞB, Einarsson EP, Friis-Möller A, Reichnitzer C, Briem H. Orsakir lungnabólgu á Borgarspítala 1. desember 1983 til 30. nóvember 1984. Læknablaðið 1989; 75: 57–61.
- 20 Haraldsson Á, Reichnitzer C, Friis-Möller A, Briem H. Prevalence of IgM antibodies to nine legionella species in Icelandic children. Scand J Infect Dis 1990; 22:445–9.
- 21 Steingrímsson Ó, Ólafsson JH, Kristinsson KG, Geirsson RT, Þorsteinsson V, Ryan RW. Diagnostic efforts for the detection of *Chlamydia trachomatis* infections in Iceland 1982-1994. Læknablaðið 1995;81:545-549.
- 22 [ECDC SURVEILLANCE REPORT](#). Annual epidemiological report. Sexually transmitted infections, including HIV and blood-borne viruses, 2014.
- 23 Karlsson S, Þórarinnsson H, Jensson Ó. Sárásótt á Íslandi 1950–1975, tíðni og blóðvatnsgreining. Læknablaðið 1978; 64:173–181.
- 24 Savage EJ, Hughes G, Ison C, Lowndes CM. The European Surveillance of Sexually Transmitted Infections (ESSTI) Network. Syphilis and gonorrhoea in men who have sex with men: a European overview. Euro Surveill. 2009; 14(47):pii=19417. [Available online](#).
- 25 Clement ME, Hicks CB. Syphilis on the Rise - What Went Wrong? JAMA 2016; 315:2281–3.
- 26 Hook EW. Syphilis. Lancet 2017; 389: 1550–57.
- 27 Briem H, Weiland O, Einarsson ET, Von Sydow M. Prevalence of hepatitis B virus markers in Icelandic outpatients and hospital personnel in 1979 and 1987. Scand J Infect Dis 1990; 22:149–153.
- 28 Hepatitis C virus genotypes among blood donors and their recipients in Iceland determined by the polymerase chain reaction. Vox Sang 1995; 69:18–22.
- 29 Hilmarsdóttir I, Baldvinsdóttir GE, Harðardóttir H, Briem H, Sigurðsson SI. Enteropathogens in acute diarrhea: a general practice-based study in a Nordic country. Eur J Clin Microbiol Infect Dis 2012; 31:1501-9
- 30 Steingrímsson O, Þorsteinsson SB, Hjalmarsdóttir M, Jonasdóttir E, Kolbeinsson A. Campylobacter sp. infections in Iceland during a 24-month period in 1980–1982. Scand J Infect Dis 17 1985; 17:285–290.
- 31 Þorsteinsson SB, Björnsson BL, Greipsson S, Steingrímsson Ó. Campylobakter jejuni-faraldur á Stöðvarfirði vegna mengaðs vatnsbólís í júní 1984. Læknablaðið 1985; 71:182–6.

-
- ³² Tustin J, Laberge K, Michel P, Reiersen J, Dadadottir S, Briem H, Hardardottir H, Kristinsson K, Gunnarsson E, Fridriksdottir V, Georgsson F. A national epidemic of campylobacteriosis in Iceland, lessons learned. *Zoonoses Public Health*. 58(6):440–7, 2011.
- ³³ Georgsson F, Alfreðsson GA. Salmonella á Íslandi. Skýrsla dýralæknis alifuglasjúkdóma. 1996.
- ³⁴ Heilbrigðisskýrslur. Landlæknisembættið 1962:97.
- ³⁵ Georgsson F, Alfreðsson GA. Skýslur um niðurstöður sérstakrar salmonellurannsóknar á matvælum. Hollustuvend ríkisins, rannsóknarstofa, Líffræðistofnun Háskólans, örverufræðistofa. 1988.
- ³⁶ Geirsdóttir A, Kristinsson KG, Þorsteinsson SB. Salmonellusýkingar í mönnum á Íslandi árið 1988. *Læknablaðið* 1992; 78:79–85.
- ³⁷ Briem H. Matarsýkingar á nýrri öld (ritstjórnargrein). *Læknablaðið* 2000; 86:735–7.
- ³⁸ Ward L, Briem H, Fisher IS, Hardardottir H, Mather H, O'Brien S, Threlfall J. Outbreaks of *S. typhimurium* DT204b infection in England and Wales, Scotland and elsewhere in Europe. *Euro Surveill*. 2000; 4:1517. [Available online](#).
- ³⁹ Crook PD, Aguilera JF, Threlfall EJ, O'Brien SJ, Sigmundsdóttir G, Wilson D, Fisher IS, Ammon A, Briem H et al, Widdowson MA. A European outbreak of *Salmonella enterica* serotype Typhimurium definitive phage type 204b in 2000. *Clinical Microbiology & Infection*. 9(8):839–45, 2003 Aug.
- ⁴⁰ Björn Sigurðsson. Skýrsla um rannsóknir á taugaveiki í Flatey á Skjálfanda sumarið 1936. Heilbrigðisskýrslur, Landlæknisembættið 1936: 169–179.
- ⁴¹ Hernández E, Rodríguez JL, Herrera-León S, García I, de Castro V, Muniozguren N. *Salmonella* Paratyphi B var Java infections associated with exposure to turtles in Bizkaia, Spain, September 2010 to October 2011. *Euro Surveill*. 2012;17(25):pii=20201. [Available online](#).
- ⁴² Sigmundsdóttir G, Atladóttir A, Harðardóttir H, Guðmundsdóttir E, Briem H. Shiga toxin (Stx)-producing *Escherichia coli* STEC O157 outbreak in Iceland, September–October 2007. *Euro Surveill*: European Communicable Disease Bulletin. 12(11):E071101.2, 2007.
- ⁴³ An international outbreak of Shigatoxin producing *Escherichia coli* O157 infection due to lettuce, September – October 2007. Friesema I, Sigmundsdóttir G, van der Zwaluw, Heuvelink A, Schimmer B, Jager C, Rump B, Briem H, Hardardottir H, Atladóttir A, Guðmundsdóttir E, van Pelt W. *Eurosurveillance* 2008, 13 (50): 1-4.
- ⁴⁴ Matvælastofnun. Sjúkdómsvaldandi bakteríur í kjöti á markaði 2018. Skýrsla dagsett 2019.
- ⁴⁵ Dungal N. Eitranirnar í Hafnarfirði. Fréttabréf um heilbrigðismál 1950; 2:6–7.
- ⁴⁶ Þorsteinsson SB, Hatheway CL, Thorsson AV, Jonsson O, Steingrímsson O. Botulism caused by enteric infection by *C. botulinum* and in vivo toxin production. 1981.
- ⁴⁷ Georgsson F. Niðurstöður rannsókna vegna botulinmatareitrunar á býlinu Holtastöðum í V-Húnavatnssýslu. Hollustuvernd ríkisins. 17.3.1983.
- ⁴⁸ Hermundardóttir HE. *Vibrio cholerae* við strendur Íslands. Mastersritgerð við HÍ 2014
- ⁴⁹ Howard-Jones N. Prelude to Modern Preventive Medicine. In *Changing Disease Patterns and Human Behavior*, pp 70-76. Eds. Stanley NF and Joske RA. Academic Press 1980.
- ⁵⁰ Fidler DP. From International Sanitary Convention to Global Health Security: The New International Health Regulations. *Chinese Journal of International Laws* 2005; 2: 325-392
- ⁵¹ Jón Thorstensen. Um kóleru., bls 1-2. Prentsmiðja Íslands. E.Þórðarson. 1853.
- ⁵² Hilmarisdóttir I, Baldvinsdóttir GE, Harðardóttir H, Briem H, Sigurðsson SI. Enteropathogens in acute diarrhea: a general practise-based study in a Nordic country,. *Eur J Clin Microbiol Infect Dis* 2012; 31:1501–9.
- ⁵³ Briem H, Weiland O, Friðriksson I, Berg R. Prevalence of antibody to hepatitis A in Iceland in relation to age, sex and number of notified cases of hepatitis. *Am J Epidemiol* 1982; 116:451–455.
- ⁵⁴ Briem H. Declining prevalence of hepatitis A virus infection in Iceland. *Scand J Infect Dis*, 1991;23:135–8.
- ⁵⁵ Ormarsdóttir S, Möller PH, Oskarsdóttir AR, Hannesson P, Löve A, Briem H. Evrópufaraldur lifrabólgu A á Íslandi árið 2017. Tengsl við gallblöðrubólgu án steina. *Læknablaðið*. Innsent 2017.
- ⁵⁶ Hjaltsted EK, Guðmundsdóttir S, Jónsdóttir K, Kristinsson KG, Steingrímsson Ó, Kristjánsson M. Listeriosis in Iceland, 1978–2000: A Description of Cases and Molecular Epidemiology. *Scand J Infect Dis* 2002; 34: 735–41,
- ⁵⁷ Heilbrigðisskýrslur, Landlæknisembættið 1901–1904.
- ⁵⁸ Pálsson PA. Miltisbruni (miltisbrandur) á Íslandi. Bók Davíðs. Háskólaútgáfan, Háskóli Íslands. Reykjavík 1996.
- ⁵⁹ Heilbrigðisskýrslur, Landlæknisembættið 1940:16–18.
- ⁶⁰ Arinbjarnar G. Fjögur sullatilvik á Fjórðungssjúkrahúsinu á Akureyri 1984–1988. *Læknablaðið* 1989; 75:399–405.
-

-
- ⁶¹ Krabbe H. Athugasemdir handa Íslendingum um sullaveikina og varnir móti henni: Íslenskað og gefið út að tilhlutun dómsmálastjórnarinnar 1864.
- ⁶² Jónsdóttir KE, Árnadóttir Þ. Mælingar á mótetnum gegn bogfrymlum í nokkrum hópum Íslendinga. Læknablaðið 1988;74:279–84.
- ⁶³ Ásbjörnsdóttir H, Sigurjónsdóttir RB, Sveinsdóttir SV, et al. Algengi IgG mótefna gegn *Toxoplasma gondii*, *Helicobacter pylori* og lifrabólguveiru A á Íslandi. Tengsl við ofnæmi og lungnaeinkenni. Læknablaðið 2006;92:437–44.
- ⁶⁴ Hjaltsted EK, Hilmarsdóttir I, Guðmundsson S, Krtistjánsson M. Malarúsýkingar á Íslandi. IX. Ráðstefna um rannsóknir í læknadeild Háskóla Íslands, janúar 1999. Læknablaðið 1998; 84: 121 (Fylgirit).
- ⁶⁵ Rögnvaldsson KG, Guðmundsson S, Gottfreðsson M. Malaría á Íslandi, sjaldgæf en stöðug ógn fyrir ferðalanga. Læknablaðið 2016; 102: 271–6.
- ⁶⁶ Sigurjónsson J. Skýrsla um bólusetningu gegn barnaveiki í barnaskólum Reykjavíkur skólaárið 1934–35. Heilbrigðisskýrslur, Landlæknisembættið 1934.
- ⁶⁷ Seffensen J. Menning og meinsemdir. Bólusótt á Íslandi. Ísafoldarprentsmiðja, 1975, bls. 313.
- ⁶⁸ Gelfand HM, Posch J. The recent outbreak of smallpox in Meschede, West Germany. Am J Epidemiol. 1971; 93:234–7.
- ⁶⁹ Heilbrigðisskýrslur, Landlæknisembættið.
- ⁷⁰ Dungal N, Thoroddsen S, Ágústsson H. Bólusetningar gegn kíghósta 1942. 1943; 29:32–7.
- ⁷¹ Dungal N, Thoroddsen S, Ágústsson H. Vaccination Against Whooping Cough. Icelandic Medical Journal. 1942; 29:33–6, JAMA. 1944; 125:200–2.
- ⁷² Hansen H. Kíghóstabóluefni. Læknaneminn 1991;44:64–7.
- ⁷³ Heilbrigðisskýrslur, Landlæknisembættið 1921–1925.
- ⁷⁴ Sigurjónsson J. Læknablaðið 1948; 33:48–68.
- ⁷⁵ Guðnadóttir M. Læknablaðið 1966; 52:103–17.
- ⁷⁶ Guðnadóttir M. International Symposium on Reassessment of Inactivated Poliomyelitis Vaccine, Bilthoven 1980. Develop. Biol. Standard 1981; 47:257–9.
- ⁷⁷ National Documentation for Certification of Poliomyelitis Eradication. The Icelandic National Certification Committee. Update 14 June 2000.
- ⁷⁸ Ludvigsson P, Olafsson E, Hauser WA. Spinal muscular atrophy. Incidence in Iceland 1982–1996, Neuroepidemiol.
- ⁷⁹ The sixth meeting of the European Commission for the Certification of Eradication of Poliomyelitis. The Vienna International Center, Austria, 22–24 February 1999.
- ⁸⁰ Starfsemi Farsóttanefndar ríkisins 1986–1995. 2. útg. Landlæknisembættið.
- ⁸¹ Jónsdóttir KR, Hansen H, Arnórsson VH, Laxdal Þ, Stefánsson M. Ungbarnabólusetning á Íslandi gegn *Haemophilus influenzae* af hjúppgerð b. Árangur eftir sex ára notkun PRP-D (ProHIBIT). Læknablaðið 1996; 82:32–8.
- ⁸² Sigurjónsson J. Meðfætt heyrnarleysi og önnur vanheilindi af völdum rauðra hunda. Læknablaðið 1962; 46:63–71.
- ⁸³ Guðnadóttir M. Cost-effectiveness of different strategies for prevention of congenital rubella infection: a practical example from Iceland. Rev Inf Dis 1985; 7:S200–S209.
- ⁸⁴ Johnsen B. Ginklofinn í Vestmannaeyjum. Læknablaðið 1982; fylgirit 14.
- ⁸⁵ Guðmundsson B, Sigurðsson AP, Þórisdóttir AS. Læknablaðið 2012; 98:211–13.
- ⁸⁶ Heilbrigðisskýrslur og smitsjúkdómaskrá. 1881–2015. Embætti landlæknis.
- ⁸⁷ Elfarsdóttir ÁJ. Gæða- og sýkingavarnadeild Landspítala: Tölvupóstur 26.3.2018.
- ⁸⁸ Hanne Krage Carlsen HK, Gíslason Th, Benediktsdóttir B, Kolbeinsson Th B, Hauksdóttir A, Thorsteinsson Th, Briem H. A survey of early health effects of the Eyjafjallajökull 2010 eruption in Iceland: a population-based studysem. BMJ Open 2012;2:e000343.doi:10.1136).
- ⁸⁹ Carlsen HK, Aspelund T, Briem H, Gíslason T, Jóhannsson T, Valdimarsdóttir U, Guðnason T. Áhrif eldgossins í Holuhrauni 2014/2015 á heilsufar manna. Slýrsla sóttvarnalæknis og Miðstöðvar lýðheilsuvísinda við HÍ 2016.
-